

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

KEŞFU'L ĞUMEM Fİ TARİHU'L UMEM ADLI
ESERİN 341-472 SAYFALARININ
TRANSKRİPSİYONU VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
PROF. DR. YAHYA BAŞKAN **SEVDA GÜNGÖR**

MALATYA-2026

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**KEŞFU'L ĞUMEM Fİ TARİHU'L UMEM ADLI ESERİN 341-
472 SAYFALARININ TRANSKRİPSİYONU VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sevda GÜNGÖR

Danışman
Prof. Dr. Yahya BAŞKAN

MALATYA-2026

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Yahya Başkan danışmanlığında Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Keşfu’l Ğumem fî Târihu’l Ümem Adlı Eserin 341-472 Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün eserlerin hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sevda GÜNGÖR

20.12.2025

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
GİRİŞ	1
KEŞFU'L ĞUMEM Fİ TARİH'UL UMEM ADLI ESERİN 341-472	
SAYFALARININ TRANSKRİPSİYONU.....	13
DEĞERLENDİRME	85
KAYNAKÇA.....	89
EKLER	91

KISALTMALAR

a.g.e: Adı Geçen Eser

a.g.m: Adı Geçen Makale

C.: Cilt

İSAM: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

s.: Sayfa

S.: Sayı

TDV: Türk Diyanet Vakfı

Yay.: Yayın

ÖNSÖZ

İslâm tarihinin en üretken dönemlerinden biri olan Memlûkler devri, sadece askeri başarılarıyla değil, geride bıraktığı devasa tarih literatürüyle de bilim dünyasında müstesna bir yere sahiptir. Bu dönemde kaleme alınan eserler, devletin bekasını ve toplumsal hafızayı diri tutma amacı taşıırken aynı zamanda dönemin ruhunu yansıtan birer ayna görevi görmüştür. Elinizdeki bu tez çalışması, bu zengin mirasın bir parçası olan *Keşfu'l Ğumem fî Târihu'l Ümem* adlı eserin belirli bir bölümünü gün ışığına çıkarmak ve tarihsel süreç içindeki önemini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu süreci beraber yürüttüğüm ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Yahya Başkan'a teşekkür ederim.

Çalışmam sürecinde bilgi ve desteğiyle bana katkı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Karagöz'e, ayrıca katkı ve desteklerinden dolayı değerli hocam Prof. Dr. Murat Zengin hocama teşekkür ederim.

Tezimde yer alan Arapça metinlerin okunması konusunda yardımcı olan Umeyme Ahmed'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Son olarak, hayatım boyunca her kararında arkamda duran ve bana olan desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışma, XV. yüzyıl tarihçilerinden Muhammed b. İbrahim b. Muhammed b. Zâhirü'l-Hanefî tarafından kaleme alınan ve Memlûk tarih yazıcılığının önemli bir halkasını oluşturan *Keşfu'l-Ğumem fî Târihi'l-Ümem* adlı eserin 341-472. sayfaları arasındaki bölümün transkripsiyonunu ve değerlendirmesini kapsamaktadır. İnceleme konusu olan bu sayfalar, Memlûk Devleti'nin siyasî ve sosyal açıdan oldukça hareketli bir dönemi olan Sultan el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh'in son yılları ve haleflerinin taht mücadeleleri dönemini (H. 823-824 / M. 1420-1421) ihtiva etmektedir.

Çalışmada ilk olarak müellifin hayatı ve eserin Memlûk tarih yazıcılığındaki yeri üzerinde durulmuştur. Değerlendirme kısmında, eserin özellikle Sultan Melik Müeyyed Şeyh'in vefatı, Tatar'ın nizamü'l-mülk oluşu ve Melik Bersbay'ın yükselişi gibi kritik siyasî olayları nasıl ele aldığı tahlil edilmiştir. Müellifin, Makrîzî gibi dönemdaşlarının Sultan Müeyyed'e yönelik eleştirilerini reddeden ve onu savunan yaklaşımı, eserin özgün bir perspektif sunduğunu kanıtlamaktadır. Transkripsiyon bölümünde ise "Orta Arapça" özellikleri taşıyan ve Türkçe kavramlarla harmanlanmış olan metin, aslına sadık kalınarak günümüz alfabesine aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Memlûk Devleti, *Keşfu'l-Ğumem*, Zâhirü'l-Hanefî, Sultan Melik Müeyyed Şeyh, Melik Tatar, Melik Bersbay, Transkripsiyon, Tarih Yazıcılığı.

ABSTRACT

This study encompasses the transcription and evaluation of pages 341-472 of the work titled *Kashf al-Ghummah fî Târikh al-Umam*, authored by Muhammad b. Ibrahim b. Muhammad b. Zahir al-Hanafi, one of the 15th-century historians, which constitutes a significant link in Mamluk historiography. The pages under review cover the final years of Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Shaykh and the subsequent period of throne struggles among his successors (823-824 A.H. / 1420-1421 A.D.), a highly volatile era in the political and social history of the Mamluk State.

The study initially focuses on the author's life and the significance of the work within Mamluk historiography. In the evaluation section, the analysis examines how the work portrays critical political events, such as the death of Sultan Malik Mu'ayyad Shaykh, the appointment of Tatar as *nizam al-mulk*, and the rise of Malik Barsbay. The author's defensive stance towards Sultan Mu'ayyad, rejecting the criticisms of contemporaries like al-Maqrizi, demonstrates that the work provides a unique perspective. In the transcription section, the text, which bears characteristics of "Middle Arabic" and is interspersed with Turkish concepts, has been transliterated into the modern alphabet while remaining faithful to the original.

Keywords: Mamluk State, *Kashf al-Ghummah*, Zahir al-Hanafi, Sultan Malik Mu'ayyad Shaykh, Malik Tatar, Malik Barsbay, Transcription, Historiography

GİRİŞ

İslâm tarihinin XIII. yüzyılı, İslam dünyasının büyük değişimler yaşadığı önemli bir dönüm noktasıdır. Bu devirde İslâm dünyası, doğudan gelen ve önünde durulması imkânsız görünen Moğol kasırgası ile batıdan gelen Haçlı dalgaları arasında adeta bir varoluş savaşı vermekteydi.¹ Bağdat'ın 1258 yılında Moğollar tarafından tahrip edilmesi, sadece bir siyasî merkezin düşüşü değil, aynı zamanda asırlık bir ilmî hafızanın da ağır bir yara alması anlamına geliyordu.² İşte bu derin siyasî karmaşanın ortasında, “İslâm'ın kılıcı” ve “Müslümanların hâmisî” sıfatıyla tarih sahnesine çıkan Memlûk Devleti (1250-1517), bozulan istikrarı yeniden tesis ederek Hicaz, Suriye ve Mısır topraklarını ilim erbabı için güvenli bir sığınak haline getirmiştir. Bu sükûnet ortamı, Moğol tehdidi altındaki Bağdat gibi merkezlerden kaçan ulemanın Şam ve Kahire'ye göç etmesine vesile olmuş, bu aydın göç dalgası Memlûk coğrafyasını İslâm dünyasının yeni ve en parlak kültürel merkezi konumuna yükseltmiştir.³

Memlûklerin bu kritik dönemde Moğolları Aynicâlût'ta (1260) durdurarak İslâm dünyasının batısını yıkımdan kurtarması, toplumsal hafızada derin bir minnet ve meşruiyet ihtiyacı doğurmuştur.⁴ Yaşanan bu kurtuluşun ve sonrasında Haçlı varlığına son verilmesinin kayda geçirilme arzusu, Memlûk tarih yazıcılığının o emsalsiz altın çağına giden yolu açmıştır.⁵ Tarihçi Baybars el-Mansûrî'nin de ifade ettiği gibi, Allah'ın İslâm'ı ve Müslümanları muhafaza etmek için Türkleri (Memlûkleri) görevlendirdiği inancı, bu başarıların kronolojik sıralamasından ziyade, kutsal bir emanetin savunulması olarak tarih kitaplarına işlenmesine neden olmuştur.⁶ Bu durum, tarih yazıcılığını yalnızca bir kayıt tutma uğraşından çıkarıp, devletin varlık sebebini açıklayan ve Müslüman halkın zihninde ortak bir şuur inşa eden bir alana dönüştürmüştür.⁷

¹ Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler (1250-1517)*, İSAM Yayınları, İstanbul 2013, s. 143.

² Düzenli, Aygöl ve Fatih Yahya Ayaz, "Memlûkler Dönemi Hristiyan Tarihçileri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 2017, s. 86.

³ Ayaz, Fatih Yahya, "Memlûk Tarih Yazıcılığına Dair", *Uluslararası Prof. Dr. Halil İncalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, s. 243.

⁴ Keleş, Hasan, *Memlûkler'de Bilimsel, Sosyal ve Kültürel Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2010, s. 21.

⁵ Ayaz, 2022, s. 243.

⁶ Ayaz, 2013, s. 32-33.

⁷ Öztürk, Mustafa, "Tarih ve İdeoloji", *Uluslararası Prof. Dr. Halil İncalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, s. 258.

Kültürel havanın can damarını oluşturan Kahire ve Dımaşk, Memlûk sultanlarının ve emîrlerinin kişisel himayeleriyle birer açık hava medresesine dönüşmüştür. Memlûk askeri kökenli yönetici sınıfı kendi adlarını ebedileştirmek ve dinî meşruiyetlerini pekiştirmek amacıyla birbirleriyle yarışarcasına cami, medrese, han ve kütüphaneler inşa ettirmişlerdir.⁸ Sadece Kahire’de yetmiş, Dımaşk’ta ise yüz elliye aşkın medresenin varlığı, eğitim ve öğretimin nasıl kurumsallaştığını kanıtlamaktadır.⁹ Sâlihiyye, Zahiriyye, Mansuriyye ve Nâsiriyye gibi medreseler, dört Sünnî mezhebin fikhının yanı sıra hadis, tefsir, tıp ve dil ilimlerinin de harmanlandığı evrensel bilim merkezleri olmuştur.¹⁰ Özellikle sultanların bizzat ders meclislerine katılması, âlimlere dolgun maaşlar bağlanması ve talebelerin her türlü ihtiyacının vakıflar aracılığıyla karşılanması, ilim adamlarının hiçbir geçim kaygısı gütmenden eser üretmelerine imkan sağlamıştır.¹¹

Memlûklerin inşa ettiği bu zengin kültür ortamı ve kütüphane mirası, 1517’de bölgeyi devralan Osmanlılar tarafından da büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Nitekim Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi sırasında hem kitaplara olan ilgisi sebebiyle bilimsel ve tarihi eserlerin çevrilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Tarihe olan büyük merakı nedeniyle Mısır’da bulunduğu sırada bazı önemli eserlerin tercüme edilmesini istemiştir. Örneğin; İbn Tagrıbirdi’nin “Nücumü’z-zahire” adlı tarih eserini Kemalpaşazâde’ye Türkçeye çevirtmiştir.¹² Padişah ayrıca Kahire’deki medreselerin kütüphanelerinden kitaplar getirterek okuyor ve musahipleri ile bunlar üzerinde sohbetler yapıyordu. Muhtemelen kitapların vakıf olmayan, fen ve ilim bahisli olanlarını alıkoymuş, diğer dini eserleri geri göndermiştir.¹³

Osmanlı padişahının Mısır’daki kitaplara gösterdiği özel alaka, Memlûk tarih yazıcılığının Osmanlı entelektüel dünyasındaki etkisinin ilk somut adımlarından biridir. Bu ilgi ve tercüme faaliyeti geleneği, tezin ana konusu olan *Keşfu’l Ğumem* adlı eserin de ilerleyen süreçte Leysi Çelebi tarafından Osmanlı Türkçesine kazandırılmış ve Osmanlı fikir dünyasında temel bir başvuru kaynağı haline gelmiştir. Bu kültürel bağın

⁸ Yiğit, İsmail, "Aynî’yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13-15, 1997, s. 28.

⁹ Yiğit, İsmail, "Memlûkler", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004, s. 96.

¹⁰ Keleş, 2010, s. 82-83.

¹¹ Yiğit, 1997, s. 29.

¹² Emecen, Feridun Mustafa, "Yavuz Sultan Selim", *Yitik Hazine Yayınları*, 2010, s. 361.

¹³ a.g.e., s. 755.

ilimsel devamlılığın en önemli sonucu,incelediğimiz eserin Osmanlı Türkçesine kazandırılmasıdır.

Eserin tercümesini gerçekleştiren ve Osmanlı ilim dünyasında bu mirası temsil eden kişi Leysi Çelebi'dir. İlim çevrelerinde daha çok “Leys-zâde ve “Pir Ahmed Çelebi” isimleriyle şöhret bulan müellifin asıl ismi Pir Ahmed Çelebi bin Nureddin Hamza bin Ali'dir.1545 (H. 952) yılında vefat eden Leysi Çelebi, hayatı boyunca kadılık ve çeşitli medreselerde müderrislik gibi önemli görevler üstlenmiştir. Çeşitli ilimlerde mütehassıs olarak yetişen Leys-zâde, ilim tahsilini tam bir muvaffakiyetle tamamladıktan sonra, ba'zı yüksek makamlarda vazîfelendirilmiştir. Üsküp Medresesi ve İstanbul'da Mustafa Paşa Medresesi'nde, Edirne'de Halebî ve Dâr-ül-hadîs medreselerinde ve İstanbul'da Sahn-ı semân medreselerinin birinde müderrislik yaptırmıştır. Bundan sonra tekrar kadılığa döndümüştür.Mısır'da bir müddet kadılık yaptıktan sonra, bu vazîfeden alınıp, yine Mısır'da müderrislik vazîfesi verilmiştir. Bu vazîfeye devam ederken emekli olmuştur.Mısır'da uzun süre ikamet etmesi hasebiyle büyük bir servet edinmiş, ancak ilme olan derin düşkünlüğü neticesinde bu servetinin çok büyük bir kısmını nadir ve kıymetli kitapları satın alarak kütüphanesini zenginleştirmeye harcamıştır.¹⁴Onun bu tercüme faaliyeti, *Keşfu'l Ğumem*'in sadece Memlûk coğrafyasıyla sınırlı kalmadığını, Osmanlı fikir dünyasında da temel bir başvuru kaynağı olarak kabul edildiğini ve yüzyıllar boyunca önemini koruduğunu kanıtlamaktadır.

Bu bereketli topraklar, sadece yerel ulemayı değil, İbn Haldûn gibi Mağrip'ten, İbnü'l-Cezerî gibi Anadolu'dan gelen alimleri de bünyesine alarak İslâm tarihinin en ayrıntılı ve ansiklopedik eserlerinin verilmesine zemin hazırlamıştır.¹⁵

Memlûk tarih yazımını besleyen en temel unsurlardan biri, devletin kitabet geleneğidir. Memlûk saray teşkilatında Dîvânü'l-İnşâ'da, sadece resmî yazışmaların yapıldığı bir daire değil, aynı zamanda dönemin en yetenekli ediplerinin yetiştiği bir “edebi mektep” hükmündeydi.¹⁶ Sır kâtipleri ve inşâ kâtipleri, devletin iç ve dış yazışmalarına, yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplara ve tayin menşurlarına doğrudan vâkîf oldukları için birincil elden belgelere ulaşma imkânına sahiptiler.¹⁷ Bu kâtipler sayesinde resmî belgelere dayalı bilgi birikimi, onları birer tarihçiye

¹⁴ www.ehlisunnetbuyukleri.com,“Leys-Zâde Pir Ahmed Çelebi”, İslam Alimleri Ansiklopedisi 02/04/2026

¹⁵ Keleş, 2010, s. 97.

¹⁶ Ayaz, 2013, s. 98-99.

¹⁷ a.g.e., s. 99.

dönüştürmüştür. Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-ereb*'i, İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-ebsâr*'ı ve Kalkaşendî'nin *Subhu'l-a'sâ*'sı gibi devasa ansiklopedik eserler, aslında bu daldaki kâtiplerin ihtiyaç duyduğu her türlü tarihi, coğrafi ve siyasi bilgilerin bir araya getirilmiş halidir.¹⁸

Tarih yazıcılığının Memlûk dünyasında bu kadar yaygınlaşmasının bir diğer nedeni ise, yazarlığın sadece ulema sınıfına has olmaktan çıkıp, askeri sınıftan büyük emîrlere, küçük memurlara ve hatta seyyahlara kadar toplumun farklı alanlara yayılmasıdır. Özellikle Memlûk emîrlерinin çocuklarından oluşan “Evlâdünnâs” sınıfı, saray hiyerarşisine olan aşinalıkları ve aldıkları iyi eğitimle, tarih yazımına kabiliyet kazandırmışlardır.¹⁹ Bu sosyal çeşitlilik sayesinde, Memlûk tarih yazıcılığı sadece bir vakayinâme olmaktan ziyade içerisinde rüyaların, garip doğa olaylarının, çarşı-pazar fiyatlarının ve gündelik yaşama kadar her türlü bilginin bulunduğu zengin kaynaklar haline getirmiştir.²⁰

Memlûk Devleti döneminde tarih yazıcılığı, İslâm medeniyetinde eser üretimi bakımından en verimli dönemlerden birini temsil eder. Bu dönemde Memlûk tarihçiliğini önceki dönemlerden ayıran en temel özellik, eserlerin hem sayı hem de hacimsel büyüklüğüdür; bu devirde kaleme alınan eserler umumî tarihler, hususî ve mahallî kronikler, biyografik sözlükler, tabakât kitapları ve tarihî coğrafya çalışmaları gibi birçok alana yayılmıştır.²¹ Askerî sınıf tarihçiler siyasî ve stratejiye odaklanırken, ulema sınıfından gelenler sosyal ve kültürel ayrıntıları kronolojik sırayla anlatmışlardır.²²

Memlûk tarihçiliğinde Kronikler, olayları genellikle yıl yıl, ay ay ve hatta gün gün takip eden “el-havâdis ve'l-vefeyât” tarzında kaleme alınmıştır.²³ Makrîzî'nin başlattığı bu Mısır ekolü, olaylar arasındaki sebep-sonuç ilişkilerini kurma ve her türlü idari tayin, azil, iktisat ve Nil'in su seviyesi gibi detayları kaydetme hususunda benzersizdir.²⁴

Memlûklerin tarih ilmine kattığı en büyük zenginliklerden biri de Biyografik Sözlükler alanında yaşanmıştır. Bu tür eserler, sadece siyasî şahısları değil, toplumun her

¹⁸ Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler'de Tarih ve Tarihçiler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 7.

¹⁹ Ayaz, 2022, s. 250.

²⁰ Kortantamer, Samira, "Memlûk Tarihçiliğinde Bir Üslup Unsuru: el-Acaib ve'l-Garaib", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 9 (1), 1994, s.69-70-71.

²¹ Düzenli ve Ayaz, 2017, s. 87; Ayaz, 2022, s. 244.

²² Ayaz, 2022, s. 247.

²³ Düzenli, Aygöl, "Memlûkler Dönemi Tarih Yazıcılığının Son Örneklerinden er-Ravzu'l-Basim fi Havadisi'l-Umr ve't-Terâcim", *Turkish Academic Research Review*, 8 (3), 2023, s. 1286.

²⁴ Ayaz, 2020, s. 81.

kesiminden önde gelen şahsiyetleri (âlimler, edipler, şairler, emîrler, hatta meşhur kadınlar alfabetik veya tabaka sistemine göre tanıtmaktadır.²⁵ İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yâm* bu türün öncü örneği olarak Memlûk döneminde büyük bir etki yaratmış, ardından Safedî'nin 30 ciltlik devasa *el-Vâfi bi'l-Vefeyât* ve İbn Hacer'in XIV. yüzyılın biyografik haritasını çıkaran *ed-Dürerü'l-kâminesi* gelmiştir.²⁶

Tabakât kitapları ise biyografik sözlüklerin daha ihtisaslaşmış halidir; belirli bir meslek grubuna veya mezhebe mensup kişileri tarihi bir silsile içinde ele alır.²⁷ Taceddin es-Sübki'nin *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâsı*, Şâfiî ulemasının hayatlarını anlatırken aslında Memlûklerin din-siyaset ilişkisini ve hukuki yapısını ortaya çıkaran bir belge niteliği taşır. Benzer şekilde, İbnü'l-Cezerî'nin *Tabakâtü'l-kurrâsı* veya İbn Ebû Usaybia'nın tıp tarihine ışık tutan *Uyûnü'l-enbâ fî tabakâti'l-etıbbâsı*, Memlûk tarihçiliğinin belirli bir uzmanlık alanını güçlü bir tarihsel zemine oturttuğunu gösteren nadir örneklerdir.²⁸ Bu türün bir başka kolu olan Hıtat ve Tarihi Coğrafya eserleri ise, topografya ile tarihi birleştirerek şehirlerin mimarî, sosyal ve ekonomik dönüşümünü kayıt altına almıştır. Makrîzî'nin *el-Mevâiz ve'l-itibâr bi-zikri'l-hıtat ve'l-âsâr* adlı eseri, Kahire'nin her mahallesini, sokağını, camisini ve medresesini tarihi bir bakış açısıyla anlatarak bu sahada zirveye ulaşmıştır.²⁹

Memlûk tarihçiliğini tanımlayan en çarpıcı yönlerden biri, literatürde “Ansiklopediler Çağı” olarak adlandırılan evrensel ve kapsayıcı yaklaşımıdır. Memlûk müellifleri, tarihi sadece vukuatların sıralandığı bir bilim dalı olarak değil, tıp, hukuk, edebiyat, astronomi, coğrafya ve diplomasi gibi bütün beşerî ve tabii ilimlerin harmanlandığı külli bir disiplin olarak görmüşlerdir.³⁰ Bu evrensel yaklaşımın felsefi temelinde, devletin çok katmanlı bürokrasisinin ihtiyaç duyduğu kâmil kâtip yetiştirme gayesi yatmaktadır.³¹ Bir devlet kâtibinin, yabancı hükümdarlara mektup yazarken o ülkenin coğrafyasını, dinini, hayvanatını, tarihini ve edebiyatını bilmesi zorunluluğu, tarihçileri her şeyi içeren dev eserler kaleme almaya itmıştır.

²⁵ Ayaz, Fatih Yahya, "Memlûkler Döneminin (648-923/1250-1517) Öne Çıkan Vefeyât, Tabakât ve Terâcim Eserleri", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 2016, s. 5.

²⁶ a.g.m., s. 20.

²⁷ Aliyeva, Nargiz, "İslam Tarihçiliğinde Bilimsel Biyografi Eserleri", *Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, s. 610.

²⁸ Ayaz, 2016, s. 15; Ayaz, 2013, s. 140.

²⁹ Ayaz, 2020, s. 54; Ayaz, 2022, s. 244.

³⁰ Düzenli, 2023, s. 1281.

³¹ Yiğit, 2004, s. 96.

Şihâbeddin en-Nüveyrî'nin 31 ciltlik *Nihâyetü'l-ereb fî fûnûni'l-edeb*'i bu ansiklopedik zihniyetin en belirgin yansımasıdır. Nüveyrî, eserini beş ana bölüme ayırarak; gök ve yer bilimlerinden insana, hayvanlardan bitkilere ve nihayetinde dünya tarihine uzanan bir yapı kurmuştur.³² Bu anlayışa göre, bir ağacın ya da bir hayvanın tarihi, bir sultanın tarihinden bağımsız değildir; kâinat bir bütündür ve tarihçi bu bütünün her zerresini kayıt altına almakla mükelleftir. İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-ebsâr*'ı da benzer bir evrensel bakışla, Memlûk sınırlarını aşarak Anadolu'dan Hindistan'a, Mali'den Çin'e kadar tüm dünyayı tarihsel ve coğrafi bir süzgeçten geçirir.³³

Bu “her şeyi tarihe katma” eğilimi, Kalkaşendî'nin 14 ciltlik *Subhu'l-a'şâ*'sında doruğa ulaşır. Kalkaşendî, bir kâtibin bilmesi gereken fıkıh, hat sanatı, posta teşkilatı ve devletlerarası hukuk gibi konuları tarihi bir derinlikle sunarak, tarihi bürokratik bir el kitabı seviyesine yükseltmiştir.³⁴ Tarihi toplumsal ve idari düzenin uygulama alanı olarak gören Memlûk tarihçileri, eserlerinde tıp ve astronomi gibi pozitif bilimlere de geniş yer vermişlerdir. Bu yaklaşım, tarih ilmini diğer tüm bilimleri bünyesinde toplayan birleştirici bir alan haline getirmiştir.

Memlûk tarihçileri, yazdıkları metinleri sadece kuru birer bilgi yığını olarak görmemiş, aynı zamanda birer edebî şaheser olarak tasarlamışlardır. Dönemin eserlerinde kullanılan dil, klasik Arapçadan farklılaşarak “Orta Arapça” denilen ve mahallî lehçelerle harmanlanmış, daha akıcı ve halka hitap eden bir biçime bürünmüştür.³⁵ Tarih yazımı ile edebiyatın iç içe geçtiği bu dönemde, özellikle inşâ kâtiplerinin kaleme aldığı eserlerde seci (uyaklı nesir) kullanımı en belirgin özelliklerden biridir. Tarihçiler, bir sultanın vefatını veya büyük bir fethi anlatırken, kelime oyunları ve edebi sanatlarla metni süsleyerek, okuyucuda hem hayranlık hem de estetik bir zevk uyandırmayı amaçlamışlardır.³⁶

Memlûk tarihçiliğini popüler ve dikkat çekici kılan en özgün üslup unsuru ise “el-‘acâib ve'l-garâib” (şaşırtıcı ve garip olaylar) başlığı altında sunulan anlatılardır. Tarihçiler, kronolojik akışın arasına; rüyaları, müneccimlerin kehanetlerini, çift başlı hayvanların doğumu gibi garip doğa olaylarını veya insanların başına gelen mucizevî

³² Ayaz, 2020, s. 19.

³³ Keleş, 2010, s. 127; Ayaz, 2020, s. 28.

³⁴ Keleş, 2010, s. 130-131.

³⁵ Kortantamer, Samira, "Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1 (1), 1983, s. 33.

³⁶ Ayaz, 2020, s. 19.

hadiseleri serpiştirmişlerdir.³⁷ Bu durum, o dönemdeki tarih eserlerinin bir nevi bugünkü gazetelerin magazin ve haber bölümlerine benzemesine yol açmıştır. Okuyucunun ilgisini canlı tutmak ve metne renk katmak amacıyla kullanılan bu kıssalar ve nadir olaylar, aslında dönemin toplumsal zihniyetini, inançlarını ve korkularını anlamak için paha biçilmez birer sosyolojik malzeme sunmaktadır.³⁸

Tarihçi bu noktada sadece bir nakilci değil, aynı zamanda hikâyeyi kurgulayan ve yöneten bir edebiyatçı gibi davranır. Örneğin, İbnü'd-Devâdârî veya Makrîzî, bir sultanın tahttan indirileceğini doğadaki bazı işaretlerle (yıldız kayması, çekirge istilas vb.) ilişkilendirerek anlatıyı etkileyici bir yapıya büründürürler.³⁹ Bu üslup, tarihin sadece rakamlar ve tarihlerden ibaret olmadığını, aynı zamanda ilahî iradenin yeryüzündeki tecellilerini gösterdiğini vurgular.⁴⁰

Memlûk tarihçiliği içerisinde müelliflerin yaklaşımları, yetiştikleri coğrafi ekole ve sahip oldukları felsefî derinliğe göre farklılıklar arz eder. Bu noktada Mısır ve Şam ekolleri arasındaki metodolojik ayrım dikkat çekicidir. Şamlı tarihçiler (Zehebî, İbn Kesîr), eserlerinde vefeyât kısımlarını asıl odağa alıp siyasî havâdisi daha muhtasar tutarken; Mısırlı tarihçiler (Makrîzî, İbn Tağriberdî, İbn İyâs), havâdis ve kronolojiye ağırlık vermişler, vefeyâtı ise her yılın sonunda kısa bir ek olarak sunmuşlardır. Bu durum, Şam'ın ulema merkezli, Kahire'nin ise başkent olması hasebiyle bürokrasi ve olay merkezli bir tarih algısına sahip olmasından kaynaklanmaktadır.⁴¹

Makrîzî ve İbn Haldûn'un yaklaşımları arasındaki fark, Memlûk tarihçiliğinin zirve noktasını temsil eder. Makrîzî, bir gözlemci tarihçi olarak iktisadi, sosyal ve idari ayrıntıları en ince detayına kadar kaydederken; hocası İbn Haldûn, tarihin perde arkasındaki gerçeği aramış ve olayları toplumsal yasalar çerçevesinde yorumlamıştır.⁴² Makrîzî'nin Kahire topoğrafyası ve kurumları üzerine yazdığı *Hıtat*'ı, muazzam bir gözleme dayalı veri deposu iken, İbn Haldûn'un *Mukaddime*'si bu verilerin hangi sosyolojik kurallara göre şekillendiğini irdeleyen bir tarih felsefesi anlatısıdır.⁴³ İbn Tağriberdî ise bu iki büyük ustayı karşılaştırırken, özellikle Türk dili ve Memlûk sistemi

³⁷ Kortantamer, 1994, s. 71,72.

³⁸ a.g.m., s. 69-71.

³⁹ a.g.m., s.78.

⁴⁰ Ayaz, 2022, s.252.

⁴¹ a.g.m., s.249; Kortantamer, 1983, s. 71,72.

⁴² Ayaz, 2020, s.81.

⁴³ a.g.e., s. 54.

konusundaki bilgisini kullanarak Makrîzî'yi bazı teknik hataları sebebiyle eleştirmekten çekinmemiş, ancak onun dürüstlüğünü ve metodik ustalığını her zaman takdir etmiştir.⁴⁴

Bir müellifin yegâne kayıt olarak sunduğu bir bilgiyi başka bir müellif tarafından siyasi veya şahs gerekçelerle sükûtle geçirilebilmektedir. Bu karşılaştırmalı okuma, Memlûk tarihçiliğinin tek bir ses değil; ulema, bürokrasi, saray ve halk arasındaki gerilimlerin ve uzlaşmaların bir yansıması olduğunu gösterir.⁴⁵

Memlûk dönemi tarih yazıcılığı, İslâmi ilimler geleneğinin en güçlü dallarından biri olan hadis ilminin yöntemlerini tarih sahasına taşıyarak bilimsel bir derinlik kazanmıştır.⁴⁶ Bu dönemde yaşayan âlimlerin büyük bir kısmının aynı zamanda muhaddis kimliği taşıması, hadis ilminde râvilerin güvenilirliğini denetlemek için kullanılan kaynak gösterme, tarihi verilerin doğruluğunu teyit etmede temel bir araç hâline gelmesini sağlamıştır. Tarihçiler, sadece olayları anlatmakla yetinmemiş; bilginin kaynağını, o bilgiyi aktaran kişilerin isimlerini silsile hâlinde belirtmişlerdir. Bu yöntem, özellikle biyografi ve vefeyât türü eserlerde, bir şahsın yaşamına dair bilginin hangi kaynaklardan geldiğini ispatlayarak bilgi kirliliğini önlemeyi amaçlamaktaydı.⁴⁷ Örneğin, Sehâvi, aktardığı her tarihî verinin arkasındaki İlmi otoriteyi zikretmeyi dürüstlük ve İlmi namusun bir gereği olarak görmüştür. Memlûk tarihçileri için bir bilginin kıymeti, o bilgiyi nakledenlerin adalet ve zapt sıfatlarına sahip olmasıyla ölçülmekteydi. Bu teknik, Memlûk tarihlerini sadece birer anlatı olmaktan çıkarıp, her cümlesinin hesabı verilebilir olan metinlere dönüştürmüştür.⁴⁸

Memlûk tarihçileri, tarihsel hakikatin peşinde koşarken bizzat şahit oldukları olaylar ile başkalarından duydukları nakiller arasında çok net bir yöntemsel çizgi çizmişlerdir. Bir tarihçinin bizzat gözlemlediği vakaları aktarırken kullandığı raeytü (gördüm) veya şâhedtü (şahit oldum) ifadeleri, o bilginin en üst dereceden doğruluğuna işaret ederken; duyumlara dayanan bilgiler için kullanılan ahberani (bana anlatıldı) veya kâle (dedi ki) gibi ifadeler, müellifin sorumluluğu üzerinden atıp topu kaynağa bıraktığını gösterirdi.⁴⁹ Bu durum, sözlü tarihin mülakat ve tanıklık yoluyla nasıl resmî bir tarih vesikasına dönüştüğünün en somut örneğidir. Hristiyan tarihçi Mufaddal

⁴⁴ a.g.e., s. 57.

⁴⁵ Ayaz, 2022, s. 253; Ayaz, 2020, s.57.

⁴⁶ Ayaz, 2022, s. 243.

⁴⁷ Kortantamer, 1983, s. 34; Kortantamer, 1984, s. 35.

⁴⁸ Ayaz, 2022, s. 252.

⁴⁹ Kortantamer, 1983, s. 34-35.

b. Ebü'l-Fedâil de benzer şekilde, Dimaşk'ta meydana gelen yangın gibi toplumsal olayları anlatırken bizzat olay yerinde bulunan ve ismini verdiği şahitlerin tanıklıklarına başvurarak, anlatısına nesnellik kazandırmıştır.⁵⁰

Memlûk tarihçiliğinin bir diğer ayırıcı özelliği, devletin çok katmanlı bürokrasisinde görev yapan kâtiplerin sahip oldukları devlet arşivlerine ve resmî belgelere erişim yetkilerini tarih yazımında ustalıkla kullanmalarıdır. Özellikle Dîvânü'l-İnşâ gibi önemli dairelerde çalışan müellifler; yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplara, atama fermanlarına, vakfiyelere ve askerî maaş defterlerine doğrudan vâkıf oldukları için eserlerini bu belgelerin kopyalarıyla zenginleştirmişlerdir.⁵¹ Bu sayede tarih metinleri, sadece olayların hikâye edildiği yazılar olmaktan çıkıp, hukukî ve idarî belgelerin korunduğu birer arşiv hüviyeti kazanmıştır. Bu ekolün en büyük temsilcileri olan Nüveyrî, İbn Fazlullah el-Ömerî ve Kalkaşendî, devasa ansiklopedik eserlerinde devletin en gizli yazışma usullerini ve resmî vesikaları tam metin olarak sunmuşlardır. Örneğin Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ* adlı eserinde bir kâtibin bilmesi gereken tüm resmî belge türlerini ve diplomatik dili anlatırken bizzat saray arşivindeki örnekleri kullanmıştır.⁵² Malî divanlarda kâtiplik yapan gayrimüslim tarihçi İbnü's-Sukâ'î ise elindeki vergi kayıtları ve malî raporlar sayesinde, Memlûk ekonomisindeki yolsuzlukları ve devlet adamlarının servetlerini kuruşu kuruşuna kaydederek iktisat tarihine arşivsel bir boyut katmıştır. Bu müellifler için belge, tarihsel gerçeğin ta kendisidir ve metinlerine serpiştirdikleri bu vesikalar, onların iddialarının en güçlü kanıtıdır.⁵³

Memlûk tarihçileri, kendilerinden önceki veya çağdaşı olan müelliflerin eserlerini mutlak birer doğru olarak kabul etmemiş; aksine bu kaynakları yoğun bir tenkit süzgecinden geçirerek tutarsızlıkları ayıklamaya çalışmışlardır.⁵⁴ Bu eleştirel yaklaşım, tarihçiyi sadece bir kopyacı olmaktan çıkarıp, elindeki bilgiyi mantık, tecrübe ve diğer kaynaklarla karşılaştırarak tartan bir tarih hâkimi konumuna yükseltmiştir. Müellifler arasındaki bu ilmî ve siyasî rekabet, tarih yazımına bir dinamizm getirmiş ve her tarihçi bir öncekinin hata veya vehmini düzeltmeyi kendine görev addetmiştir.⁵⁵

⁵⁰ Düzenli ve Ayaz, 2017, s. 96.

⁵¹ Ayaz, 2022, s. 246; Yiğit, 2004, s. 96.

⁵² Düzenli ve Ayaz, 2017, s. 95-96.

⁵³ Ayaz, 2022, s. 252; Düzenli ve Ayaz, 2017, s. 97.

⁵⁴ Düzenli, 2023, s. 1284.

⁵⁵ a.g.e., s. 1291; Ayaz, 2022, s. 251.

Bu eleştirel sürece örnek olarak: ilk olarak Abdülbâsıt el-Malatî'nin İbn Tağrıberdî'ye yönelttiği sert dil ve teknik eleştiriler zikredilebilir.⁵⁶ El-Malatî, İbn Tağrıberdî'nin bir Türk emîri olan “Cânbeg” ismini “Cânî Beg” şeklinde yanlış yazmasını ve Türkçe bilmesine rağmen yaptığı bu hatayı umursamamasını “zihnî donukluk” ve “sefalet” olarak nitelemiştir. İkinci bir örnekte yine el-Malatî, İbn Tağrıberdî'yi Şam nâibiyle ilgili bir resmî görevi anlatırken apaçık yalan söylemekle itham etmiş; bizzat resmî kâtibin defterine “böyle bir şey vuku bulmadı, bu ancak bir vehimdir” notunu düştüğünü belirterek meslektaşının güvenilirliğini sarsmıştır.⁵⁷ Üçüncü bir örnekte, meşhur münekkid Sehâvî, hocası Makrîzî'yi sert bir dille eleştirerek, onun ünlü eseri *el-Hıtat*'ın aslında başka bir âlimin çalışmasından yapılmış bir intihal olduğunu ve bazı nesepleri bilerek tahrif ettiğini ileri sürmüştür.⁵⁸ Dördüncü örnekte ise İbn Tağrıberdî, hocası Makrîzî'nin tarihi tarihlendirme hatalarına kultü (ben dedim ki) notlarıyla müdahale ederek, onun bazen olayların kronolojik akışını karıştırdığını ve bazı emîrleri olduğundan farklı gösterdiğini yöntem olarak ispatlamıştır.⁵⁹ Bu tür karşılıklı eleştiriler, Memlûk tarihçiliğinde bilginin rastgele değil, titiz bir denetimle toplandığını göstermektedir.

Diğer bir mühim unsur ise Orta Arapça olarak adlandırılan, fasih Arapça ile mahalli lehçelerin harmanlandığı yeni bir anlatım dilinin ortaya çıkışıdır.⁶⁰ Memlûklerin askeri aristokrasisinin Türk kökenli olması, tarihçilerin dillerine Türkçe kelimelerin ve kavramların girmesini kaçınılmaz kılmıştır. Örneğin, İbn İyâs gibi müelliflerin halk diline yakın, sade ve imla kurallarına pek riayet etmeyen üslubu, bir yandan metnin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlarken, diğer yandan ulema sınıfı tarafından “dil bilgisi zafiyeti” ve “acemilik” olarak eleştirilmiştir.⁶¹ Özellikle Türk asıllı tarihçilerin, Türkçe isimlerin yanlış yazılması örneğin; “Canbeg” yerine “Cani Beg” yazılması konusundaki teknik tenkitleri, dönemin tarih yazımında dilin sadece bir araç değil, aynı zamanda bir otorite ve kimlik simgesi olduğunu kanıtlar.⁶²

⁵⁶ Düzenli, 2023, s. 1251

⁵⁷ a.g.m., s. 1291.

⁵⁸ Metin, 2005, s. 435.

⁵⁹ a.g.e., s. 432.

⁶⁰ a.g.m., s. 69; Kortantamer, 1983, s.36.

⁶¹ Metin, 2005, s. 429-433.

⁶² Düzenli, 2023, s. 1291.

Memlûk dünyasında tarih yazımı, himaye ilişkileriyle sıkı sıkıya örülmüştür. Tarihçilerin devlet adamlarıyla olan münasebetleri, eserlerin objektiflik derecesini ve bilgiye erişim kanallarını doğrudan belirlemiştir. Bu noktada “saray tarihçiliği” yapan müellifler ile “bağımsız ulema” arasında belirgin bir yöntemsel fark oluşmuştur. Aynî gibi sultanlarla yakın dostluk kuran, onlara geceleri tarih okuyan tarihçiler, yönetimden ilk elden belge ve bilgi alma avantajına sahiptiler.⁶³ Ancak bu yakınlık, sultanın bazı tartışmalı icraatlarını savunma veya görmezden gelme zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Buna karşılık, Makrîzî gibi devlet görevlerinden uzaklaştırılan bağımsız âlimler, sultanlara karşı çok daha cesur ve eleştirel bir tavır takınmışlardır. Makrîzî, kendisini hadis müderrisliğine tayin eden Sultan Şeyh el-Mahmûdî’yi bile vefatından sonra “cimri ve öfkeli” olarak nitelendirmekten çekinmemiştir.⁶⁴

Evlâdünnâs sınıfına mensup olan İbn Tağrıberdî ve Abdülbâsît el-Malatî gibi tarihçiler ise bu iki taraf arasında özgün bir konumdadırlar. Saray hiyerarşisine olan aşinalıkları, onlara olayların perde arkasındaki diplomatik sırları ve şahsi rekabetleri “içeriden bir gözle” aktarma imkânı vermiştir.⁶⁵ Ancak bu müellifler de kendi sınıfsal çıkarları ve etnik kökenleri doğrultusunda bazen sert taraf olmuşlardır. Örneğin el-Malatî, Çerkez sultanlarının Türk Memlûk dönemine kıyasla ilmin itibarını düşürdüğünü ileri sürerek açıkça tarafını belli etmiş ve Burcî dönemini “İslâm tarihinin en şerli devleti” olarak niteleyecek kadar ileri gitmiştir.⁶⁶ Bu durum, Memlûk tarihçiliğinde “hakikati yazma” ile “hükümdarı memnun etme” arasındaki dengenin, müellifin statüsüyle doğrudan ilişkili olduğunu gösterir.

Memlûk tarih yazıcılığında tarihçiler, kendilerinden önceki kaynakları mutlak bir doğru olarak kabul etmemiş; onları mezhebi, siyasi veya kişisel bir tenkit süzgecinden geçirmişlerdir. Özellikle Şâfiî ve Hanefî uleması arasındaki rekabet, tarih anlatısına nüfuz etmiştir. Bir Şâfiî başkadısının azil sebeplerini Makrîzî açıkça rüşvet ve yolsuzluk olarak ifade etmiştir.⁶⁷ Şâfi olan İbn Kesîr “anlatması uzun sürecek bir hadise” diyerek konuyu kapatıp meslektaşını korumaya çalışmıştır.⁶⁸ Bu karşılıklı suçlamalar, Memlûk

⁶³ Ayaz, 2022, s. 249; Ayaz, 2020, s. 58.

⁶⁴ Ayaz, 2020, s.87-88.

⁶⁵ Düzenli, 2023, s. 1281.

⁶⁶ Ayaz, 2020, s. 41.

⁶⁷ Ayaz, 2020, s. 88.

⁶⁸ a.g.e., s. 45.

tarihçiliğinin tek yönlü olmadığını, aksine ulemanın ve bürokrasinin kendi meşruiyet alanlarını korumak için tarihi bir kalkan olarak kullandıklarını gösterir. Sonuç olarak, Memlûk tarih yazıcılığında objektiflik, ancak farklı müelliflerin birbirini yalanlayan veya tamamlayan rivayetlerinin mukayeseli bir okumasıyla tesis edilebilir.⁶⁹

⁶⁹ Ayaz, 2022, s. 253.

KEŞFU'L GUMEM Fİ TARİH'UL UMEM ADLI ESERİN 341-472
SAYFALARININ TRANSKRİPSİYONU

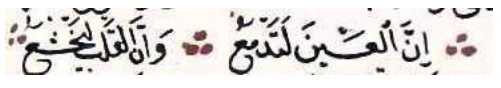
(1-b) Bu mânâdır ki cihanda lâbüdd Şah gerek yani Sultan Müeyyed Han dahi ol bab-ı Züveylede bina ettigü cami-i şerif tamam olundukta vaz-ı sâbık üzre meclis idüb ders-i rast ve bahs-ı feraset olunub ulemâ ve sulaha reây et ve himâyet olundılar. Ol bahs-ı ulemâ meyânında salât-ı cum'aya karib müstemîr oldu. Andan meclis ehli münteşîr olub sultan cülusta kaldı. Tâ vakt-ı salât olunca ve andan sonra salâta müteheyya olunub kadı Nasireddin Barzi mübeyyet itabetten hurûc idüb minbere urûc eyledi. Ve andan bir hutbe-i belîğa ve ğaribe ve fasîhaya ağâz eyledi. Ve ol mikdar hâlât virdiği istimâ' idenlerin mürğ-ı ruhları aşîyan-ı arşa pervâz eyledi. Andan nâzil olub nâsa selât-ı cum'a eda eyledi. Ve çün selat tamam oldu.Yine Hazret sultan hatib-i mezbûra hil'at buyurdu ve hazâne-i kütüb vazifesin dahi âna tefvîz eyledi. Ve andan sonra süvâr olub veled-i İbrahim ile Kal'â'ı Cebel'e gitti.Ve andan sonra birkaç gün sayd ve şikâre müdavim Ve seyr-i diyâra mülazım oldu ve andan gine ol tarihte sultan-ı Yunan Muhammed bin Karaman kayd-u bend Mısır'a götürdiler. Zira bundan evvel zikr olmuştur ki Kaysariye üzere kendü oğlu emir Mustafa ile ve Ramazan oğlu İbrahim Beg'le gelüb Kaysariye üzere düşüb hisarı muhasara idüb naib-i Kayseri Zulkadir oğlu Nasireddin Beg dahi hazret-i sultan yoluna kemer-i muhkem ve ikdam-ı müstahkem düşüşdi ve ol gelen ümerâ ile uruşdı ve onları münhezim ve münkesir eyleyüb Mustafa Beg'i düşürüb atası Karaman oğlu Muhammed Beg'in ol ile gelmekle aklın şaşurub her taraflarından ileri aşub Muhammed Beg'i habs itmişdi. Zîra ol hânedan-ı düvel gitmişdi. Ve izzet-i aherleri yüz tutmuşdı. Ve ebniye-i saâdetlerin işgal-i zevh-i münhedim itmişdi.Valla illa eyle olmasa (2-a 173) bir sancak begi bir padişaha mukabele idüb mukatele mi eylerdi kayd-u bend mi eylerdi. Hele çün ol haletle kayd-u bendeleri Kahiriyye'ye geldiyse Melik Mukbil devâdâr âna getirüb anda habs olundu. İnşââllah tafsili gele ve ne yüzden oldugı beyân ola. Ve andan sonra çün zaman-ı hicret fahr-i alem sekiz yüz yigirmi üçüncü yıla eriştiyse iş bu tarih-i mükerrerem yani kitab-ı Keşfu'l Ğumem kâtibi Muhammed ibn-i İbrahim bin Muhammed bin Zahir el-Hanefî ol yılın Muharrem'inin on beşinci gicesi dünyaya geldi

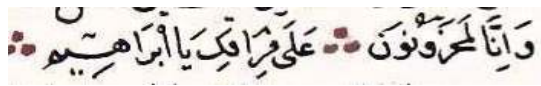
اوله واندن صکره چون زمان هجرت فتح عالم سکر یوزیکرم
اوجینی بیله ارشدیه اشوت تاریخ مکرمد بیغی کتاب
کشف الغمم کاتبی محمد ابن ابرهیم بن محمد بن طهیر الحنفی
اول یلک محمد بنک اون بشینی کجه سی دنیا به کلدی واول

ve ol Muharrem'in on altısında Şeyh İzzeddin bin Abdulaziz-ül Bağdâd-i Camî Melik Müeyyed'in Hanbele'sinden Dımaşk'ın kaza-i Hanbele'sine nakl olundu. Ve çün ol senenin Rabiulevvel'in on üçüncü gün olduysa bilâd-ı şarka Kara Yusuf berriyle kıtâl itmeye sultan azm eyleyüb ümerasına yerak görmek emr eyledi. Cümle erkan ve âyân dahi yat ve yerakların görüb ve her mesâlihlerin bitürüb sultana itizârda kaldılar. Ve hazret sultan dahi ikinci sefer-i azmin eyledi. Velakin ayakları rahmetinden rakûbe kudreti yoğdı. Ve bir mekândan bir mekâna intigal etse kulları omuzlarından götürürlerdi. Ve anın birisiyle gene fâside heybet ve mehâbet hadden hâric idi. Ve kimesne yüzüne nazar idemezdi. Meğer kim bir mikdar sultana taltif ve temelluk (2-b) olaydı. Ve beşâset ve tebasgus olaydı tâ ol nazar iden kimesnenin bir mikdar rû-ı gideydi ve gene ol yılın Rabiulahirin'in ol evvelinde sultan emreyledi ki manzaratü'l Hamr denilen bostâna şuru' oluna tâ hâric-i Kahiriyye'de bir bustân-ı azim ve latif ihdâs olunub kendüye ve kendüden sonra gelen selâtine nüzhetgâh ve manzargâh ola nitekim Siryakus Kasûru bina olunub selâtin-i sâlifenin manzargâhları olmuşdı. Ve ol zamandan beru Melik Nâsır Muhammed bin Kalavun'a duâ olunur zira Siryakus Kasûrun ol bina ettirmişdi. Bu dahi hâric-i Kâhiriyye'de andan avz olunub alemde bir eser olub yâdigâr ola ve andan sonra ol sene Rebiulâhirinin on üçünde gene sultanın ayakları ağrısı ibtidâ eyledi ve günden güne müştred olub mütezâyid oldı. Vaktâkim ol ayın yigirmi dördüncü günü vâkı oldıysa hazret-i Melik Müeyyed Han gene din-i İslâma teyide ve ol din-i metnin ahkâmın teşyide eyleyüb Müslümanlara ber reâyet eyledi. Ve ol cümleye imâmen ihsan-ı âmm ve in'am-ı tâm eyledi. Ve ondan evvel gelen selatin'in amellerin ibtal eyledi ve kendinin dinde selâbetin ikmâl eyledi. Bes umûma hükm eylediki vilayette

nidâ ittürdiği fevâkih içün öşür alınmaya eğer ol fevâkih şehirden hâsıl olsun ve ^{وَأَنْزِلَ} ?
hâriç şehirde olan belâdan meclub gelsin ol zaman (3-a 174) Melik Mueyyed Diyâr-ı Mısır'dan kat' eyledigi fevâkih öşrü yedi bin dinar idi. Kâtibler ve a'vân aldıklarından gayrı. Bes ol kânun ibtâl idüb bâb-ı züveylede binâ ittürdüğü câmî kapusuna nakşettirdi

ve çün Cemâziyelevvelin ikinci günü olduysa bir kazâ-i asumâni ve bir belâyı nâgehânî kabl-ı asumandan nâzil olub veledi ekrem sultana vâsıl oldu. Ve mariz olub ferâşe düşdü. Ve mevt için haber gelüb başın yastuğa salub ağayın aldı. Ve hazret-i şehriyârün hali diğer gün oldu. Zira sultan İbrahim Beg ecel yastığına bâşın kodu ve bir mikdâr yatub ahir müteveffi oldu. Ve Diyâr-ı Mısır âh-ı efganla doldı ve umûmen Diyâr-ı İslam zâr-u giryân oldu. Cigerleri büryân oldu. Ve feryâd-ı figân avâzesi asumâna peyveste oldu. Vâveyla sedâsı âlemi tutdu. Ve cigerküşesi hasreti Melik Mueyyed'i diğer gün eyledi. Zira anın bigi veled-i izzu ferzend-i nüvâzdad dünyadan gitti bes selâtı kılınub Câmî-î Mueyyedi'de defn oldu. Ve sultan kendü kan-u yaş dökerken namâzına ve defnine hâzır oldu. Bunun berriyleki kendünün mâtem belin bükmüşdü ve ânı dahi ayak ağrısın bî mecâl itmişti ve çün medfûn olub anda ol dürr-i girân maye-i mahzun oldu. Bir hefte sultan han (3-b) ol mevzide kaldı. Zîra mâtemzede olub temrzede olmuşdu. Ol ecilden ol Hama'da kalmışdı. Tâ gelir cumâ namâzın anda kılmışdı. Sene-i mezburun Cemâziyelâhir'inin on beşinci günü cumâ günü defn olunub cumâ kâble değin anda olub cumâ namâzın kadı Nâsireddin Barzi âdeti üzere hutbe okuyub kendi inşâ eylediği hutbelerden ber nihayette beliğa ve berğayette fâsiha âğâz eyledi. Ve ol hadis meşhur ki Hazret Resul Sallallahu Aleyhi ve Sellem nur dide-î alem İbrahim-i mükerrerem dar-u dünyadan intikal eyledükde minber üzere buyurmuşdı hatib-i mezkur dahi Sultan Mueyyed Hân huzurunda oğlu İbrahim müteveffi olub câmî Mueyyedde'defn olunduğu

zaman cumâ hutbesinde bu vechile zikr itmişti.

(İnne'l-'ayne letedme'u ve inne'l-kalbe

leyahşa'u ve innâ Lemahzûnûn 'ala firâkike yâ İbrahim) Âhirine değin bu hadisi okudu vaktakim hatib ol zaman minber üzerinde bu hadisi okuduysa sultan hây hây idüb ağladı. Ve cümle câmia cem olanlar dahi bile ağlaştılar. Ve cigerlerin dağlaştılar. Halka bir acib hâlet düştü ki cumâ nâmazı tamam olub sultan yine Kal'â-i Cebele'e azm eyledi. Ve ulema ve fukarâ yedi gece türbesin beklediler ve ol zamanlarda ? (yalnız?) ziyâdeden tevakkuf idüb nerhalar ziyadeye gitti. (4-a 175) Ve gene Mısır'da üç gün sâyim olub sahrâya hurûc edüb Hazret-i Hakka tazarru olmak emr olundu. Vâkı-ı hâl halâyık ve sultan üç gün sâyim olub hâric-i Mısır'da sahrâya çıktıysa ol emirden Şeyhu'l İslam Celaledin Bulkunî vakt-i seherden hurûc idüb Kubbe'i Sahra'ya garib Nil ağzında câlis

olub ve hem ol makamda minber nasb olunub sure-î en'âm okuyub nasr fevc fevc gelüb anda cem' olub ve gün iki saat miktarı kalkıp sultan gelür mü ola derken gördülerki ten-i تنها bir ata süvâr olmuş gelür ehl-i tasavvuf suretine girmiş başına sufdan bir şemle sarınmış ve arkasına dahi suflar giymiş ve bu yanına dahi sûfdan bir rida asmış ve süvâr olduğu atda asla harir ve zehîk ve gelüb atından nâzil olub heman bisatsız ve seccâdesiz hâk üzre câlis oldu ve kâdiu'l kuzat selat-ı 'ıyd resminde iki rekât namâz kıldı. Ve halayık dahi ardında ol vechle kıldılar. Ve andan sonra minbere ağub âna hutbe okudu. Ve nâsı tövbe ve istiğfara kandurdu. Ve i'mal-ı mebrureye meyletti ve imâl-ı kabihden nehy eyledi. Andan gene minber üzre kabilden yana döndü Ve duâyı tâvil eyleyüb dırâz eyledi. Ve ol zamanın ceminde sultan âlâyı savtla ağlardı. Ve secdesi yerinde gözünden akan yaş türabı tîn idüb mübarek cübbesine yapıştırdı. Vaktakim (4-b) hutbe tamam olduysa sultan atına süvâr oldu. Velakin at üzre kıyama kudret yoğdı. Etrafında tutarlardı. Ve ol vecihle süvar olub kale tarafına tevveccih eyledi. Ve nâs sultanı ihâta itmişlerdi. Ve kendüye Allahu yensuraki deyu duâ iderlerdi. Ve ol şeyle didiki, bana duâyı kon Allah'a tazarru eylen ben de sizün birinüzüm derdi. Evvela Vâcibu'l Vücûd Müslümanlardan bu belâyı def u ref' idüb bu vilâyetleri Âb-ı Rahmetiyle suyura derdi. Çün ol günün yarındası olduysa nidâ olunduğI Nil önünden on iki usbu' ziyâde oldu didiler. Duâları müstecâb olduğuna Mısır halkı birbirine beşâret iderlerdi. Ve gene ol tarihte Sultan Melik Mueyyed Diyar-ı Haleb'den haber geldiki Sultan-ı Bağdâd Kara Yusuf Bağdâd'a gelip Bağdâd'da olan Şah Muhammed nâm-ı veledi kendüye âsi olub hisar kapıların bağlayub Kara Yusuf dahi hisârı muhâsara idüb üç günden sonra hisârdan gene nedâmetle atâsına çıkub ol dahi kabz idüb kaydu bend idüb cemî emvâl ve etgâlini zabt idüb andan avz-ı Bağdâd'a Mirza nam-ı veledin nâib nasb idüb ve kendüsi gene Medine-i Tebriz'e azm idüb gitdi. Zirâ Timurlenk oğlu Şahruh kendünün vilâyetine taaruz itmek tevehhüm ittigünden tevakkuf itmeyüb isti'cal'e gitti didiler çün Sultân Mueyyed Han bu haberi istimâ ittiyse nihayet (5-a 176) mertebede farh bulub Vâcibu'l Vücûda şükr-ü fi'l revân eyleyüb gene âdet üzere Nil üzere gelüb divân-ı pâdişâhı anda korurlardı. Ve hidmet-i şahinşâhî anda uruldu ve andan nidâ olundu ki Nil evvelinden otuz esbâ ziyâde oldu denildi asla andan evvel bu vaki' olmamışdu. Andan sultân hevâsla bahre girüb sabah eylediği bu mikdar ziyâde olmasına sebebirdir dirler. Ve andan mikyaz üzere gelüb anda cuma kılub emr eylediki ol câmî hedm olunub gene binâ oluna. Evvelkinden hem vâsî ve hem muhkem ola derhâl çün emr olundu. Binâlar üzerine gelüb hedm edüb sultânın emr-i şerifi üzere eylediler. Ve

ol makâma karib ribâd-ı âsar-ı nebevi vardı anu dahi termim emr eyledi. Ve meremmetin muhkem eylen deyu söyledi. Ve andan sonra Kal'â-i Cebel'e azm eyledi ve gene sekiz yüz yigirmi üçüncü yılın Receb'inin on yedisinde Mir Osman bin Tur Ali yani Kara Yülük'den haber gelüb hakim Erzincan üzerine ılgar eyledüm. Kendüsin imsâk edüb kayd-u bend eyledüm ehl-i evladından ve havas-ı mukarrebinden yigirmi dört nefer kimesne dahi kabz eyledüm. Ve âvân ve ensârdan dahi altmış nefer kimesnesin depeledüm. Ve kanların sepeledüm ve cümle emvâl ve esbâbların ihâta eyledüm ve ğanaim nâmahsur ile tevâbi ve levâhıkım gani eyledüm dimiş çün bu haber Sultan Melik Mueyyed istimâ eyledi fûruht ve cebirle (5-b) doldı. Ve gıbtat ve sururla mâlâmâl oldu zira bu Kara Yülük diyârının beyi idi. Ve sultânın tevaibinden idi. Ol Erzincan begi Kara Yusuf'a tâbi idi. Ve Kara Yusuf sultânın düşmanı idi. Ol ecilden Erzincan hâkimi Pir Ömer'in bu vecihle hakâret ve hasâret olduğuna mebrur'ul hâl ve müreffeh'ul bâl oldu. Ve bu haber geldüğünden sonra tekrar sâbıkan zikr olunan Mir Erzincan'ın meliki Diyârbekir başın kesüb sultâna gönderdü. Elhâsıl hâkim-i Erzincan'ın evin hârab idüb ocağın söndürdü. Ve ol baş gelüb Mısır'a geldi ve esvâkı Mısır'a tavâf ettürüb bâb-ı züveylede âsa kodular egerçe bu bâş zâhir Müslüman bâşıydı amma bundan esbâk sultan ulemâ-i Mısır'ı cem idüb Kara Yusuf husûsunda suâl idüb mukâtelesi ve muhârebesi câiz midür veyahut câiz degilmidür dimişti ulemâ dahi bâseri hem fetva virüb dimişlerdi ki bu Kara Yusuf'un fitne-i fesâdı kibir ve inadı hadden hâriçtir ve dâima maksudı icâd-ı fesad ta'zib-i ibaddır ve tahrib-i bilâd. Bu kimesnenin evsâğı ve edvârı ol vechle ola lâ cürm ânın başın kesüb kânın dökmek câizdir dimişlerdi. Ol ecilden sultân dahi memâlik-i mahrûsesi nüvvâbına ol fetvânın suretin yazub irsâl itmişdi. Bes sultân Diyâr-ı bekir Kara Yülük dahi Kara Yusuf beglerinden Erzincan begi Pir Ömer'in üzerine düşüb ol vech masdur (6-a 177) üzre hâsaret idüb başın kesmişti. Ve sultan dahi diyâr-ı Mısır'da ol başı tavâf ettürüb Bab-ı Rumle astırmışdı. Ve hem bundan evvel sultan dahi kital Kara Yusuf'un kastın idüb seferi yerağında idi. Tâ oğlu İbrahim müteveffi olub ol bâisden bir miktar te'hir olunmuşdı. Tâ vech-i mezkur üzre Erzincan sahibi Pir Ömer'in başı geldi ve andan sonra şehri Mısır'ın içinde münâdiler nidâ idüb Kara Yusuf'un kitaline halkı tergib eylerlerdi ve küfrü sâbit olub katl-ı vacib olduğuna ulemâ fetva virüb bu hususta müttefik'ul aklâm ve'l-kelem oldılar ve suret-i fetvâ dahi iş budur deyu ellerinde tutarlardı ve kabâyih Kara Yusuf'u ta'dad iderlerdi ve meâyib ve mesâlibin bir bir zikr iderlerdi ve fi'l hakikat denildiğünden işru itmedi aleyh ve âla zürriyâta mâ yestehakkun

zirâ Bağdat begi şehrin harâb olmasına sebep oldular ol asl-ı mekân ki meni' fuzela ve merkez ulemâ ve menşe-i zühd ve takva-i meav-î sâlihîn ve menâz-i ârifîn hatta anların sebil-i nidâdı mâlik-i Türkmân'ül yam ve reât'ul ağnâm oldular ve siret-i seyyie kıldılar ve halâyıkın emvâlin oldular ol etrafta olan bilâd harâb olub İbadullah zulm-i zülema ile terk-i mekân eylediler ol La'netallah Alez-Zâlimin. Ve ol halde sefer tedarikinde amma hazret sultan emir-i kebir Tanbugâ-i Karmışi'ye kendi kerimesin virüb akd-nikah olduysa (6-b) bu meblağ mihrü on beş bin dinar oldu. Ve ol akd-ı câmi-i Müeyyedi'de huzur-ı kazâ-i zâmda ve nazar-ı meşâyih-i kiramda vaki' oldu. Ve ol halde idi ki emir-i kebir Tanbugâ-i Karmaşı Diyar-ı Dimaşk'a sefer için yüreklenmişti. Ve hatta Kâhiriyye'den Ridâniye'ye hurûc itmişti. Zira mukaddem'ul asâkir olub kura ol tarik üzere ol vilayetlere giderlerdi. Bu seferun bâisi Kara Yusuf'un memâlik-i mahruseye ta'âruzdan havf itmek olmuşdu. Ol ecilden ümerâ-i idâmeden on beş nefer kimesne zam olunub mukaddem'ul cüyûş ol tarafa azm iderler. Hem vâkı-ı hâl ol vechle olub gittiler. Andan şehriyâr-ı Kâmrân dahi sene-i mezbura Şabân'ın on altısında meydâna azm idüb arz-ı memâlik eyledi. Ve ol gün anda silaha şurlar gelüb âna taraf olub sultanın izz-i huzurunda envâ-ı la'ibden oynadılar. Ve husûmet idüb birbirine kast ittiler. Hatta muallim olanlar dahi kendüleri meydâna duhul idüb envâ-i senâyi-i acîbe ve esnâf-ı mehârif-i garîbe ibrâz eylediler. Zira sultan her bir mu'allime kendü misli bir mu'allimi hazm eyledi. Bes silâh-ı la'ibden muhâsemât ve münâzerât hadden hâriç ve adden mütecâviz oldu. Ol gün garâyib-i fûnûnlar izhâr ve acâyib-i senâyilerden isdâr eylediler ve bir mikdar anda ikdâmı sultanın erbâb-ı kemâle rağbeti ve her ehl-i kemâle izzeti idi. Vaktakim la'ibleri tamam olduysa her kimesne lâıyk (7-a 178) oldukları mikdâra riâyet ve himâyet olunub âhir-i nehârde zuhr-u Nil'den Harakani'ye süvâr olunub bulakda Beyt-i Bârzi'ye vardı. Ve evvelince anda olub yârendesi divân-ı pâdişâhi ihdâs olunub cümle ümerâ divân-i pâdişâhiye cem oldılar. Ve han önünde yer öpüb ta'zim kıldılar ve gene meydâna hurûc idüb nizzâzlar gelüb ol kadar bâzi getirdiler ki halâyık anların senâyi'ına hayrân oldılar. Bu cemâat ol düne gûn meydâna girenlerden gayrı idi. Ve andan ferman-ı sultan ol vechle olduki haftada iki gün yani yevm-i sittede ve yevm-i selâsede lu'b-u ramah için meydâna gelüb her mu'allim tâlim eyledüğü sıbyânı yanına alub âna saf olalar. İki mu'allim birbiri mukâbelesine dura mânden işga kendüye karib olan andan dahi işga ve dahi işga tâ ahirine varınca ol saf dahi ol tarikle olub ol mu'allimler meydâna girüb la'iblerin tamam idüb andan anlardan işga olan tâ ahirine varınca ol vechle bazıçe

kestirdiler tâ sabahtan ahir-i nehâre degin egerçe âdet-i müluk-ı Türk bu vechle olurdu. Velakin mu'allimleri meydâna çıkmazlardı. Sultan Melik Mueyyed mu'allimlere dahi meydâna hurûc emr eyledi. Ve hem her ferd hasımları ile oynayalar Sultan Mueyyed'in emri ol vechle oldu. Elhâsıl bir niçe eyyâm bunun üzerine müstemir olub kâh meydanda geceledi ve kâh bulâğa vardı ve iki def'a dahi âsâr-ı nebeviye ziyârete varub emvâl-i vafire sadaka eyledi bu zamanki sultan meydâna mülâzemet eylerdi sıyam idi zira Receb ve Şa'ban'ı (7-b) sâim olmuşdu. Meger kim ayağı elinden bir devâ tenavül eyleye ol gün sâim olmayaydı ve eyyam dahi vakt-ı sayf idi. Harâret hadden hâric idi. Gör ol sultanın Cenâb-ı Hakka ibâdetin ki hem sultan ola ibâdât-ı nevâfile ol vechle müdâvemet eyleye. Bunun berriyle ki mariz dahi ola. Fî Rahmetlîlâhi aleyhe ibade'l âbedin li ennehü sarf-ı zemâna mukavveleddin vaktakim Ramazan tul'û ittiyse gene hazret sultan ayağı ağrısı mütezâyid olmağa başladı. Hatta ol ay Cum'a namazın Kal'a-i Cebel'de kıldı. Âciz olduğu ciheden ve ibtida-i Şevval'de kurb-u tâc denilen makamda ihdâs eyledüğü bustâne irişdi. Zîra ol zaman nihâyet bulmuşdu. Ve âvam âna tâc-ı zevseb'i vücuh dirlerdi. Velâkin ğalatdır belki zi hams-ı vücuhdur Vaktâkim mezbur bustâna vardıysa anda ikâmet eyledi. Evvel andan gene Kal'a-i Cebel'e azm eyledi. Ve andan sonra ol marz-ı mezbur ecilinden ferâşa mülâzemet eyledi. Ammâ a'nâk-ı icalde bir mekânda bir mekâna intigâl idüb seyrân ider ve hem eger taşraya hurûc itmeyecek olursa halâyık meyânına müsâvî düşüb hây böyle olmuş hây şeyle olmuş denilirdi. Vaktakim Şevval'in yigirmi ikinci günü olduysa Kahiriyye'de şâyi' ve zây'i oldu ki hazret sultan yani Mueyyed Han intigâl eylemiş. Ve bu haberun istimâ'ından avâm mâbeynine ızdırâb ve inkılâba düşüb tâş tâşa tokundu sultan bu haberi bilüb ğayr-ı kabil eyledi. Dahil-i dardan taşra hurûc eyledi. Halk görüb (8-a 179) ızdırâbdan sukût eylediler. Ve heman ol gün sultan kuzatı ve halifeyi huzur-u şerifine da'vet eyleyüb ve sâyir ümerâ dahi a'yânı kim varsa huzura da'vet olunub sultan oğlu Mir Ahmed'e va'de va'de saltanat eyledi. Ve bundan sonra kendü göze Sultan bilin deyu söyledi. Ve ol zaman Ahmed'in sinni ancak sene-i vahide idi. Ve beş ay beş gün idi. Ve Tanbuğa-i Karmışi tedbir-i mülkte ola yani tedbir-i umur-ı memleket ânın ola. Tâ Ahmed makam-ı buluğa varınca ve eger şeyleki emir-i kebir Tanbuğa bir tarafa gaybet eyleye silahdar başı Kaçgar Kardemi Ve niyâbet-i Şam'dan ma'zul olan Tâni Beg Â'lâ-i ve emir-i meclis Melik Tatar ^{بواز} ? (muvâfık?) müdebbir-i memleket olalar. Tâ Tanbuğa gene gelince ve bu mu'âhede eyleyüb zikr olan ümerânın her birine tahlif olundu. Tâ Sultân Ahmed'ün tâ'atından mukarrer olalar. Ve

eyledükleri kısm üzere bel karâr olalar. Ve çün ol günün yarındası olduysa sultân kullarına cümle andan verildi. Tâ sultan intigâl eyledüğünden sonra oğlu Sultân Ahmed'e mutî ve münkâd olalar. Çün kaziye-i kasem tamam olduysa İnâyetallah mua'veneti baisinden sultâna gene sıhhat geldi. Divân-i Padişâhi olunub ümerâ gene cümle hizmetine geldiler ve ondan sonra günden güne sultânın marzi def'olub halkın ızdırabları def'olmağa başladı. Ve andan istihmâm idüb Mısır halkına beşâret düştü ve şehri tezyin eylediler ve şehriyâr-ı şöhretini âsâr (8-b) âsâr-ı emvâl ı'zâm-ı kirâma tasadduk ve ihsân ve fukarâya bezl ve in'âm eyleyüb etıbbâya hil'atler giyerdi. Ve andan sonra sultân devletlü süvâr olub Kal'a-i Cebel'den nâzil olub bâb-ı züveyleden hurûc idüb Mısır'un mâbeyninden geçib Bâb-ı Kantar'dan çıkub Kurb-u Tâc'da ihdas eyledüğü bostân-ı hamsu'l-vücûh tarafına azm eyledi ve gelip anda evkât-ı tayyibeler ve mecâlis-i şerîfeler eyleyüb divân-ı pâdişâhi dahi anda olunub ümerâ ve a'yân hizmet-i şehriyâre gelüb â'det-i kadime üzere kim oturub kim durub erbâb-ı havâyic ve eshâb-ı hâcât gene anlar dahi gelüb hâcetleri arz eyleyüb mesâlih-i müslimin yerlü yerinde görölüb niçelere menâsıb ve merâtıb verilip gene devlet ve izzetle saray-ı âmiresine azm eyledi. Ve anda birkaç gün kâim olub gene bâb-ı züveyleden gecüb Kahiriyye'nin ötesinden gecüb Bâb-ı Kantar'dan çıkub gene bu sinân-ı hams vücûha varub anda birkaç gün olub gene Kal'aya varub anda gene Nil kenarına varub Nil'i âna rû ve cânibe geçüb eknâf-ı ricalde götürürlerdi. Zira emir-i hamdan harekete kudret yoğdı. Ol tarafta ol gün olub ümerâ-i ı'zâm ve asâkir-i kirâm ve cumhur-u havâs cümle a'vâm berriyle yürüyüb Turan denilen makâma gelüb anda marz-ı sultâna iştîdât gelüb ziyâde za'f arız oldu ve ishâl-ı maraz hadden tecâvüz eyleyüb hatta ناسی ? (nas?) mâbeyninde erâcif şâyi' ve zâyi' olub mevti mukarrer dinildi.(9-a 180) Ve kesret-i kelâm ve ihtilâf-ı akvâl ol kadar mütedâvil ve mütenâvil oldiki fitne baş kaldırmağa yüz tutdı. Ve semi' şerif şehriyâre bu haber vârid olub ol makamdan gayretle Nil üzre merkebe râkib olub cihet-i Kahiriye'ye ayed oldu. Ve gelüb bir bulâka geçüb kâtib'us-serâbın Barzi âna nâzil oldu. Ve yârendesi ol makamdan kalkub kal'a'ya ayed oldu. Ve gelüb serir-i sa'detine irişti. Velâkin emrâz-ı muhtelif berriyle hâli diğerk gün tevâbi ve levâhık- mahzun idi. Zira bir ishâl-i müfrad nihayet şiddette ve zehir ki gâyet kuvvetde. Ve bir dahi zahmet hasâd-ı bî haddi hiddette ve bir hummâ-i mevlumki harâreti vefrette ve bir maraz-ı sadâki andan hayrette ve bir vec'i muğâmel ki ol ecilden zuhretti. Ve intigâl tevehhümünden giryetde ve memleket mülâhazasında dehşette bu cümle imraz-ı mühlike kendüye ârız olduğı hâlette saâdethânesine gelüb ol

gelmek ki râkib olub geldi.Âhir sevâr olması oldu. Ve andan sonra ferâşe-i mülâzım oldu.Tâ ol zamana degin ki anda müntakil oldu muhallinde zikr oluna.İnşâallah vaktakim Zilhicce'nin on sekizi olduysa Diyâr-ı Diyârbekir'den Hısn-ı Keyfâ sâhib-i melik âdil Süleyman Eyyubi'den hazret sultâna mektub gelüb mazmun mektub ol idi ki sultan Irak'ın yani Mülk-ü Bağdât ve hâkim-i Tebriz Kara Yusuf ibn-i Kara Ahmed sekiz yüz yigirmi üçüncü yılın Zilkâ'de'sinin on dördünde sultâniyeyle Tebriz mâbeyninde zehirle helâk oldu denilmiş zîra ol makâma varduğu Şahruh bin Timurlenk'in kitâline azm eylemişti.Zîra Timurzâde bunun lâıykına (10-b) taarruz eylemiş ol ecilden Kara Yusuf Timurzâde'nin yani Şahruh'un kam' ve kal'ine kasd eyleyüb ol tarafa gitdi denilmiş çün mektub sultân bu mikdar emraz-ı muhtelif ile mulâzımı firâş iken huzurunda okındı.Velâkin Sultan Melik Mueyyed bu besâretten tamam mesrur olmadı.Ve bu işâretten feraht ve huburla dolmadı.Zîra kendisi dahi tâc ve tahtı ve raht-ı bahtı terk idüb gitmek sadedinde bes düşmanın intigâlinden ne fayda ve kendinin âlem sevdâsı gözünden çıkmış düşman helâk olduğunu ne mikdar sürur vire bu hususda bir âh-ı ser çeküb gözlerinden hunablar döküb birkaç kelâm eyledi. Ol kelâm ma'nası iş bu idi Beyt:

درین امید بر شد خدایم عمر عزیز که هر چه در دل از درم فرزند
ایمید بسته بر آید ولی چه فایده زانکه ایمید نیست که عمر گذشته باز آید

(Der in omid be-ser şod,deriğ omr-e

eziz.Ke ançe der delam ast,ez deram feraz ayed.Omid beste ber-amed,veli çe fayda zanke.Omid nist ke omr-e gozaşte bâz ayed.) bes sultân dahi kendü nefesine meşkul ve Mueyyed Han dahi hasta ve melul olmağın düşman fevt olması kendüye bi baht ve gudat vermeyub kendünün helâk olmasına dahi a'da mesrur oldukların fıkr eylerdi.Ve âkıbet hâlin ferâset ve zikr eyledi.Neşâd ve inbisâd göstermedi.Kendü halinde kaldı.Velâkin ol vakitte Kâ'betallah'dan Huccac gelüb Sultân emir-i hacı taleb ettirüb Hicâz vilâyetinin ahvâlin bir bir suâl eyledü. Eğer sultân emrâz-ı mezkûreye mübtela idi.Ve ol marazlarki her birisi kahr-u helâk ve mübeşşir fena idi.Ve sultânın derûni ve birûni rahmet ve inâyeti amma akli gene sıhhate ve fikri selâmetde idi.Ve ol halde muhtazır iken kâh kâh gene tedbir-i umur memleket ve temhid-i mesâlih-i ümmet eylerdi.Ve ba'zı evkatta şehir içi erâcifle doldı. Zîra her kimesne didiki (11-a 181) sultân öldü ve heman nizam-ı âlem ihtilâl buldı.Ve ol zaman sultân ağmeyni âleyh olmuşdı. Ve ağınmakdan akli zevâl bulmuşdı.Ol ecilden ittigâl itmek tevehhüm etmişlerdi. Hele bari çün ol hâletten ifâkat buldı. Arz eyleyüb didilerki ey şâh-ı âlem penah halk içinde mesâvi iş bu yüzdendir ki

şahzâde göz-i Sultân Ahmed ki âna va'de-i saltanat olundu. Ğayet saġiri's-sin olmaġın saltanâta liyâkati yoktur derler dinildi.Çün bu haberi sultan istimâ eyledi.Emr eyledüki kâdiu'l kuzâtı Zey el din Abdurrahman Hanefi ihzâr olundu. Ve ânın huruzunda sübut-i ahdî mukarrer olunub ol hükm eyleyüb andan sonra sâyir kuzâtı dahi ol hükmi kabul tutub veli-i ahd olmak sâbit oldu.Çün bu haber şehir içine şâyi olduysa halkın ızdırabı ve inkılâbı ziyâde olub tazaccur-ı iltihabları vefret ve kesret tutdı. Ve sultanın fevt olması havfından hayrân oldular.Ve ol dercede rahim ve şefik sultandan iftirâk ettüklerine giryân ve nâlan oldular.Ve âvâz-ı âh-u âhı uc-ı âsumâne eriştirdiler ve hasret ve firkatten cigerleri kanın göz yaşlarına karıştırdılar.Ve havâs-ı sultânın havfları şiddet tutdı ve derûn-i birunların ġam ile kürbet tutdı.Ve evlerinde ahvâl ve isgallerin âhar mekânlara nakl eylediler.Ve akmişe ve emti'aların sakladılar.Elhâsıl ehl-i muzurrın halleri diġer ġün olub havf-ı hatr ve ru'b-u zarar cem-i cevâniblerine doldı.Vaktakim tarih-i hicr-i Rasul sekiz yüz yigirmi dörde erişti ki (11-b) sultânın ol zikr olunan ümerâsından her birisine hiddet ve şiddet gelüb hususan ol ishal-i demevi hadden hâriç olub ıslâha kabiliyet gelmedi ve sâyir ilâm ve eskâm dahi def-i ve ref-i kâbil olmadı.Ve bilcümle beşere ârız olan imrâz ve eskâmdan bir maraz kalmadı.İllaki ol zaman sultâna târi oldu.Amma bu miktar vardı ki sahihu'l akl ve sâyibu'l fehm idi ve kelimatı dahi sarîh idi.Ve bilcümle vaktakim zikr olunan yılın Muharremi'nin beşinci ġünü olduysa âna berru a'yân ve ümerâ-i kâmurân ve kuzât-ı zaman cümle Kal'a-i Cebel'e sâid olub bab-ı saâdete bir zaman tavakkuf eylediler hevâdim Şehriyârdan bazı çıkub ol gelen a'yân hazrete itizâr eylediler.Ve sultanın kelimâta kudreti ve kuvveti olmaduġını söylediler.Zira nihâyette zaif ve ġayette kayfdır didiler. Anlar dahi gene âyed olub makâmlu makâmlarına vardılar. Ve yârendesi gene ol vecihle ve bir ġündesi gene eyler. Elhâsıl niçe eyyâm ol vech üzre gelüb gittiler.Ve huddâm-ı duhûlden men ettiler.Anlar dahi gene rucu' idüb sultâna mülâkât-ı müyessel olmadı. Ve birisi huzuruna duhule çâre bulmadı bes cümlesi nevmid olub kal'aya sa'uden feragat eylediler. Velâkin zemandan sonra ümerâ ve asâkir-i ekâbir ve esâgir-i kalil vâfire-i kesir mütekâsir bir niçe fırka oldılar. Ve her emir bâş çeküb birer miktar askerle bir zümre oldılar. Evvel fırka a'yân-ı Müeyyedi'den idi. Yani sultan Melik-i Müeyyed kulları idi. Henüz mevlâları intigâl eylemeden sâyir asâkirden (12-a 182) iftirâk idüb usbe-i kaviyye oldılar. Ve kendülerine matbuların Melik Tatar'ı kıldılar. Zîra bu Tatar sâyir Mueyyed kulların hud'a idüb kendi efendimüz oġlunun nusretine bel bağlayalum ve sâyirlerden tâlib-i memleket olanları def' ve ref' eyleyelüm tâ şehzâde makam-ı buluġa

irişince didi. Tatar bu sözü zâhirde söylerdi. Ve ol cemâati hud'a eylerdi. Velâkin bâtın zâhire muvâfık degildi. Ve söylediği kelam vâka'-i mutâbık degildi. Garaz-ı saltanâtı kendünün itmek idi. Hele bâri ol cemaat didilerki yâ melik sen bizüm muktedâ-i mükerrimimizsin ve fi'lhakikatte müctebâ ve mufahharımızsın şehzâdenin saltanat-ı tedbirin sen ile bizlerde sana muâvin ve muzâhir olalum didiler. Ol dahi zâhirde hoş didi. Velâkin ruz u şeb kendi murâdı üzre oldu. Ve bunda dahi sizün birinüzüm sizler ne dersiniz ben dahi andayum deyub düne gelüb bunları Kaçgar Kardemi'den korkutdu ve şöyle tahayyül eylerin ki Kaçgar dava-î saltanat idüb vilâyeti bizim efendimiz oğlu elinden ala didi. Zirâ ben bilürün ânın hatırında sevdâyı saltanât vardır didi. Ol cemâat cem-i gafır Tatar'ın bu sözün istimâ' idüb sultan oğluna temâm muâvin ve muzâhir eylediler. Ve cümlesi Tatar'a sadâkat üzre oldılar. Ve ânın hızbinden olub kaldılar. Ama haberleri yokki Tatar'ın sözüne mahzu' oldılar. Ve bu fitânın fitnesinden kendü mevlaları oğlun payana saldılar. Ve her ne kazıyye olsa gelüb buna dirlerdi. Ve Tatar sultan (12-b) Melik Mueyyed kulları ile bu vechle olub anları hud'a kılub Sultan Melik Tâhir Berkuk kullarından bir cemâatle dahi ittifâk ve irtifâk idüb bunları hud'a idüb kendünün tevâbından eyledüğün. Ve ben dahi sizin bir gözüm cediti cehd idelüm. Sultanzâde mertebe-i bulûğa varınca memleketin tedbir ve mesâlihın tertib ve temhid idelum deyu hud'a ettigün bu ittifak ettigü taifeye bildirdi. Velâkin sizler hod benim evvelden refiklerum ve üzerime rahim ve şefiklerimsiz benim murâdım vilâyet-i bu tıfl-ı naresideden olmaktır. Ve mülkden ânı yabâna salmaktır didi. Anlar dahi sem'an ve tâ'aten hazretin ne fikr üzere olursan biz dahi ânın üzereyüz didiler. Elhâsıl Tatar âna fırka-i kendünün eyledi. Amma kendünün bâtını bir cemâatle ve zâhiri bir cemâatle idi. Ve bir tâife dahi â'yan-ı umerâdan ve memâlik-i sultâniyyeden ki anlar Tatar cinsinden olurlardı. Anların muktedâları Kaçgar Kardemi idi. Anlar nefslerine mu'tekidler ve cehl-i mufradle cahiller ve leylen ve nehâren lezzâta harifler ve münhemikler. Nitekim Tatar tâifesinin halleri oldır ve bilcümle heman anlar 'ısr-u işret ve zevk-i sohpet üzere müdâvimler ve mülâzımlar âlem-i âli muradları degil. Ve bir fırka dahi ne bunlardan ve ne anlardan "Lâ ileyhu âlâi velâ ileyhu âlâi" bunlar Sultan Tahir Berkuk kullarından. Bunların kebirlerine Tani Beg derlerdi. Bunlar onlardır ki bâtında Tatar ile infâk idüb sultan oğlundan velâyet almağa ittifâk etmişerdir. Velâkin a'kıbet (13-a 183) emirden havf ve hazer iderlerdi. Zira Tatar'da saltanâta ehliyyet eglemezlerdi. Zira Tanbuğay-ı Karmeşi atabegi asker-i islam idi. Bu Tatar'a hasm idi. Ol sebebdan ki Sultan

Melik Mueyyed oğlu Sultan Ahmed'i âna sifar-ı ser itmişti. Ve tedbir-i memleket ve tertib-i maslahat senin elinde olsun tâ oğlum Ahmed baliğ olunca dimişdi. Ve ekser umerâ-i 'ızam dahi mezbur Tanbuğa-i Karmaşi cânibinde olub sultânın muâhedeşi üzre veledi **اعرى** ? (ağrı?) hususunda sâirler ve sâbıkta olan hukuku râiler idi. Bes Tatar ol tâifeyle başa varmayacakların tasavvur edib havf iderlerdi. Zira ümerâ-i 'ızamdan Melik Çakmak Argun Şadı devâdâr ve Nâyib-i Şam ve Yeşbek Yusuf'i Mueyyed'i Nâyib-i Haleb ve Kaçgar Kardemi Emir-i silâh bu cümle Tanbuğa-i Karmaşi'ye tâbi' olub sultan oğlunun muâvenetine kasemyâd itmişlerdi. Ve Sultan Mueyyed kullarının hudu-ı haddi ve hasrı yoğdu. Bunun berriyle şiddet-i şecâatleri ve kuvveti baisleri vardu. Hatta ol kadar idi ki umerâ-i mezburun olmasa Tatar'a Sultan Mueyyed kulları kifayet eylerdi. Efendileri yoluna can baş oynarlardı. Ve zaman-ı buluğa erişince muzâheret ve muâvenetine bel bağladık dirlerd. İntekale Sultan Melik Mueyyed Han ezda ber heran Bad-ı er Hasan Âli'ur-Rahman ve'r-Resuli veyâ Halim asâkir-i sultanın ahvalleri zikr olan üzre niçe fırka olub zam-ı intigâl sultâna müterâkıblar ve müterâsıdlar vakı-i hâl sultânın dahi elâm ve eskâmı hadden mütecâviz idi. Ve etıbbânın ilacından (13-b) fayda tasavvurı gütdi zîra a'lâyim-i mevt cem-i cevânibin tutdı. Ve ümerât-ı fevt-i sıhhat ihtimalin yabana atdı. Tâ ol zamana ve degin sene-i mezbura yani sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Muharrem'inin dokuzuncu günü duşenbe günü öğle namazından evvel müteveffı oldu. Ve ol saat irticâc Ve ızdırâb ve inkılâb ve iltihâb şevâr'i-i şehirde doldı. Andan bir mikdar sükûn buldı. Hemandem ümerâ kal'aya tulû idüb halife ve kuzât-ı taleb ittiler. Anlar dahi gelib cümle cem' olub müşâvere kılub Sultan Melik Mueyyed oğlu Sultan Ahmed Han'ı serir-i mülke cülus ettirib arkasına hil'at giydirdiler. Ve ondan sonra inşallah zaman tercumesinde zikr oluna amma çün Sultan Ahmed tahta cülus eyledi. Atasının techiz ve tekfinin emr eyledi. Ve yunlanub kefenlenüb kendi camiînde bina eyledüğü türbesinde defn olundu. Amma rivayet olunur ki mevâ'izden bazı nesne Sultan Melik Mueyyed'in vefti zamanında ittifak vaki' oldu. Evvel buna vaktakim gasl olunduysa bir münşife bulunmadı ki **دکاء** ? (enikle?) yunduktan sonra siline bu mikdar hây-u hûyi emvâl-ı zam eşgal-i cesam saltanât tamam var iken âhiri bu vechle olmak aleme i'tibâr için oldu. Bes gasline hazır olanlardan bir destmâl alunub enikle silindi ve bir dahi yurken avretin setr itmege bir pâre bez bulunmadı ki enikle setr oluna. Belki bazı civarisının (14-a 184) başından bir pâre şemle-i sa'idi alub anunla avretin setr eylediler ve bir dahi yunurken üzerine su dökülmeğe bir tas bulunmadı. Hep bu cümle vâki' olduğu

hazre-i cenâb-ı izzetten halâyıka ibret için eyledi. Bunun böyle ki ardından koyup gittiği emvâle gâyet yoğdı. Ve esbâb ve isgâle nihayet yoğdı. Ve mezkur Sultan Müeyyed'in müteveffî olması elli yaş içinde oldu. Ve saltanatı zaman sekiz yıl beş ay sekiz gün olmuşdu. Şecâat bâbında mâhir envâ'i saâdet cibininde zâhir idi. İkdâmda kâmil ve her hususta ihtimâm ile âmil idi. Muhibb-i ulema sûd-ı uzela zuhur-ı şer-i mübinde sâ'î ve takvîyet-i din-i metinde müced ve hukukun dâ'i idi. Ve eger ümerasında kuzâta inkâratlar yani muâraza idüb anları incittiler anların haklarından gelürdi. Ve mürted' olmayanlara enva-ı azablar kalırdı. Ve bid'atten bir nesneye mesâbil olmazdı. Ve ehl-i bid'at meclisinde anlarınla olmazdı. Ve ekser güne sâyım ve her gice kâim idi. Velakin Takiyüddin Makrîzî rivayetinde bazı evsaf-ı kabiha ile tavsif eylemiş. Cümlesinden birisi muhil idi ve meczuh idi gâzûb idi hasud idi muhaş idi sebbâb idi şettâm idi şedîd'ül mehâbe idi. Harab-ı Mısır, Şam ânın kesret-i fiten ve şürûrundan vakı' olmuşdu. İfsad ve inadı kesre-i mezâlim ve iftirak ? bilâd (14-b) ve tazib-i ibâd ânun evsâfından olurdu ve ittibâen nâs üzre teslit eylerdi. Ve kâdir oldukların ihâta iderlerdi. Elhâsıl bu zikr olunan evsafla mefsuf ve zulm-i cevle ma'ruf idi dimiş. Velâkin Şeyh Makrizi'nin Sultan Melik Mueyyed hususunda nakl eylediği mesâlib ve meâyib cümle iftiradır. Zira iş bu kitab Keşfu'l Ğumem içinde zikr olunan evsafı cümle hüsn-i hulkına delalet eyler ve lütf' tab'ına alâmeddir. Hiçbir vâf-ı kabiha delâlet ider sıfatı yoktur. Velakin kemâl-i keremi delâlet eyler, lağveti çoktur. Gene iadede tadvil lâzım gelib nicesi bu vechle medh olunduğu âleme ibret olaydı. Ve bir tarik ile tavsif olunduki selâtine gıbtet olaydı. Selâtîn-i etrakden birisinde vaki' olmadı. Andan sâdır olan âmel-i hasene ve bir ferdden vücud bulmadı. Andan zâhir olan ef'al-ı meliha ve evza-ı latife tercemesinde tağsil olunmuştur. Tekrar lâzım degil ve Raimallah-i aleyhe ebede'l âbidin ve fî zıllı himayete fî yevmiddin. bes âlem akl-ı kerim fazl-u melih-i celil ve şeci-i ? melaz-u ? (mubil?) idi. Âlel-himmete kesiru'l harkate ahsenu'l tedbir, ekmelu'l temhid, ecmelu'l tertib, sahibu'r-riyaset, hüsnü's-siyaset idi. Ahkâma kendü mübâşir ve şer' üzre say-u afer idi. Marifete tâm ve ihsan-ı âmm İslamda ikdâmı ve ahvâlî reâyada ihtimâmı var idi. Fitneti ve cevdeti hads-u hiddeti ve satvet-i selâbeti haybet-i celâdeti ve şevket-i şehameti vardı. Kulları üzre satveti (15-a 185) azimesi var idi. Ve ümerâsı üzre selâbet-i cesimesi vardı celsen ve müdâmayla letâfet-i kâmileleri vardı ulema ve zürefâyla atiyât-i şâmileleri vardı. İstimâ-a asvât-ı haseneye mâil, semâi' şî'r-i şerife kâil idi. Mecâlis önünde eda-î

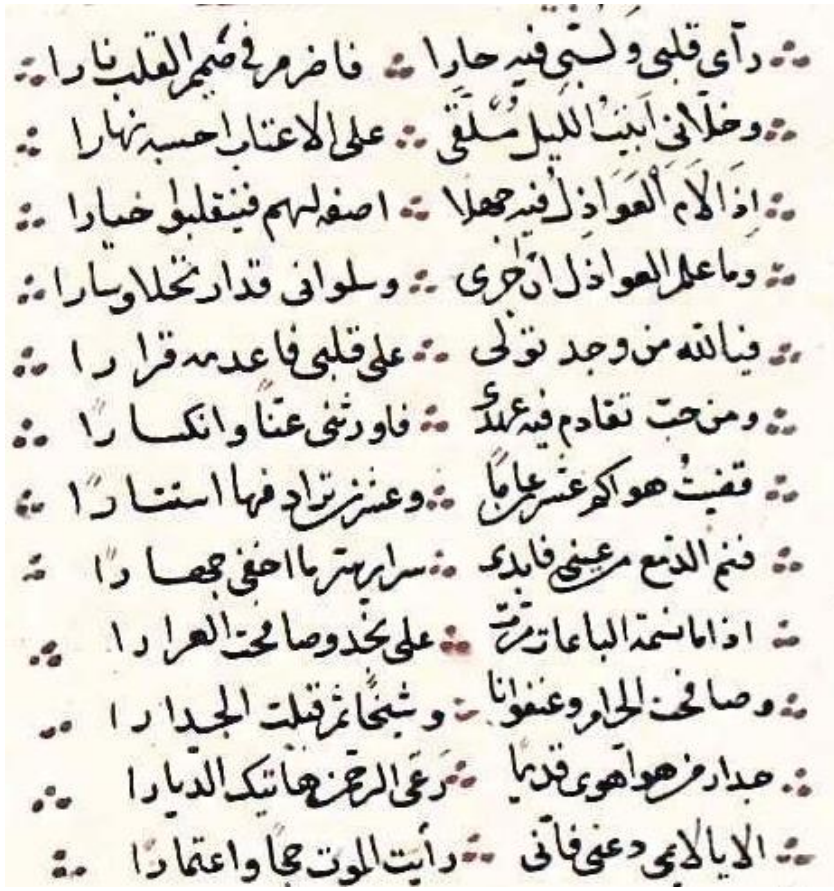
müsikiyyede kemâl nihayette ve ilm-i edvar ve etvarda marifeti ğayette idi. Ve ûlum-u edebiyeyde mâhir ve onda fehm-i ferâseti zâhir idi. Ve ebhâs-ı fukahaya müşârik ve akvallerinde fehm ve mütedârik idi. Ve ulema üzre müşkilât-ı mesâil-i âcibe ilka iderdi ve fukâha üzre mu'zilat-ı rikkat-ı garibe ilka iderdi. Her ilmden erbâb-ı kemâlât-a muhabbeti bî hadd idi. Ve her fenden ashab-ı sînâate meveddeti bî add idi. Nüktelü latifeleri ğâyet severdi hatta bazı âyân Sultan Mueyyed'den rivâyet olunur ki Sultan Mueyyed'in bir emir-i âhuru Melik Doğan dirlerdi. Ve bir dahi sâkisi vardı Can Beg dirlerdi. Hazret-i saltanât penâhın havâsından idi. Ve dâima mesâhib ve mecâlisi idi. Ve hem cemâl-i cihan ârâ idi ve letâfet ve melâhetde bî misl ve bi'hemtâ idi. Ve emir-i âhur mezbûre saki-i mezkûre bin efrenci irsâl idüb halvetine da'vet idüb ziyaret itmek suretin illet eyledü. Zâhir ânı söyledi ve sâki-i mesdur dahi emir-i âhurun hezar dinar verdigün halvet-i hânesine da'vet eyledüğün Sultan Melik Mueyyed'e bildirdü. Ve şikâyet yüzünden sultânı ğazabla doldurdu. Zira saki-i mezbur sultânın ârâm-ı canı olup mâbeynlerinde münâsebet-i ruhâni olmuşdu. (15-b) Ol ecilden bu haberi istimâ' idüb bir zaman mütehayyir olup kendüye gelüb sâlifü'z-zikr emir-i ahurun talebine âdem-i irsal idüb huzur-ı şerifine ihzâr itdirüb ve rehmi-yüzünden söyledi. Ve bu husûsun aslından istifâde eyledi. Emiri-i ahur sâbık erbâb-ı letayifden idi. Derhal heman sultâna latife yüzünden cevap virüb didiki beli bu kaziye benden sâdır oldu didi veya niçün benim mesâhibime bu vechle bin altun irsâl idüb yanına da'vet eyledün diyecek cevap ile verdiki vallah eger senin memlûkun degilmiş ise sen on bin irsâl idüb da'vet iderdün. Ben bin itdigüme bana t'an mı eylersün. Ve bana ve rehimle söylersin didi. Sultan Melik Mueyyed bu lâtife-i istimâ' idüb nihâyet mertebede ğazabda iken ğâyet derecede zahk idüb hatta gülmekten kafası üzre düşdü. Ve gene nâmus-ı saltanâtı ra'yet ve kanun-ı memleketi himâyet eylerdü ve kendüden sâbık geçen selâtinin sülûkuna nümselik ve eserlerine münharîd idi. Ol babda dakika fevt itmezdi. Nâma'kul tarik üzre gitmezdi. Ve kendü sultan olduğu zamanda ahvâl-i vilayet ihtilâl bulmuşdu. Ve âlem fesadla mâlâmâl olmuşdu. Gelib Diyar-ı Dımaşk'da ve Memâlik-i Mısır'da muhtel olan umûru cümle ıslah eyledü. Ve her tavaîfden erbâb ve zâif ve kânun-ı kadimden Sultan Melik Nâsır Ferec zamanında tecavüz itmişdi. Ve âlem-i ol cihetden (16-a 186) fesat tutmuşdu. Hatta cemâat-ı hasakiyye beyden ziyade gitmişdi. Heman anları seksen nefer kodu. Nitekim Sultan Melik Tâhir Berkuk zamanında ol mukadder idi. Ve devâdârı seksen bulub heman altı nefer kodu. Ve bilcümle her tâife bu minvâl üzere olmuşdu. Sultan Ferec zamanında cümlesin eksildüb

Sultan Tâhir Berkuk zamanında ne vechle olursa ol mikdar eyledü. Zira kânun-ı selef ol vech üzre idi. Ve envâ-ı selâibden mâhir idi. Ve kendüden fûnûn-ı a'cib sâdır ve her sanâyide kâmil ve kâdir idi. Hususan la'b-i dimah ve darb-ı seyf ve neşşab-ı sâir-i silâh. Elhasıl cümlesinde kâmil ve her zaman memâris ve â'mil idi. Ve terbiyet-i memâliki ğayet sürdü. Ol ecilden merâtıb-ı seniyyeye ı'sâd itmezdi illa ba'd-ı müddet eylerdi. Ol sebebden kendü gittikten sonra kulları cümle mer'î ve makbûl oldılar. Ve huddâm tâifesinden etrâk-ı etrâk cinsine mâyil idi. Zira her hünerde anlara râzı ve kâyil idi. Zira bunlar umurda mümârislerdi. Ve hem müeddeb-i mükemmellerdir deyu söylerdi. Ve ol cema'âte dâima ri'yet eylerdi. Ve kendünün asâkir-i ta'biyye itmesinde misli yoĒdı. Ve vakâ'î tecrûbe itmesinde naziri yoĒdı. Hurûb ve durûbda misli gelmiş degildü. Ve muhâvere ve muhâvebde öncüleyin bir dahi mahluk olmuş degildi. Ve âna didiler ki halk senin için dirler ki â'yân-ı ümerâdan sekiz kimesne depildü (16-b) ve bî günah anların kanların hâke sepildü dirler didi. Cevab ile virdiğim ben bir kimesne katl eylemedüm. İlla anlar katle müstehâk olub andan depeledüm didi. Ve sultan için iftiyar ettiğin depelemek vardır derdi. Etrakden bu sözün ma'nasın fehm idemeyüzler. Bu sözden âna teşnî' iderlerdi. Ve idrakte kâsır olanlar ol kalamı takbih iderlerdi. Ve amma ef'âl-i hasenesine nihayet yoĒdı. Ve â'mal-ı mebrûresine ğayet yoĒdı. Ve ânın mâser-i meşhuresi vâfire ve amâiyir-i ma'rufesi mütekâsir idi. A'zam-ı amâiyirinden Cami' Mueyyed idi ki lemyaĒluk misluhâ fi'l belâdın masduk-u cinât-ı tecri mintahtehal enhârın güya mantuki idi. Ve bilâd-ı İslamda âna mânende ve naziri yoĒdı. Ve dünyada hiçbir makamda âna mümâsil ve mu'âdil yoĒdı. Ve zinetde Câmi'-i Emeviyye'den eşref ve belki binâda a'zam ve azref idi. Ve andan sonra câmi'-i mikyas ve Medrese-i Harûbiye ve has amma esbâb ve emvâlden ve huyul-u biĒalden ve 'aruz-u cemalden ve silâh-ı hisâlden ve emtiâ-i etĒâlden ve akmişe-i menalden ve denânir-i derâhimden Sultan Melik Mueyyed 'in sonuna bâki kalan bî karar ve bî şomar idi add ve ahaye imkân yoĒdı ve tahrir-i imlâya atmanan yoĒdı. Ve evlâd-ı şerifinden altı nefer kimesne terk idüb gitti. İki zekur idi dördü inâs idi. Ol ikisi zekurdur birisi (17-a 187) Ahmed'dir ki saltanatı âna vasiyyet idüb gitti. Evvelki yılki Sultan Melik Mueyyed sultan oldu sekiz yüz on üçüncü yıl idi ki Sultan Melik Nâsır Ferec ol yılın Muharremi'nin beş gününe hâkim alub andan ol hal' olunub halife el-Müste'in Billah sultan olub hakim eyledi. Ol günden tâ Şaban'ın evveline deĒin andan evvel gün ol dahi hal' olunub Sultan Melik Mueyyed hâkim olub ol yılda üç padişah hâkim oldu. Ve gene ol yılda yani sekiz yüz on üçüncü yıl kâdiu'l-kudat Dımaşk

Şehâb el din Ebu'l Abbas Ahmet bin İsmail ki ibn Hasbâni demekle meşhurdur. Müteveffî olup o yılın Rabiulevvel'inin onuncu günü defn olundu yetmiş beş yaşında idi. Fukahâ-i şafiyyenin eşheri ve ekmeli idi müfti olup müderris olup Dimaşk'a kadı olup Mısır'da kadı olup zaman-ı mezkurda âhirete intigal eyledi Rahmetullahi aleyh ve gene ol yılda kadıu'l-kuzat Muhib el din Muhammed bin Muhammed el-Hallebi el-Hanefi ki İbn Şihne demekle meşhurdur. Rabiulahir'in on ikisinde altmış altı yaşında müteveffî olup merhamet-i Rahmâna vâsıl oldu. İmam bâd'î, âlim, âkıl, ârif, fâzıl idi. Müderris olup müftü dahi olup kadı olmuştu. Eger Mısır'da ve eger Dimaşk'da (17-b) ve eger Haleb'de niçe zaman hükm-ü hükûmet eyledüğüne ol yılda emir-i kebir atabegi Diyar-ı Mısriyye Melik Tengizi vardı. Nâyib-i Şam olup anda Melik Nâsır yani Sultan Ferec mahsur-u mahsub iken müteveffî olup Rahmet-i Hakka vâsıl olup Garb-ı Hakka hâsıl oldu. Zira her husûsa ma'mur ve mahbûl idi ârif, âlim, kâmil, fâzıl idi. Cümle ahvâlî tercüme-i Melik Nâsır'da zikr olunmuştur tekrar tadvîl olmağın îade olunmadı ve gene ol yılda Emir Seyf el din yani Begtemur Çalık müteveffî olup Rahmet-i Hakka vâsıl oldu. Ve Mısır'da marîz olup kendi firâşında fevt oldu. Şücâ' ikdam bahâdır-ı dilîr-i dilâver-i bî nazir idi. Bunun dahi tafsili Sultan Ferec tercemesine tamam olmuştur. Tekrar lâzım degil ve gene ol yılda leccunde Melik Nâsır ile muhârebe iderken ümerâ-i Mısır'dan niçe kimesne fevt olup yani maktul oldılar. Cümlesinden birisi Emir Seyf el din Mukbil bin Abdullah idi. Ve Emir Seyf el din bolât idi. Ve bir dahi Sûdun celeb idi. Bu cümlelerin ahvâlleri anda yani avâhir-i terceme-i Sultan Melik Nâsır'da vakâ'il cevvinde zikr olunmuştur. Ol baiseden tafsil olunmadı velakin sâhib-i kitab bu mahalde dahi zikr itmegin âna tebiyyetle bu mikdar (18-a 188) zikr olundu. Ve gene ol yılda yani sekiz yüz on beşinde Sultan memâlik-i Hindustân ve sahib-i Bengal'e Gıyâseddin ebu'l Muzaffer bin Sultan İskender Şah müteveffî olup ruh-ı pür fütûhî âlem-i eflâke pervâz eyledi. Selâtin-i Hindin a'zâm ve ekremi ve ecilli ve etemmi idi. Ve memâlikine nihâyet şevket ve şöhretine gâyet yoğdı. Ve ikinci yılda yani Sultan Melik Mueyyed'in sultan olduğunun ikinci senesinde yani sekiz yüz on altısında Şeyhu'l İmam Fahrüddin Osman bin İbrahim bin Ahmed bin Mavi müteveffî olup a'lem-i âhirete intigâl eyledi. Şafî idi ve şeyh'ul kurra idi. Bâri', kâmil, â'rif, â'kil idi. Sultan Melik Tahir Berkuk Medresesinde ol senenin Şaban'ının on dokuzunda hamamdan hurûc idüb fücaât müteveffî oldu. Fakih muhaddis idi. İlm-i Arabiyye'de kâmil ve ilmiyle â'mil idi. Ve niçe yıllar şeyh'ul kurra olmuştu. Zira ol fende kemâlin bulmuştu. Rahmetullahi aleyh ebeden ve gene şeyhu'l imâmu'l a'lâma bürhân oldun. İbrahim bin

Muhammedu'l meşhur babın **زقاعه** ? (Zerkâmi?) müteveffî olup ol yılda Zihicce'nin on ikisinde doksan iki yaşında Kahire'de müteveffî (18-b) olup Rahmet-i Rahmân'a vâsıl oldu. İmam-ı zaman idi. Ârif-i fûnun ve âlem-i ulûm-i idi. Ve hûd-u asr idi. Ferid-i dehr idi. Hususa ilm-i necum ve ilm-i 'ısâbda bî misl idi. Ve nazm-ı nesrde a'dimu'l nazir idi. Ebyât-ı acibesinin ve iş'ar-ı garibesinin gayeti yoğdı Rahmetullahi aleyh ebeden ve dâima ânın eş'arından bazıdır iş bu ebyât-ı a'cibe ve eş'ar-ı garibe

BEYT

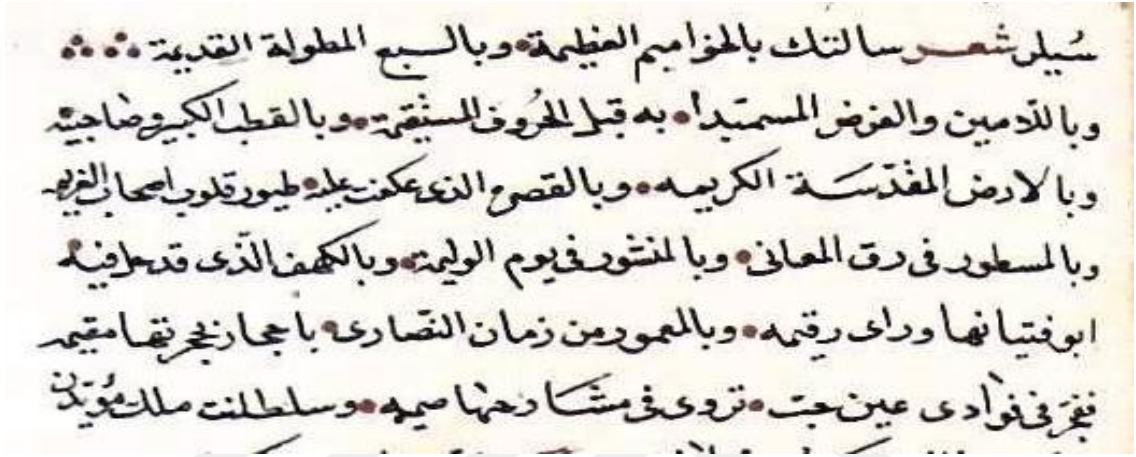
(Ra'a kalbî ve lubbî fihî hârâ :: Fe adrama fî samîmi'l-kalbi nârâ
 Ve hallânî ebîtü'l-leyle mulkâ :: Ale'l-a'tâbi ahsubuhu nehârâ
 İzâ lâme'l-avâzilu fihî cehlen :: Asifuhu lehum feyenkalibu hayârâ
 Ve mâ alime'l-avâzil enne ecrî :: Ve silvânî kad irte Hale ve sârâ
 Feyâ lillâhi min vecdin tevellâ :: Alâ kalbî fea'demehu'l-karârâ
 Ve min hubbin takâdeme fihî ahdî :: Fe evresenî 'annen ve inkisâra
 Kadaytu havâkumu işrîne âmen :: Ve işrînün taradefehe istitâra
 Fenemme ed-dem'u min aynî fe ebdâ :: Serâire sırrı mâ ahfa cihâra
 İzâ mâ nesmetü'l-ba'âti marrat :: 'Alâ Necdin ve safahati'l-azâra

Ve sahahtî'l-huzâm ve unfuvânen :: Ve şeyhan sümme kabbeleti'l-cidâra

Cidârü men huva ahvâ kadîmen :: Ra'a er-rahmanu hâtîke'd-diyâra

Elâ yâ lâimî da'nî fe innî :: Ra'aytü'l-mevte haccen ve i'timâra)

ve ilm-i tasavvufda vak'î olan eş'arındandır. İş bu ebyât-ı bâria ki hatta bazı erbâb-ı tasavvuf bu şiirde ism-i a'zam-ı mazmurdur. Ve dâiman havas-ı ism-i a'zam bundan mazmurdur dirler ve murâdâtı için bunu (19-a 189) istimâl ider murâdlarına ve maksudlarına yetişmek tasavvur ve tahayyül eylerler ve ol vechle söyler şi'r:

(Se'eltüke bi'l-havâmîmi'l-azîme Ve bi's-seb'i'l-mutavveleti'l-kadîme :: Ve bi'l-âmîn ve'l-ferdi'l-müstemida. Bihi kable'l-hurûfi'l-müstakîme. Ve bi'l-kutbi'l-kebîr ve sâhibeyhi. Ve bi'l-arzi'l-mukaddeseti'l-kerîme. Ve bi'l-kasrî'l-lezî akefet aleyhi. Tuyûru kulûbi ashâbi'l-garîme. Ve bi'l-mastûri fî rakki'l-maânî. Ve bi'l-menşûri fî yevmi'l-velîme. Ve bi'l-kehfî'l-lezî kad halle fihi. Ebrû fityânihe ve ra'a rakîme. Ve bi'l-mamûr min zemeni'n-nasârâ. Bi ahcârin bi hücretiâ mukîme. Tefeccere fî fuâdî aynü hubbin. Tervî fî mesârihiha samîme.) Ve saltanat-ı Melik Mueyyed'in sene-i sâlisde kendü Sultan Melik Mueyyed Han asâkir-i zafer-i rehberi ve acnâd-ı fırsat-ı hemseri ile Diyar-ı Dımaşk'a Melik Nevruz Hâfizi kitalne revan oldu ve gelüb Kal'a-i Dımaşk'da Nevruz Hafizi kabz idüb Rebiu'lâhirin on sekizinci gecesı başın kesüb Mısır'a irsâl idüb esvâk-ı şehirde tavâf ettürüb bâb-ı züveylede niçe zaman asılı kaldı ve bu kıssa dahi tavsilen zikr olunmuşdır. Ve gene ol vakit eshâb-ı Nevruz'dan Tuğ bin Abdullah Tahir Nâyib-i Haleb maktul oldu. Ve gene ol tarihte emir-i kebir Seyf el din Yelbuğa-i Nâsır'ı atabegi asakir-i Diyar-ı Mısıriyye nefsi Mısır'da Ramazan'ın ikinci gecesı müteveffî olub Rahmet-i Rahman ve râhat-ı rıdvan buldı. Rahmetullahi aleyh ebel-el ebedin ve hem ol tarihte Şahin bin Abdullah el-Efrem emir-i silah müteveffî olub emri tamam oldı. Emir-i kebir idi reculiyyetde kâmil idi ferusiyyetde âmil idi. Malumdır ki ferusiyyet-i şecâatin gayrıdır

zira şecâ âna dirlerki azimin kuvvet-i cinân ile hâke salar fâris'ül-hayl âna dirlerki at ahvâlinde yani binmekde ve inmekde ve sibâkat ve siyâkatda ve tesrih-i fûrsde ve kûrre

فَرْسَدَا

? (fer-endaz?) umur (19-b) Fûrsde lâzım geleni bilmede ve at üzerinde hâlet-i cûlusda tertib ve temhid-i silâhda ve at üzerinde düşman elinden felâh kâmil ve mâhir ola fârisu'l-hayl âna dirler ve hem mezbur-u efrem ol halde idi bes ol ecilden âna farisu'l-hayl dirlerdi zira efrem sîreti ol vechle idi ki ol fennin erbâb-ı mâbeynlere kavânini makarrda ve mağrûfe üzre câri ve sâri idi. Ve gene bu şâhin devlet-i selâtin-i etrâkda efrem-i sâlis idi. Ve gene ol tarihde Emir Seyf-eddin Can Beg bin Abdullah müteveffi olub Rahmet-i Rıdvân'a vâsıl oldu. Ve gene ol tarihde kadı-ı mekke mütefevvi olub âhirete intigâl eyledi. Cemaleddin ebu Hamid Muhammed bin Avfuddin bin Abdullah Karmeşi el-Mahdumi el-Mekki Şâfi ol senenin Ramazan'ının yigirmi yedisinde leyle-i cum'âda nefsi Kâbe-i Şerife'de intigal eyledi ol günden sonra Diyar-ı Hicaz'a ânın nazarı gelmedi ve gene Medine-i Nebevi'de Şerefellâh Kadı Hanefi müteveffi oldu. Ve gene ol tarihde emir-i Medine-i Münevvere Selman bin Heybetullah bin Cemaz bin Mansur el Hüseyini el-Medeni Kahiriyye'de mâzul sicn-i Kal'atul Cebel'de kırk yıl ömürde müteveffi olub Rahmet-i Rahman'a vâsıl oldu. Ve gene ol tarihde ferid-i usre ve vahid-i dehre alâmeti evâne kadı'ul-kuzat Zübeyid Mecdüddin ebu Zâhir Muhammed bin Yakub bin Muhammed bin İbrahim bin Amr'ul Firuz ibâdi ve şîrâzi ve şâfi ul-lağavi en-nahvi sâhib-i kitâb-ı Kâmus'ul Fi'l Luğa müteveffi olub ol senenin Şevval'ının yigirminci gecesi seksen sekiz yaşında ve birkaç ay dahi rahmet ve rıdvân buldı ve ol mikdar سِتْلَه ? (setle?) henüz cemî-i havâs yerlü yeründe olurdı ve her birisiyle gene âmil kılırdı. İmâm bari ilm-i lügatte naziri ve fenni nahvide 'adîm'ul-misl idi. Musannıf-ı kütüb-ü ef'ide ve bilâd-ı devran iderdi ve meşâyihden bir kimesne işitse anda (20-a 190) anda değin giderdi ve Mısır'a gelüb bir zeman olub gene Yemen diyârına teveccüh eyledi ve Zebid kazâsına yigirmi yıl vâli olub anda ömri tamam oldu. Ve sene-i râbi' Mir Sultan Melik Mueyyed Han yani Sultan Melik Mueyyed'in sultan olduğu senenin dördüncüsü ki sekiz yüz on sekizinci yıldır ol yılın Receb'inde sultan Diyar-ı Şam'a Kâni Beg Muhammed'i kitâline

azm eyledi tavsiline yüz رَدَدَا ? (reddine?) olduğu beyan olmuştur. Bundan sâbık Kâni

Bay Nâyib-i Şam idi sultâna âsi olub yanına niçe ümerâ cem' idüb cümlesin gelüb Mueyyed Han ile götürüb katl eyledi. Evvel kalt olunan Nayîb-i Şam Kâni Bay ve ikinci Nâyib-i Haleb İnal Saslan'ı ve üçüncü Tomân Temir Yusuf'u ve dördüncü emir Seyf-

eddin çeri bâşı ol cümle sekiz yüz on sekizinin Şaban'ının evâsıtında maktûl olub emirleri tamam oldu bundan esbak beyân olmuştur. Tekrar tadvîl olur ve gene ol tarihte Şeyh Mu'tekîd Deylemi Zilhicce'nin on dördünde müteveffi olub Kirafe'de medfun olub ol dıraz-ı hiranda mahzun oldu ve halâyıkın âna hadden hâric ve adden mütecâviz i'tigatları vardı ve dâim ziyâretine giderlerdi ve zât-ı kudsi sıfatıyla temeyyuz ve teberrük iderlerdi. Ve gene ol tarihte Melik Mirza İskender bin Mirza bin Timurlenk sahib-i Bilâd-ı Fars müteveffi oldu. Bu İskender mezbur Diyâr-ı Fars'a karındaşın katl eyledikten sonra malik olmuşdu. Karındaşına Mirza Muhammed dirlerdi çün ol maktul olub İskender mezkur ol vilayete vâli oldu. Tâ ol zemana degin ki ammisi Şahrüh bin Timurlenk berriyle meyânlarında muhâlefet zâhir olub Şahrüh askerle gelüb İskender'in üzerine gelüb anunla (20-b) idüb ânı münhezim idüb âhir kendüyü ve kabz idüb esir eyleyüb gözlerine mil çeküb kânın hâke döküb andan avz Rüstem bin Mirza ol velâyete vâli oldu. Ve andan sonra gene salifuzzikr İskender asâkir-i azime ve ecnâd- cesime cem'i eyleyüb ol tayfanın üzerlerine oğlun mukaddem eyleyüb karındaşı Rüstem'e mukatele için irsâl eyledi. Ve çün Rüstem mezbur dahi asakir-i vâfire ve cüyüş-u mütekasire berriyle karındaşı İskender'in oğlu üzerine geldiğün bilüb ol cem-u nâmahsud berriyle karındaşı oğlunun üzerine azm eyleyüb iki asker birbirine mukabil olub mukatele kılub gene İskender tarafı hezimet-i kabiha berriyle münhezim olub İskender gene ele gelüb esir olub âmmisi Şahrüh emriyle depeledi ve bu İskender melik, fâzıl, zeki, fatin idi şiirde ve alm-i kitabda bî misl idi şiri hem lisân-ı acem ve hem zebân-ı türki ile söylerdi. Ve gene ol tarihte emir-i kebir Demirdaş Muhammedi sicn-i İskenderiyye'de maktul oldu. Sâbika tavsil olunmuştur tekrar tadvil bilâ fayda düşer. Ve gene ol tarihte Sudun bin Abdullah ki Sudun Tilli ile meşhurdur. Ol dahi Demirdaş Mezburla sicn-i İskenderiyye'de kalt olundu ve ol dahi sâbika zikr olunmuştur. A'yan-ı Müluk Diyar-ı Mısriyye'den idi. Ve gene anlarınla Esenbuğâ-i Zerdegâş sicn-i İskenderiyye'de depeledi. Ve sene-i hamise Sultan Melik Mueyyed'in sultan olduğunun beşinci yılı ki zâman-ı hicretin sekiz yüz on dokuzuncu yılıdır. Anda ümerâ-i ızâmdan Tâni Beg bin Abdullah müteveffi olub sultan kendisi selâtına hâzır oldu. Ve sultanın memâlik-i makbulesinden idi ve siret-i hasene berriyle mahsus olanlardan (21-a 191) idi. Gene ol tarihte vezir Şehâbeddin Ahmed bin Hâcî Ömer ki ibn-i Kuteyne demekle ma'ruf ol senenin yigirmi ikinci gününde müteveffi olub Rahmet ve Rıdvâna vâsıl oldu. Ve gene ol tarihte Şeyh İmam Necmeddin Hanbeli ki â'yan-ı fukaha-i hanabeleden idi müteveffi oldu ve Şeyh'ul İmam'ul Allame-i

Hemameddin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed el- Harezmi şâfi medrese-i müderrisdi Nasriyye cemaliyye dimekle ma'rufdur müteveffi olub rahmet-i hakka vâsıl oldu. Ve Şeyh İmam Muhaddis Takiyüddin Ebubekr bin Osman bin Muhammed'ul-Hanefi kadi'ul-asker el-Mansur ol tarihde intigâl idüb rahmete vâsıl oldı. Ve gene ol tarihde sâhib'ul-vezir Takiyüddin Abdulvahhab ibn'ül vezir Sâhib-i Fahreddin Abdullah bin vezir'üs-sâhib Tâceddin Musa Zilkadenin on birinci gün müteveffi olub Rahmet-i Hakka vâsıl oldı. Ve gene ol tarihde Sultan Melik Tâhir Berkuk'un kız karındâşı emir **انص** ? (Anis?) kızı Hunad fevt olub ömri tamam oldı. Ve gene ol tarihde Şeyh Zeneddin Ebu Hureyre Abdurrahman bin şeyh Şemseddin Muhammed Ebu İmam'ul-Ma'ruf Babinnüas hâtib cami-i Ahmed bin Tulun müteveffi olub ol yılın ıyd-i edhasında tamam oldu. Vâiz-i zamân nâsıh-ı devran idi. Kelimâtı makbule ve evza'-i ma'kule idi. fazilet-i tammesi ve fâide-i âmmesi vardı ve din-i metin üzere sâi ve kıyâm İbâdetallah dâi' ve râi' idi Rahmetullahi aleyhe ebede ve gene ol tarihde Sultan Melik Nâsır Ferec kızı ve Sultan Melik Mueyyed oğlu İbrahim'in hatunu Hunad'ul-kebir fevt olub ruh-ı pür fetuhi Cennet-i Âliye pervâz oldı. Ve bu oldur ki Sultan Melik Nâsır hâla hayatta iken Bektemir Çalık çiftlenmişti henüz ol vakti on yaşında (21-b) yoğdı. Sultan Melik Nâsır'ın ekber evlâdı idi. Ve gene ol tarihde tâun ve galâd Diyar-ı Mısır'da mütezâid olub halâyıktan bî hadd kimesne fevt oldı nitekim sabıkâ tavsil olunmuştur. Ve sene-i sadisi yani Sultan Melik Mueyyed'in sultan olduğu yılın altıncı yılı ki sekiz yüz yigirminci yıldır. Sultan-ı devletle Diyâr-ı Şam'a ol sefer idüb niçe kal'a ve bekâ feth idüb gene serir-i sâadetine ayed oldı. Ve gene ol tarihde Sultan Ferec oğlu Emir Zeyneddin Sicn-i İskenderiyye'de müteveffi oldu. Ve gene ol tarihde Şeyh'ul İmam alim amil zâhid ve ra'i Şerifeddin bin Musa bin Ali-i el-Menavi Ramazan'ın ikinci günü Mekke'de müteveffi olub Rahmet-i Rahman'a vâsıl oldı. Budeladan idi niçe yıllar Mekke'de ve niçe yıllar Medine'de mücâvir oldı evvel halinde Mısır'da tâlib-i i'lim idi. İlm-i fıkıhda ve ilm-i arabîyyetde kâmil ve mâhir idi. Ve andan gayrı niçe fûnun gayrısı dahi müstahzır idi ve niçe ulûm-ı acibde hâzır idi. Andan sonra tezehhüd idüb terk-i dünya oldı. Ve elinde olan vezâifi cümle terk idüb sahrâya çıkub niçe zaman tenhâ sahrada yürüdü. Andan Mekke'ye azm eyledi ve yedi yüz doksan dokuzuncu yılın evasıtında Mekke'ye varub anda ibâdete meşgul oldı. Cemi-i umur-ı dünyeviyyeden ma'ruz ve cümle nasdan hâli ve âdi ve ahvâl-i dünyadan cümle beri ve ekser ikâmeti cibâl-i Mekke'de olurdu. Ve Mekke'ye ancak cum'a günü gelirdi. Ve dünyada kimesneden nesne ricâ itmeyub asla şöhrat sevmezdi

veya meger kim nâdir vak'a olaydı ziyaret için geleydi ve teberrük için geleydü. Ve gene ol tarihde Naib-i Şam Akbây bin Abdullah el Mueyyedi Kal'a-i Dımaşk'da müteveffî olub hem ol zaman keyfiyyet-i ahvâli niçe olduğu tavsil olmuştur.(22-a 192) Ve sene-i sâbi yani Sultan Melik Mueyyed'in saltanatının yedinci yılı ki sekiz yüz yigirmi birinci yılı idi. Fiha kâne tâûn yani ol yıl Diyar-ı Mısır'da olan â'yan vilâyetden fevka'l-had kimesne müteveffî olub hayli eşhas hasâret oldu. Ve gene ol tarihde Melik Müşterik bin Abdullah müteveffî olub Rahmet-i Hakka vâsıl oldu. Ve gene ol tarihde nakib Şerafeddin Ebu'l Hasan bin Ali bin Hüseyin bin Muhammed ki nakibu'l-eşrâf Diyar-ı Mısıriyye müteveffî olub ömr-i âhir oldu. Ulum-u fezâyilden ârî ve ma'nî ve marifetten berî idi. Lezzata münhemik idi aff-ı Allah anhu ve gene ol tarihde emir vezir Fahreddin Abdulgâni bin vezir Taceddin Abdurrezzak bin Eb'ul Ferec bin Nakûl'ul Ermeni el-Mekki müteveffî oldu. İbn Servak Caminde defn olundu. Bu mezkur Fahreddin yedi yüz seksen dördünde vücûda gelmişti. Atası arkasında nevşunemâ bulub atası sekiz yüz on üçünde taraf-ı şarkiyye kâşif nasb olunub Arab tâifesine kılıç koyub sâlih ve tâlih bir idüb niçe bî günâh kanlar dökdi ve emvâl aldı. Hadden tecavüz eyledi. Vardıkça zulmi terki idüb fesâdı arttırdı. Ve andan Sultan Melik Nâsır'a kırk bin dinar virib üstâdâr oldu. Makrizi'den rivayet olunur ki çün üstâdâr oldu. Nâsın emvâlin almağa başladı. Şebh-i zulümden bir şübhe olmaksızın halâyıkın emvâlin cem' itmeğe başladı. Ve hadden hâric şenâyi işledi. Çün bu haberi sultan kulağına erşib ol mensubdan azl eyleyub halk azlına nihâyet mertebede mesrur olub ğayet derecede mahyur oldılar. Ve andan sonra gene enva-ı ukubât eylediler ki devr-i ademden beri bir ferde vâki' olmamışdı.(22-b) Hayatdan nevmîd olunub adâsı bile şefkat eyledi andan sonra azâd olunub gene Katya subaşılığın virdiler. Andan gene azl olunub vazifesiz Diyâr-ı Dımaşk'a red olundu çün Melik Nâsır katl olundu Melik Mueyyed'in ba'zı ümerâsına hadd-ı mütekâr olub gene vechi bahrinin kâşifi oldu cebbâren fâsıken şedid idi ubûs'ul vech idi. Envâ-ı mehasından bir nesne bulunmazdı. Allah Teâla'nın ibâdından hadden hâriç kimesne helâk eyledi ve Diyar-ı Mısır'ı zulmüyle harâb eyleyüb ehlin fakir eyledi. Ve sultan bundan razı olsun deyu envâ-ı fesâdat idüb Müselmanları cevr-ü cefayla Diyâr-ı Mısır'ı malâmâl eyledi ve şenâat ve kabahatiyle ol mülk-i turfahâl eyledi. Zulm andan acib degilki kendisi beyt-i zıldendir zira yanında ceberrût-u ermen ve dehâ-i nasâri Ve şeytanat-ı kıbtiyân vardır. Zira asl-ı Ermenden olub Nasâriyle mürebbi olub Kıbtiler içinde nevşû nemâ buldı bes anda Killed-i din ve Hasal-ı Bedreddin cem oldu ki bir ferde dahi cem olmaya illa bu mikdar

varki Zeyneddin Yahya el-Şakar ki âna İbn-i Kâtib dirler ânın akrabasındandır. Ve İbn-i Ebu'l Ferec ki terceme-i Çakmak Melik Tahir'de gelecektir. Ol dahi bu üçü tabaka na'il-bi'nna'ildir kabâhadde ve müsâvidir hayatında benim hayatım hürmetiçün anların hakkında dimek ehakdır ki denile **مسألوتمن على الضراء لما آمنوا إلا بالطلاق** (Musâvin lev kusimmen 'ale'l-ğavânî Lemâ emherne illâ bi't-talâki) ve rivayet olunur ki Fahreddin mezkur vaktakim kabrinde defn olunduysa cemâat-i sûfiyyeden ve sâirlerden kabir içinde feryâdın işitdiler. Bu haber efvâ-i nasda mutedâvil ve mütenâvil idi **تلا** ? bu mikdar varki bari-ı Teâla'ya hamd iderin. Bu zâlimin cevân iken (23-a 193) olduğına eger ömr-ü zemân pirlegine degin dırâz olsaydı a'lem-i zulümle dolduraydı Alâ La'netallah Alez-zâlimin ve bu zulümlerinden dahi acib ve garibdir ki bunun emsâli emvâl-i habiseden müdâris ve cevâmi bina iderler. Bu ma'lumdurki mal-ı müslimlerin kanları der sene-i sâmine Sultan Melik Mueyyed'in sultan olduğunun sekizinci yılı sekiz yüz yigirmi ikinci yıldır. Ol yıldır ki sultanın veled-i eazı İbrahim ki âna makam-ı sârimi dirler. Diyâr-ı Şam'a icâzet sultanla sefere teveccü idüb andan Rum'a tevecci idüb kendüyle ümerâ-i ı'zâm bi hadd ve küberâ-i feham bi ad irsâl olunub varub heybet ve selâbet şevket-i şöhetle Diyâr-ı Karaman' ihâta idüb zabt eyledi ve gene atası huzuruna âyed oldu. Hem gene ol yılda tâun olub amma sene-i sâbıkadan ahf olmuşdı. Ve gene ol tarihte Fazlullah bin Vezir Fahreddin Abdurrahman bin Abdurrezak Edibu'l Fazıl'ul Hanefî eş-Şayir müteveffî olub Rahmet-i Rahmân'a vâsıl oldu ve edebi validinden ahz eyledi ve fıkıh-i hanefî tekml idib ilm-i nahl ve lügatde mâhir olub fazl-ı kemâl zâhir oldu ve atası Fahreddin Mezkur anın hakkında iş bu vechle inşâ edib derki beyt-i Âri

أرى ولدي قد زانته بجهة. وتخله في الخلق للفق

مذناه سا شكر زنجيت مثله. وذلك فضل الله يؤتيه من يشاء
وصاحب الترجمة عبد الدين نك شعر ندر بيت بحق الله دع ظلم المغنا
ومشعه كما يهوى بانساك. وكف الصديا مولاي عن. بيومك رحت تقهر واسك

(Veledî kad zânethü behceten Ve kemmelehu fi'l-halki ve'l-hulki Se'eşkürü rabbî haysü mislihi ve zâlike fadlu'l-İlahi yutîhi men yeşâu ve sâhibu et-tercüme Mecdeddin'in şiirindendir beyt: Bi hakki'l-İlahi da' zulme'l-mu'annâ ve metti'hu kemâ yehva bi üsik ve küffe's-sadda yâ mevlâye ammen Bi yevmike rihte tehçürühü ve emsik.) Elhâsıl edebde kemâle erişmişdi. Ve ilm-i inşâda tersilât-ı bediâsı ve menzumât-ı râikası ve menşurât-ı

faikâsi vardı ve evsafında (23-b) nâziri mevcut degildi ve ilm-u edebde misli mahluk degildi. Ve iş bu dahi anın eşa'r-ı latifesinden ve nazm-ı ğaribesindendir ki dimiş. Beyt

جزى الله شديدي جزاء
دعاني لما يرضى الله وعرضاء فاقلمت عن ذنبي وخلصت ناييه وامسكت بالاربع طلائط ابيضاء

(Cezaallah yeşbi külli hayr fe ennehu de'ânî limâ yurdi'l-ilâhe ve harradâ. Fe akla'tü an zenbî ve ahlastü tâiba. Ve emsektü lemmâ lâha liye'l-haytu ebyadâ.) Sene-i sâbi'a Sultan Melik Mueyyed'in zaman-ı saltânatının yedinci yılında Diyar-ı Mısır'da olan asâkir-i mansurenin atabegisi olan Tanbuğa-i Karmışi Diyar-ı Şam'a irsâl eyledi. Ve ümerâ-i 'ızameden niçe kimesne bile zamm idib nitekim asl-ı tercümede deger olunmuşdır. Ve gene ol tarihte alâmet-i asre ve ferid-i dehre Ebu'ul Meâli Kadı Nasreddin Muhammed bin Kadı Cemaleddin ki İbn-i Bârzi demekle ma'rufdur. Diyar-ı Mısır'da kâtib-i ser idi. Azimu'd-devlet şehir'ul r-riyâset idi. Ol yılın Şevval'inin sekizinde müteveffî olub İmam Şâfi mukâbelesinde defn olundu. Tâ zeman-ı sağırinden ilm ve hilmle ârâste ve pîrâste idi. Evvel hıfz-ı Kur'an idib fıkıhdan kâtib-ı hâvi hıfz eyledi. Andan ilm'ul amele meşkul olub ilm-i fıkhada ve ilm-i arabîyyede ve ilm-i inşâda kâmil ve mâhir idi. Elhâsıl cem-i cevânibden saâdeti lâmi ve zâhir idi. Ve kavlındın nazm-ı dürer sâdır ve esâlib-i garibe kâdir idi. Evvel kazâ-i Hama'ya vâli olub andan sonra kâtib-i serr olub andan sonra Sultan Melik Mueyyed'e müsâhib ve mecâlis oldu. Ve her kolunda karin fi'linde mukârin ve vaz'ında enis idi ve Melik Mueyyed Diyâr-ı Dimaşk'da nâyib olduĝu zaman mülâkât idüb sohbetine mülâzım ve huzurunda dâim oldu. Andan Kaza-i Haleb'e vâli olub andan Melik Nasır ânı kabz eyledi. Ve Kal'a-i Dimaşk'dan bir burcda habs eyledi ve ol habsde olurken ol kasîde-i meşhuresin inşâ (24-a194)eyledi. Ol kasîde derki evvel-i beyt

هو النعمان فلا تلقا بالزحمت
سلامة الروحانيات

(Huve'z-zamân felâ telkâ bi'r-rahbi selâmetü'l-

mer'î fihi gâyetü'l-acebi.) der anda Kal'â-i Dimaşk'da mahbus oldu tâ ol zamana degin ki Sultan Melik Nâsır Dimaşk'a gelüb katl itmek murâd edinüb atabegi asâkir-i mensûre Melik Tağriverdi şefâ'at eyleyüb halâs oldu ve gene himâye teveccüh idüb andan sonra gene Melik Mueyyed'e vardı andan sonra ânın yanından zâyil olmadı tâ Melik Nâsır maktul olunca andan gene Melik Mueyyed'le Diyâr-ı Mısır'a gelüb ânın muvekkı-ı oldu vaktakim Melik Mueyyed sultan olduysa sekiz yüz on beşinci yılın Şevvâl'inin evayilinde kâtibu's-ser eyleyüb hil'atledi Bes çün kâtibu's-ser olduysa vazifesine mübâşeret eyledi hürmet-i 'azîme ve vafîre mehabete zâyide ve sa'âdet-i şerife berriyle ma'mur ve mebrur olub mahbûr ve mesrûr oldu elhâsıl Diyâr-ı Mısır'da sâhibu'l-hal ve'l akd oldu ve ekser

gice Sultan Melik Mueyyed yanında olub âna münâdemet idüb her fende tecrübe iderdi ve ol varduğu mertebeye sâyir nedâmesi ve varamazdı zîra âziz’ul-fazl kesirû’l-bezl idi talâkat-ı lisânı nihâyette ve fesâhat-ı beyânı ğayette idi muhâvere ve münâzarada naziri yoğdı mücâvebe ve muhâzarada bedili yoğdı ve bilcümle ol vazîfeye müvelli olunan zerru sîni idi belki cümle halâyıkın zübdesi idi ve gene ol zemanda sultan ğarb ve hâkân-ı kas ya’ni Sultan Ebû Sayid Osman bin Sultan Ebû’l Abbâs Ahmed bin Ebû Sâlim Îbrâhim bin Sultan Ebû’l Hasen Alî bin Osmân bin Ya’kub bin Abdulhâk Mermet’ül-kâsi ol senenin Şevvâl’inin on üçüncü gecesi maktûl olub makâm-ı şehâdete vâsıl olub rûh-ı pür fütûhuna rahmet ve rıdvâna hâsıl oldu vezir-i Abdulaziz (24-b) Ellebânî katl idüb andan i’vaz Ebâ Abdullah’ı pâdişah-i mağrîb zemin idüb ol vilâyete ân-ı bürhân dîn-i metin eyledi şâh-ı mağrîb zemin oldukda ömrü on üç yıl üç ay idi Rahmetellâh-i aleyhe mâdâmet’ül eflâk ve’l arazin ve esadruha fî alâ’el-aliyyin ve gene ol tarihte Melik-i Bağdâd ve Tebriz ve ‘Irak Kara Yusuf bin Kara Muhammed ol senenin Zilkâde’sinin on dördünde müteveffî olub yerine oğlu Şah Muhammed pâdişah oldu bu Muhammed Şâh’ın âbâsından evvel zuhûr eden yedi yüz altmış altıncı yılda pir hoca idi ki Diyâr-ı Musul’a teğallüb idüb Sultan Üveys Han’dan olub sonra gene Üveys Han andan olub pirhicâ Üveys’in musâbesinde olub tâ Üveys müteveffî olunca ânda kaldı ve hem ol vecihle kendüsü intigâl idib sonra oğlu Kara Muhammed pâdişah oldu tâ yedi yüz doksan birinci yıla değin ol senede fevt olub oğlu Kara Yusuf Şâh oldu andan Gıyâseddin Ahmed Hân bin Üveys Hân Kara Yusuf’la muhârebe ve mücâdele idib ikisinin mâbeynlerinde hurûb ve durûb kitâl ve cidâlnı hadd ve add olub Sultan-ı Bağdâd Sultan Ahmed’in galebesi olub Şâh-ı Musul Kara Yusuf heman Sultan Ahmed’in nâyibi olub her ne emr eylerse ânın üzerine olmağa musâlaha eylediler ol ecilden olmuşdı ki sâbika zikr olunan üzre Timur’dan havf idüb Sultan Ahmed Diyâr-ı Mısır’a geldikde Kara Yusuf dahi bile gelmişdi ve Sa’diye Muhârebesi’nde ümerâ-i şâmile ile olmuşdı ve âhir gene kendü vilâyetine varmışdı âhir-i hâl ol vechle oldu ki Kara Yusuf Mezbur Sultan Ahmed Mezkur’la muhârebe idüb Kara Yusuf Mesdûr Sultan Ahmed Mesfûre galebe idüb Memâlik-i Bağdâd’ı elinden alub (25-a 195) anı yabâna saldı ve kendüsü Bağdâd’a vâli oldu tâ gelüb Timur’un oğlunun oğlu Ebubekr bin Mirzân Şah bin Timur andan çıkarınca ve andan sonra Kara Yusuf gene Diyâr-ı Dımaşk’a firâr idüb sekiz yüz altıncı yıl gelüb Dımaşk’a gelüb Sultan Ahmed dahi bile olub ikisin bile Nâyib-i Dımaşk Mir Şeyh Mahmûd’u kabz idüb habse salub ânda niçe zaman kaldılar Sultan Melik Mueyyed’le

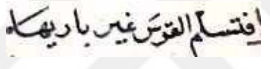
Kara Yusuf'un adâveti bundan vâk'ı olmuşdı zira ol mahbesde on üç ay bâkî kalmışlardı ve sâbıkda zikr olunan üzre habisten ihrâc idüb hil'at giydirib in'am itmişdi ve Sultan Melik Nâsır'la Saî'diyye Muharebesi'ne alub gitmişdi ve gelüb Kal'a-i Cebel garbında Dayru'z-Ziyâfe'ye gelmişdi lâkin Kahiriyye dâhil olmamışdı ve gene diyârlarına a'id olub Sultan Ahmed'le hurûb-ı vâfirede durub-ı mütekâsire vak'ı olmuşdu. Tâ ol zamanın Kara Yusuf Sultan Ahmed ile getürüb katl itdü ve andan sonra Diyâr-ı Umûmen tutdı ve andan sonra ne bilirse onu itdi hele bâri çün sekiz yüz on üçüncü yıl Sultan Ahmed'i katl eyledi andan cümle 'Irak'ına sultan oldu ya'ni Diyâr-ı Bağdad'a ve Vilâyet-i Tebrîz'e hân oldu ve kendü Tebrîz'de sâkin olub oğlu Şah Muhammed'i Bağdâd'a irsâl eyledi ve âhiru'l emr Şah Muhammed ile Bağdâd halkı arasında olmaktadır ahvâl ve evzâ'ı câri olduki hadden hâric adden mütecâviz idi zîra Kara Yusuf'un ol nâ mübârek kadim Diyâr-ı Bağdâd'a düşelden fesâdât ve fiten ve hurûb-u mihen mütemâdi ve müstemir ve mütelâhik ve muttasıl oldu tâ harâb olunca ve Bağdâd'la I'râk bile harâb olub beliyât fe yevmen fe yevmen câri ide Kara Yusuf'un zamanında çün ol müteveffî oldu gene evlâdı zamanında dahi ol vechle idi hele bâri (25-b) çün târih-i mezkurede Kara Yusuf âhirete intigâl eyledi andan sonra Bağdâd'a oğlu Şâh Muhammed mâlik oldu andan ol sülâle-i habise ve ol netîce-i kabiha dîn-i metini terk idib nasrânî oldu ve şer'i mübînî elden bırağub şeytânî oldu ve halâyık-ı nasâri dînine da'vet idüb Müselmanları 'ikâb-ı azâba saldı ve ulemâ-i tâifesine envâ-ı musâdarât kıldı ve ol cân-ı nâpâkını düzaha iletüb andan sonra İskender mâlik oldu ve ol dahi Şâh Muhammed gittüğü tarîk-a sâlik oldu ya'ni küfr-ü irtidâ ile doldı ve ol dahi nâra rihlet eyledi andan sonra karındaşları İsbehân mülke mâlik olub ilhâd ve zındıkaya sâlik oldu ve cümle edyandan birisine dâhil olmadı ve 'âmâl-ı edyandan bir 'amel kılma elhâsıl Kara Yusuf ve evlâdı Vilâyet-i Bağdâd'ı harâb eylediler ve kürset-i islâm iken zir-u zeber idüb tahtu't-turâb eylediler menba-ı 'ulûm ve medfen imme-i 'azâm iken mevâd-ı habâis ve merâkez-i kelâb eylediler ve evlâd-ı sulbiyyesinden olan Cihân Şâh bâkî kaldı ki mütemellik I'rak'ın hâkim-i Azerbeycân'dır ve halâyık andan dahi nihayet mertebede havf ve huzurda derki ol sülâle-i hâbîsedendir ve ğayet dercede ru'b ve hatarda derki ol uruk-ı necîsedendir bâri Teâla hazretinden mesuldürki bunu dahi evâ ve ecdâd keferesine mülhak eyleye ve Cenâb-ı İzzetten mütevekki' ve me'muldurki bunu dahi ol uhuvvet Zenâdika-î fecresine mûlsak eyleye zîrâ bunlar akbah-ı nâsırdır siretde ve eşerri ısbâbedir fikrette yemine bî minhi girme ve gene ol tarihde ihtisâb Kahiriyye'ye müvelli olan Şerafeddin Muhammed bin Ali

müteveffî olub Müselmanlar ânın şerr-u şurundan hâlas bulub refâhiyete (26-a 196) erişdiler zirâ ol dahi eşer-i ‘avâm olub envâ-ı kabâyihle meşhûr ve sû-i sîrette ma’ruf idi ve Emir Mübârek Şâh Tâziki Halife el-Müsteinbillah’ın karındaşı idi ol senede fevt olub habâsetden halâyık-ı halâs oldu kabâhatinden kabâyil-i menâs buldı zirâ akbâh-ı nâs idi sûrette ve ahbes-i halk idi sîrette elhâsıl şirret ve fesâdâtına nihayet yoğdı ve lecûcet ve ‘inâdâtına ğayet yoğdı akvâlınden şirret dökülürdü ve efa’lından mazarrat çekilirdi bu habisin ba’zı habâsetin Sultan Melik Nâsır Ferec’in maktûl olduğu zemanda bir mikdar beyan olunmuşdır ve ol sultan hakikatda bu la’ının eclinden maktûl kılınmışdır bu ol denî ve dunîdir ki halife ağzından mektub yazub Müselmanlara hâkim olmağa liyâkatı olmadugu eclinden hükm-ü hükûmetden hal’ olundu hem her kimesne ki âna tâbî’ olan dinden hurûc ider deyu kendü kendünden asâkir-i islam mâbeyninden nidâ idib ol mektub-ı müzevvir okurdı bes bunun ol şirretinden halk dahi gunahkâr olur deyu Sultan Melik Nâsır’dan i’râz eylediler zirâ ol mektubu vâk’i tasavvur eylediler ol makamda bir mikdâr tafsîl olunmuşdır tekrarda tadvîl ve bilâtayil olmağın i’ade olunmadı ve bu makamda dahi tafsîl kılınmadı fi’liye mâ yestehik ve gene ol tarihte makam-ı sâdem yani Sultan Melik Mueyyed’in veled-i izzî ve emcedî İbrahim mükerrime ve şehzâde-i muazzam müteveffî olub Rahmet-i Rıvân buldı ve Diyâr-ı Mısır’a belki umûmen Arabistan yas ve mâtemle doldı ol senenin Cemâziyelaahir’inin on beşinci gecesi leyli-i cum’ada vefâd idüb Sultan (26-b) Melik Mueyyed salâtına hâzır olub defnine nâzır oldu ol gün ki intigâl itdi cümle vilâyet-i Mısır mâtem tutdı zeman-ı fevtinde yigirmi yaşından ziyâde idi ve vilâdet-i Bilâd-ı Şam’da vâkı’ olmuşdı ve sultan ânı bir ümmivelden hâsıl kılmışdı ve atası sultan oldukda henüz sene-i buluğa varmamışdı a’rif ve âkıl hâzık-ı kâmil idi ol ecilden bâliğ olmaksızın kendüyle sultan Diyâr-ı Şam’a seferi olub gitdi ve bâliğ oldukdan sonra serasker itti vârub ol askerle Diyâr-ı Yunan’ı tutdı ve ol seferde şecâatine hayrân oldılar ve cesâretine dehşetde kaldılar ve ikdâm ve ihtimâm hadden hâriç idi ve keremi tam ve ihsânı âmm ‘adden mütecâviz idi melih’ul sûret Şerîfus-sîret idi talakât-ı lisânla mevsuf ve cür’et-i cinânla ma’ruf idi elhâsıl halîk-ı saltanât ve lâyıık-ı melekût idi velakin Hak Tea’la murâd edindigü vak’ı olub halk murâdına dâf’i oldu Fesubhânellâhu le deyyi yuhyî ve yumit vehuve ala kulli şey in kadir Sultan Şoden Sultan Muzaffer Han bin Sultan Melik Mueyyed Han Sultan Melik Muzaffer Han ki Ebus-saâdet Ahmed bin Sultan Melik Mueyyed Han’dır vaktakim sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Muharrem’inin dokuzunda düşünbe günü nısf-ı nehardan biş dereceden sonra atası Melik

Mueyyed dâr-ı âhirete intigâl idüb ol anda sultan olub serir-i saltanâta cülûs idüb ümerâ-i a'zime ve kuzât-ı kirâm havâs ve a'vâm-ı umûma bi'at eylediler ve ol zaman Sultan Muzaffer'in ömri bir yaşında ve sekiz aylık ve yedi günlük idi sultan olub selâtin-i Türkün yigirmi dokuzuncusu vak'i olub (27-a 197) cemâ'at-i çerâkesenin beşincisi vaki' oldı ve anası Hatun Muazzama'a zâtüs-saâdatdır ki Ümerâ-i Dımaşk'ın birisinin kızındır ki âna emir-i Sarğıtmış dirlendi ve henüz ol zamanda dahi kayd-ı hayatda idi ve hele bâri çün Sultan Melik Mueyyed Han bu dâr-ı gurûru terk idüb ol dâr-ı sürûra intigal etdiyse harim-i sultaniden Melik Muzaffer Han taleb olub ihrâc olub saltanat içün bi'at olunub atası Melik Mueyyed'in ve vasiyyit'in yerine getürdüler ve hil'at-ı sultaniyye eynine giydirüb ebhet-i saltanatla ve şî'ar-ı mülketle fers-i nevbet üzere süvar olub Kal'a-i Cebel'den bâb-ı sitâre denilen babdan hurûc idüb ümerâ-i 'ızam at önünde piyade yürüyüb Kal'a-i Cebel'den kasr-ı sultaniye götürdüler ve sağar-ı Sinenen'den ve 'azm-ı ğavğadan havf idüb ağılardı ve etrafında olan ümerâ kim kelâmla ve kim dahi ba'zı acîb ve garîb tuhf-u hadaya sunub âna meşkul kalmağla ağlamakdan iskât olunurdu elhâsıl çün kasr-ı sultaniyye götürdüler atdan indirülüb serir-i mülke cülûs ittirülüb ümerâ önünde yer öpüp huzur-u halife el-Mutezıdbillah'da huzur-ı kuzât-ı erba'da Sultan Melik Muzaffer Han'la lakablanub heman ol Hinde Diyâr-ı Mısır'da münâdiler nidâ idüb Sultan-ı Memâlik-i İslam Sultan Melik Muzaffer Han'dır her kimesne hallu halinde olub bir ferdi bir ferde tea'ddi ve tecâvüz etmeyüb benim devâm-ı devletüm duâsına müdâvim ve mülâzım olsunlar ve eger bir kimesne tarik-i kadimden zerre mikdar i'vicâc ide mecal vormeyüb siyaset olunub a'leme ibret olunur didiler ve andan sonra atası Melik Mueyyed'in techiz ve tekfinine mübâşeret (27-b) olundı ve sâbıkda zikr olunan üzre gusl olunub Câmi' Müeyyede defn olundı ve henüz dahi defn olunmadı Melik Tatar sâyir ümera ile ittifak idüb Melik Kaçgar Kardemi kabz ettirib habs olundı bu Kaçgar Kardemi bundan evvel Nâyib-i Haleb olub el'anki kabz olundı silahdâr başı idi Tatar bunu kabz ittirdi ki kendinün hatırında melikdi istiklâl üzre olmak merkuz idi Kaçgar'dan muhalefet eyleyüb kabz idüb habs etdirdi ve çün Kaçgar kabz olundı Mısır içinde ızdırâb ve inkılâb ayak üzre bindi ve fetret ateşi yer yer yandı ve lakin İ'nayetallah muâvin ve mukârin olmak ecilinden gene ızdırâb-ı sukûn buldı zîra Kaçgar'ın tevâbi-ı ve levâhakı yoğdı ol bâi'sden fitne ve fesâdı vücud buldı ve ol günden Tatar halâyıkın gözlerinde heybet tutdı vaktakim Sultan Mueyyed'in müteveffî olduğu günün yarındısı olduysa Melik Tatar emr eylediği divân-ı pâdişâhi ihdâs olundı ve cümle ümerâ ve küberâ kim varsa divâna gelüb Kal'a-i

Cebel’de kasr-ı sultâni-i ümerâ ile mâlâmâl olub Sultan Muzaffer serir-i saltanâta cûlus idüb ümerâ makâmlu makâmına cûlus itdiler amma bundan ol Melik Tatar’ın makâm-ı sultânın sağ yanında emir-i kebir yani atabegi asâkir altında oturtmak idi zirâ âdet-i selâtin terki sultânın sağ tarafında başı emir-i kebir cûlus idüb andan işğa emir-i meclis oturduki ol Tatar makamı idi zirâ Tatar ol zaman emir-i meclis idi amma ol zaman çün emir-i kebir Tanbuğa-i Karmışi Diyâr-ı Dımaşk’a gitmiş bulundı Tatar ânın makâmına otururdu ve sol kolu başı Tâni Beg (28-a 198) Âlâyi oturdu ve anın altına emir-i silâh oturdu ve zikr olunan ahvâl Sultân Melik Mueyyed Han zamanında olurdı vaktakim ol âhirete intigâl idib Sultân Muzaffer Hân gene divân olunduysa gelüb ümerâ âdet üzere yer öpdülerse Melik Tatar Tâni Beg işaret eyledüğü sağ tarafa emir-i kebir makâmına cûlus ide ve kendü sultânın sol koluna cûlus eyleye Tâni Beg bu ma’naya râzı olmayub sağ tarafa cûlus itmedi Tatar ibrâm ve ilhâh eyledi ol dahi kemâl dercede imtina’ idüb kabul itmedi ahirinde açub didiki ben ol makamda sen varken oturman eger râzı olub anda cûlus idersen hoş valla ben cümle vazifeden ferağat idüb Câmi-i Ezher’e giderün didi ve illa kon beni gene âdetim üzre sol kola câlis alın didi çün ol derecede ibâ ve imtinâan gördülerse ibrâm’dan ferâğat idüb Tatar sağ tarafa cûlus idüb Tâni Beg gene sol kola cûlus eyledi hele bâri çün herkesi makâmlu makâmına karar iddilerse ceyş-i ahvâlin sultan üzerine okuyub nâzır-ı l-ceyş sâkıt olduysa kıraât-ı kısasdan bir kimesne kelam itmedi ol dahi okumaktan ferâğat itdi zirâ cevâb virilmedi ol halde gene Melik Tatar Tâni Beg’e cevâb buyurun didi andan Tâni Beg Âlâyi didiki sen bizim ağamızsın ve sen de dahi bizden ekbersin bes lâıyk oldur ey emir ki cevâb sizler viresiz didi ve sen hâkim olub bizler sana mutî ve münkâd olavuz didi elhâsıl tedbir-i memleket sana lâıykdır bizler sana mahkûm olavuz didi gene Tatar ibrâm ide gördi fayda itmedi bes bir mikdâr Tatar dahi (29-b) kabul itmezlendi âhir kabul idib ahvâl-ı memlekete nâzır olub kelâma başladı ve tekrar ahvâl-ı ceyş nâzır-ı ceyş okuyub Melik Tatar cevab virüb ol tamam olub simâd salunub taâm yenilüb bir hil’at-ı celîle ahzâr olunub hazret Sultan Muzaffer’in lalası olmak üzere Melik Tatar’a giderdiler yâ nizâ’ül-mülk ve yâ kâfil’ul-memleket didiler ve müddebbiru’l-vilâyet didiler ve andan sonra Tâni Beg A’lâiyye dahi hil’at-ı rıza giydirdiler andan Sultan Muzaffer Hân’ı Harim-i sultâniye iledüb divân dağıldı ve andan sonra Melik Tatar tabakâ-i eşrefiyye-i döşedüb anda karar idüb ümerâ-i ı’zam hizmetinde kaîm oldılar ve mübâşir-i devlet ve â’yan-ı hazret cümle huzurunda olub kimden alub kime virdi kimi riâyet ider kimi urdu kimi kabul idüb kimi dahi reddle sürdi elhâsıl tertib-i umur-ı memleketde ahsen-i vech

üzere olub temhid-i ahvâl raiyetde ecmel-i sûret üzre oldu pes nâs hareketinden âkıbet hâlin eglediler ve saltanât bâbında fikr-u ve ferâsetin degildiler anda ol günde emr eylediki vilâyet-i islâm nüvâbına mekatib yazılıb Sultan Melik Muzaffer sultan olduğu ve kendüsi nizâm'ül mülk olduğu i'lâm oluna hem ol vecihle olub etrâf-ı memâlik-i mahruseye mekâtib ol tarîkla yazılıb irsâl olundu ve andan sonra â'det-i kadime üzere memâlik-i sultaniyyeye ihsân için söyleyüb ümerâ mabeyninde kendüye hayır duâ vafır oldu ve ba'zı hıyânet tahayyül eyledüğü kimesne kabz İtdirüb kayd u bendle mahbusa saldırdı andan sonra kuzât-ı erbâa-i da'vet İtdirüb anlarıyla hazine-i sultaniyyeye dâhil olub her sultan (30-a 199) kullarına ihsân için dört yüz bin dinar ihrâc itdükden sonra kuzât huzurunda kendü mührüyle mühürledi ve andan sonra Diyâr-ı Mısır'da nidâ itdirüb ecnâd-ı halka yani sipahi taifesin huzuruna da'vet eyledi tâ sabıka sekiz yüz yigirmi ikinci yılda Sultan Melik Müeyyed anlardan aldığı emvâl gene red eyleye hem ol vechle idüb her kimesneden alınan malı sahiblu sahibine virmek emr eyledi zira Sltan Melik Mueyyed ol tâyfanin sefere gidenini gitmeyeninden emvâl alub virmek için hıfz olunmuşdı hâfız olan Efzuh Musâvî devâdâr idi gene emr olundu ki ol emvâli sâhiblü sâhibine vire hem ol vechle olub her kimden ne alındıysa gene sâhibine virildi halkın duâ ve senâları Tatar'a ziyâde oldu umûmen halâyık şükr-ü lisânın içdiler üzerine derr-i senâları saçdılar ve her kişi Melik Tatar'dan râzı oldılar ve andan sonra Istebıl-ı sultaniyede Melik Tatar divân-ı adl eyleyüb halâyık meyânında adl ve dâd eyledi nitekim bundan evvel Melik Mueyyed eylerdi amma gerisi sultânın üzerine cûlus itmeyüb sol cânibine câlis oldu ve cümle ümerâ-i 'ızâm ve kuzât-ı kirâm ve mübâşir-i devlet tâm a'det-i kadîme ve kavânin-i müstakime üzre cem' olub yerlü yerinde karar eylediler andan kâtibu's-ser kadı Kemaleddin Barzi'ye işâret olunub kırâat-ı kısas ibtidâ eyledi ve nakibu'l-ceyş ve vâli Kahire'ye ve Hicab'a kâtibu's-ser mezburun etrafında ayâğ üzre durdılar çün kısas tamam oldu raiyyet-i mâbeynelerinde hükm-ü hükûmet eyleyüb redd-i mezâlim eyleyüb ve vaz-ı' meâlim eyledi ve nâs arasında siyâset ve riyâset eyledi zirâ fazilet-i aymesı ve fitnet-i saymesi (30-b) vardı mesail-i şer'iyyede mâhir ve icrâsına kâdir idi ve ulemâyaya meyli kâmil ve reâyetlerinde â'mil idi ve mezheb-i hanefiye sâdât-ı huzurında mahall-i azîmede idi ve dâima anlara ikrâm ve tekrimde idi elhâsıl her tâyife yanında mer'î ve umûmen reâyaya riâyete sâyî idi ol ecilden halâyıkın meyli âna nihayetde olub ve ânın saltanâtına sa'iler gayetde oldu hele bâri çün vech-i meşrûh üzre divân-ı ahvâlin riâyet idüb divân-ı âhir olduysa ol makamdan kalkub tabaka-i eşrifeye

sâyid olub ümerâ-i hidmetine cem' olub simat çekilüb taâm döküldi taâm tamam olub her kimesne menziline âyed olub hallerinde kaldılar ve sabâha müntazir oldılar çün ol gün geçüb Muharrem'in yigirmi birinci günü yevm-i sebtde tali' olduysa divân-ı müfret nâzırı Abdurrezak bin Haysem'i kabz idüb azl idüb Abdurrezak bin Şemseddin'i nâzır-ı divân-ı müfret eyledi ol Abdurrezak'dır ibn kâtib-i menâh sufi demekle ma'rufdur çün ol mensûb için hil'atleyüb dest-i bus idüb kasr-ı sultânî dehlizine hurûc itdiyse tekrar da'vet idüb ol hil'ati ihrâc idüb hil'at-i vezâret ihsân eyleyüb vezir idende ve Taceddin bin Haysem'i gene divân-ı müfret nezâretini virdi elhâsıl ol hafta kimin hasib idüb cuma gün olduysa selevât-ı cum'a edâ olunub Istabl-ı Sultâniyede gene divân-ı adl ihdâs olunub halâyık-ı mabeynlerinde adl ve dâd idüb def-i mezâlim ve ref-i mehâyif eyledi çün şehr-i Muharrem temâm oldı kadı Kemaleddin Barzi' kâtibu's-serlik mansubundan azl idüb Davud bin Küvize virdi (33-a 200) ki âna İlmeddîn dirlerdi amma Melik Tatar'ın ol vaz'ı iken ma'kul gelmedi zira İbn-i Bâzeri envâ'ı kemâlâtla ârâste ve mecmua fezâyil ile pîraste idi ve kâtibu's-ser olan kimesne dahi ol vechle olmak lâayık idi bu İlmeddin mezkur ol mertebede degil idi misal (Feteselleme'l-kavse ğayre bârîhâ) kaziyyesi vâki oldı misal (Ve vüssideti'l-umûru ilâ ğayri ehliha) göründü zîra kâtibu's-ser demek bu vilâyetde asitân-ı saâdet aşırıyanda erbâb-ı merâtibde tuğrâ-i hâkânî kâr-i dâri mertebesinde derki âna nişancı denilir lâ cerm ol fazifeye nasib olan kimesnenin tulânisi olub ilm-i fikhada mâhir nahv-u sarfa kâdir nizâm-u nesirde hâzır belâgat ve fesâhetde nâdir-i kelemâtında esâlib-i efânin-i sâdır ve tevârih-i sâlihiinde zâhir ve kavânin-i sâbıkın ve lâhıkında bâzer gerek ve ef'al-i selef ma'lumu gerek ve evza-ı halef-i ma'ruf gerek ve elsine-i mütenevviada bî bedel olmak gerek usulde ve ru'da bî hâlel ve bî zîlel olmak gerek pes bu merâtib-i mezkure berriyle ârâsta ve pîraste olan kimesne kalil'ul-vücûd ve adîmu'n-nazir olur zîrâ evsâf-ı mezburiyla mevsûf olmak lâzımdır ve evzâ-ı mezkûriyle ma'ruf olmak lâbiddür tâ nâmus-ı şehriyâre hâlel erişdirmeye zîra Melik Tâhir bir kavga vâki' olduki selâtin-i acemden mektub gelüb kendünün kâtibu's-ser olan Kadı Bedreddin bin Fazlullah halline kâdir olmayub Sultân Berkuk Hâraşi'den hâtır oldı ve bir kimesneye muhtâc oldı tâ ol mektubu hal eyleye ol zaman sultan Şam tarafına gitmişdi ol mektub esnâ-i tarîkde yitmişdi pes buyurdı ki bu mektûbunun halline kâdir bir kimesne bulalar ol talebe irsâl olunan kimesne varub (33-b) hangâh-ı şeyhun sûfîlerinden Mahmud-ı Gülistânî dirlerdi ânı huzur-ı şehriyâre ihzâr eyleyüb mektûb-u mesdûrun memnâ-i merkûmun hal eyledi

heman ol saatde sultan âna kâtibu's-serlik ihsân eyleyüb üzerine hil'at-ı has buyurdu sâlifü'z-zikr Gülistâni huzur-ı pâdişaha hâzır oldukda üzerinde bir hırka-i halîk-i harikı dahi ki ânınla mekşûf olan mevzua mestur ola ve sultâna ol zaman âna beru a'yandan hayli kimesne emvâl-i vafire virüb meretebe-i mezbûre tâleb eylediler aslâ işğa itmeyub Gülistâni mezkuri mukarreb hazretinden ve mukavvim devletinden add eyledi pes Gülistâni dahi Sultan Berkuk'u niçe eşyâya mütenebbih eylediği andan gayriden istimâ' itmişdi zîra Gülistâni bir dürri bî behaydı ki hâk-u hâşâkle mestur idi ve bir cevher bî hemtâydı ki halaylık ve halayıkla muğaşşa ve mefzur idi eğerçi zâhir-i pür hâk-u ğubâr idi velâkin filhakika lâzım-ı reâyet vâcib -i i'tibar idi ol ecilden Sultân Berkuk Hân dahi ânın zâhirine nâzır olmayub ma'nasına nâzır oldu ve sûret i'tibarından geçub çeşm-i basîretin ma'nasına içdi ve Gülistâni'nin üzerine lûtif ve ihsân kevâhirin saçdı ve Diyâr-ı Mısır'da vâki olan Selâtin-i Gülistâni'den sonra âna ma'nend kimesne bulmadı ve ol vilâyetde ânın misli kimesne nişancı olmadı illâ Kadı Nâsireddin bin Bâzeri vâki' olmuşdı çün Melik Tatar anı azl eyleyub sâbıkü'z-zikr İlmeddin'i nasb eyledüğüne erbâb-ı zevk ve eshâb-ı ilm cümle rencide oldılar husûsan gelub emir-i kebir Tatar üzre kısas okudukda yâ gelub İbn-i Cemâz diyecek yerde İbn-i Hemaz okudı derhal nâkibu'l-ceyş Beynunnâs İbn-i Cemâz der (34-a 201) didi ve tekrar söyledi hatta halâyık gülüşdüler emir-i kebir Melik Tatar dahi bî huzur olub ol makamdan kalkub tabaka-i eşrefiyeye tülû' idüb ol gice Şeyh Bedreddin bin Aksarâyi'ye kâtibu's-ser olmak va'd eyledi velâkin ketm ile vaktine değin didi andan sonra ol târihde Şam Diyârı'ndan hayr gelub Nâyib-i Şam Çakmak emir-i kebir Tatar'a mûti olmayub Dimaşk Kal'asın zabt eyleyub ana hâkim oldu ve kal'ada olan emvâl-i pâdişâhi zabt etdi ve âsnda olan esbâb-ı şâhinşâhi kendünün bildi ve silâh cinsinden ne varsa aldı elhâsıl ol ecilden Diyâr-ı Dimaşk fetret oldu didiler bu haberden ehl-i devlete inkılâb ve ızdırâb tazaccur ve iltihâb hâsıl olub Melik Tatar asla müteğayyir olmadı ve kendünün havâsından olunan birisi sual idüb didiki yâ emir nâyib Şam'ın isyânına bî huzur olmamak ne cihetdendir diyecek cevab ile verdi ki mühim olan Tanbugaî Karmışi'dir amma Çakmak ol derecede degildir zîrâ racl-i garbi derki ânın nusretine durur kimesne yokdur ve âna muâvin müzâhir olur kimesne yoktur didi vaktakim Safer'in onuncu günü olduysa emir-i kebir Melik Tatar ümerâ ve kuzâtı cem' idüb i'lam eylediki Şam Diyârı'nın nâyibleri isyân idüb da'vâ istekleri eylemişler ve emir-i kebir Tanbugaî Karmışi dahi kendüyle olan ümerâ ile benim amel itdügüme râzı olmuşlar ve Sultan Melik Mueyyed fevt olaldan beru vaki' olan a'mal cümle bâtıldır

bizler âna râzı degiliz dimişler pes lâzımdırki bu nâsa bir hâkim olub tedbir-i umurlarında dâim ve tertib-i ahvallerinde kâyim olub cümle ümerâ râzı oldukları kimesneye muâvenet ve muzâheret (34-b) ideler tâ vilâyet-i islâm nizâm tutub ahvâl-ı reâya istikâmet tuta didi çün emir-i kebir Melik Tatar bu sözü takrir eyledi anda hâzır olan emir-i kebir kalîl-u ve kesîr nakîr-u kıtmirin lisânla didiler ki tahkikân biz sana râzı olduk her ne dilersin ol vecihle eyle didiler ve halife dahi anda hâzır idi cemi' umur halâyıkı Melik Tatar'a tevfiz idüb azl ve nasb elinde eyledi ve diledüğü kimesneye mansûb virüb diledüğünden ala elhâsıl selâtin-i sâbika her neye mutasarrıf ola geldilerse bu dahi âna mutasarrıf ola velâkin sultan ismiyle müsemma olmaya ve menâbir üzere ismine duâ olunmaya ve ne derâhim ve ne denânir üzere ismi meskûk olmaya bu zikr olunan umur-u selase gene Sultan Melik Muzaffer ismine ola bunun üzere kadi'l-kuzat Zeyneddin Abdurrahman Hanefi hükm idüb sâyir kuzât dahi sıhhatine hükm eylediler ve andan sonra cümle ümera Melik Tatar'a muhalefet etmemege kasemyâd eylediler bunun sebebi ol idiki bazı a'yan-ı fukâha Melik Tatar'a bir nakl götürüb şöyle didiki kaçan sultan zairü's-sin olsa ehl-i şevket bir kimesnenin üzerine ittifak eyleseler tâ sultan bâliğ olunca umur-ı raiyyeti ol kimesne görse gözetse ol kimsenin hükmü nâfizdir didi pes bu kulun istim'ıyla tevabi-ı Tatar'ın kalbleri kuvvet tutdı ve didilerki biz hak üzereyüz bize muhâlefet iden bâtıl üzeredir didiler ve Melik Tatar bu vecihle hükm-ü hükümetde iken gene Melik Tatar'a haber bu yüzden geldiki Nâyib-i Haleb Yeşbek Yusufî emir-i kebir Tanbugaî Karmışi ile muhâsame eyleyüb andan muhârebe ve mukâtele eyleyüb ve kıtalde maktul oldu denildi İmam-ı Makrizi'den mervî'dirki (35-a 202) bu mezkur olan Nâyib-i Haleb Yeşbek Yusufî halâyıkın şeriri idi zîra füsûk üzre ikdam ve fücûr üzre ihtimamı vardı ve sefk-i dema-i müsliminde nihayetde idi ve ahz-ı emval-i mü'mininde gayetde idi habâyisi bî karar idi ve kabâyihî bî şomar idi ma'den habâset ve menba-ı hasaset idi hatta Sultan Melik Mueyyed ânın üzerine hurûc idüb memâlikin almasından havf eylerdi ol ecilden Tanbugaî Karmışi bir niçe ümerayla ol tarafa irsâl idüb setrle dimişdiki sa'y ile tâ olaki ol hâin-i ebedî ve ol lâin-i sermedi ile getirüb hakkından gelesin dimişdi ol ecilden olmuşdiki asâkir-i mansûrenin atabegisi Tanbugaî Karmışi Şam tarafına ol mikdar ümerâ zamm olunub irsâl olunmuşdı .

فَاتَّاهُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَأَخَذَهُ اللَّهُ أَخْذًا وَبِيلًا وَتَدَّاهُ عَلَى ذَلِكِ وَلَا يَذِلُّ الْإِذْلَ

(Feâtâhu'l-llahu min haysü lâ yahtesib ve ehazhu Allah ahzen vebîlâ ve lillahi'l-hamd 'alâ zâlik velâ yezâlû kezâlik.) Ve Yeşbek mezkûrun kıssası Tanbugaî mezburla iş bu vechle vâki' oldiki meğerkim Tanbuğâ ol mikdar ümera ile Şam cânibine teveccüh idüb Şam'a

gelüb andan Haleb'e gelüb andan Sultan Melik Müeyyed işâret eyledüğü zemine vardıysa gene âyed olub Haleb'e gelüb sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın evvelinde anda gelüb bir zaman anda olub Yeşbek Sâbık ile Tanbugâi Sâlif arasında bir vahşet vaki' olub Tanbuğâ dahi Yeşbek'i imsak itmege ikdam itmeyüb bu halde iken Sultan Melik Mueyyed'in müteveffi olduğu haberi gelüb Tanbuğâ kendüyle bile olan ümerayla gene Diyâr-ı Mısır'a azm idüb ol merakda oldı âhir birgün bâb-ı makamdan Zâhir-i Haleb'e hurûc idüb Nâyib-i Haleb Yeşbek dahi anların gitdüklerin istima' idüb velâkin anlar ved'ına varmayub ardılarınca süvar olub (35-b) anlarınla mukâtele itmek murâd idinüb Tanbuğa'ya bu haber erişüb kendünün dâvedârı hoş geldi irsâl idüb didiki var benden Yeşbek'e selâm eyle deki şol vechle istima' olundiki bizimle mukâtele itmek murâd edinürmüş sen bes kitalden maksûduna derki Tatar Diyâr-ı Mısır'a melik olub Çakmak Bilâd-ı Şam'a melik olub ol vilâyetler anların ellerinde oldı ahemm-i umur anlardır anların emirlerin tamam eyleye andan sonra bizim halimiz esâniddir didi çün devâdâr mesdur haber-i mesfuru Yeşbek mezkure isâl eyledi Yeşbek dahi didiki varsunlar yollarına anlara kim mâni' ve mezâhim olur didi andan Tanbuğâ tarafından varan kasıd çün Yeşbek'den bu haberi istima' idib Yeşbek'in elin öpüb gene Tanbuğa tarafına gelüb Yeşbek'den her ne istima' eylediyse gelüb sâhibine nakl eyledi ol kasid kasıd dahi haberi tamam itmeksizün Yeşbek ol kâyim olduğu makamdan kalkub önüne âlât-ı harb ârâsta ve esbâb darb-ı pîrâste idüb kendüye tabi' olan eşhasın dahi cümlesin âhenpuş idüb sâyir ol diyarlarda olan ümera dahi yanına cem' idüb derhal at arkasına gelüb ümera-i mezkûrun üzre azm eyledi anlar dahi su'da denilen makamda olub Yeşbek'den gelen kasıdın Yeşbek'in haberin olurken Yeşbek Alâyla üzerlerine çıka geldi vaktakim emir-i kebir Tanbuğâî Karmışi yanında olan ümera-i Mısriyyun'la Yeşbek'in alayın gördülerse hemandam anlar dahi süvar olub anlara karşı yürüdüler anlar bunlara ve bunlar anlara hamle idüb âhir bir saat cenk olub Tanbuğa tarafından akdâm-ı artuk olub Yeşbek canibini münhezim idüb ol taraf firâfe yüz tutub her berisi bir canibe gitmekte iken (36-a 203) nâgâh Yeşbek a'ğrecin bindüğü at yüzü üzre yıkılıub Tanbuğâî Karmışi üzerine düşüb mecal vormeyub başın olub nizeye değüb kendüyle olan Mısır begleriyle makam-ı mağreke kalkub Haleb'e gelüb Yeşbek her neye mâlik ise alub zabt idüb ve sâyir refîklarının dahi âlât ve esbâbların cümle kabz itdi andan gelüb dâru's-saâdeye nüzul itdiler ve Haleb'i ve tevabı'nı zabt itdüler acâyib ittifâkıyyatdan ve garâyib-i fevriyyatdan iş bu dırki meger Yeşbek mezkûr simâta gine gelmişdi simâtı ol vechle önde koyub ol beglerin varub başın kesüb andan gelüb ekl

idem dimişdi İrâdetallah âna müteallik oldıki anlar bunun başın kesüb gelib ol simâtı **مفروضدن**? (mefruşdan/mağruşdan?) anlar tenâvil idemem ol vechle olub Tanbuğa Yeşbek'in başın kesüb yanında olan beglerüyle gelüb ol taâmı yediler ve Cenâb-ı Hakka şükrün didiler andan kendü hallerinde kaldılar ve bilcümle Tanbuğâî Karmışi Haleb'e hâkim olub kaldı tâ ol zamana degin gene kendü yanında olan beglerden reisu'n-nevbe Tanbuğâî Sağire Niyabet-i Haleb'i virüb kendüsü gelüb Dımaşk'a gelüb Nâiyb-i Şam Çakmak'la ittifâk idüb Mısır beglerinin muhârebesine irtifak eylediler ve Melik Tatar ki Nizam'ülmülkdür ânı Mısır'dan ihrâc idüb gene Sultan Melik Mueyyed'in vasiyyeti üzre olan zîrâ Sultan Mueyyed marz-ı mevteinde ile vasiyyet itmişdi ki veled-i Sultan Muzaffer ki adı Sultan Ahmed'dir ol sultan olub emir-i kebir Tanbuğâî Karmışi ânın atabegi olub tedbir-i umur-ı memleket ide çün Sultan Melik Mueyyed dâr-ı âhirete intigal idüb Tanbuğa Mısır'da hâzır olmayub Melik Tatar anda bulunub ol vasiyyete muhalefet idüb kendüsü tedbir-i umur-ı memleketde müstakil olub (36-b) belki Sultan Mueyyed'in oğlunu saltanattan hal' idüb sultan dahi kendü olmak kaskında oldı bes Tanbuğa bu hususdan ziyâde müteellim olub kast eyledüğü ümera-i vilayet-i Şam'ı yanına cem' idüb Diyâr-ı Mısır'a azm ide ol ecilden olmuşdiki Dımaşk'a gelüb nâiyb-i Şam'la ve sâyir nüvvab-ı vilayetle ittifak itdiler ve hem bu sabıkda zikr olandan gayrı Karmışi'den gayrı beglerine mezbur Kirmışi'yle Sultan Melik Mueyyed emriyle Diyâr-ı Şam'a gitmişlerdi bu sâlifü'z-zikr Tatar ol cümlelerin tımarların has eyledi ve bu haber Dımaşk'da Tanbuğa'yla olan umerâya erişüb bunun gamında ve eleminde iken nâgâh gene haber geldiki Melik Tatar Sultan Melik Muzaffer'e bile olub âna sûret idüb mülkü kendüsüne döndermek için Diyâr-ı Şam'dan Tanbuğâî Karmışi ve ânınla olan begleri umumen ihrac itmegi Mısır'da hurûc itdi deyu istima' eylediler andan ol beglerin cümlesi biraraya gelüb Melik Tatar husûsunda müşâvere idüb didilerki bu Tatar bize ne verdi elimizki evvel bir bu ki Sultan Melik Mueyyed Han vasiyyet idüb oğlum Sultan olsun ve ol bâliğ olunca Tanbuğâî Karmışi memleketi zabt eylesün sâyir ümera ona tabi' olsun didi Tatar ol vasiyyeti tutmayub kendü müdebbir-i vilâyet olub sâyir begleri cümle hor ve hâkir eyledi ve bir bunu Sultan Melik Mueyyed ölmeksizin bizleri bu tarafa irsâl idüb hizmete buyurdi bizler bunda hizmet üzre olurken anda bizim tımarlarımızı cümle aharlara virüb bizleri ma'zul eyledi ve ânınla dahi olmayub şimdi biz bî günah iken asker cem' idüb üzerimize gelmek istemişdi bizlere lâzım ve lâbüd olduki nefsimiz ve malımız ehlimiz ve ı'yalimiz için cenk ve cidalde ikdam idüb (37-a 204) anınla harb ve kıtalde ihtimâm idevüz yât-ı

yerakımızla ol bunda gelmeksizün biz anların üzerine gidevüz deyüb Tanbuğâi Karmışı sâkit oldu çün melikü'l-ümera ya'ni Nâyib-i Şam Melik Çakmak ve sâyir Tanbuğa'yla olan begleru dahi Diyâr-ı A'rab'da ve Vilâyet-i Haleb'de olan begler bu haberi istima' idüb yek dil ve yek lisanla bir yerden didilerki ol nesneki emir-i kebir buyurur huvel hakdır vaki' hal bizlere lâzım olan oldurki bu babda dürüşüb anınla uruşaruz ve cânımız başımız için elişüb virüşürüz deyüb ? (kıtâle?) yeraklandılar ve ittifâk-ı muhkem ve irtifâk-ı müstahkem idüb heman Melik Tatar tarafına hurûc üzre iken kazâ-i nâgehâni ve belâ-i asumâni erişüb bu ittifak iden ümerâ mabeynlerinde dehşet ve nefret vaki' olub âhiru'l-emr aralarında ateş-i harb yanub tarafından darb ayağa bindi ve bir niçe gün kitâl-ı mütemâdi ve cidâl-ı muttasıl ve müstemir olub ahîru'l-emr Nâib-i Şam Çakmak taraf-ı münhezîm olub münkesir oldu ve Dimaşk cânibinden hurûc idüb Kal'a-i Sabibe denilen kal'aya doğru firâr itdi ve Şam vilâyetine Tanbuğâi Karmışı mâlik olub karar itdi ve andan ol evza'ı ve etvârı idiki inşaellah an kârib tafsili gelecekdir amma Melik Tatar ki Dâru'l Mülk-i Mısır'da virüb olurken ve ne vechle dilerse eyle kılurken haber erişdiki Tanbuğâi Karmışı Naiyb-i Haleb Yeşbek'i katl idüb Haleb'e kendü malîk olub ol havâliler cümle kabza-i tasarrufundadır didiler çün Melik Tatar bu haberi istima' itdüyse nihâyetde mesrûr olub gâyetde mebrûr oldu ve kendü nefsinde söylediki Minnetallah düşmânın ba'zı ba'zına kifâyet ider didi belki Yeşbek mezkûr Tanbuğai mezburdan kendüye adâvetde eşeddi ve husûmet de itmedi ol cihetden (37-b) gâyet mertebede neşâd ve inbisâd bulub ferh u inşirâh buldı bu halde iken gene Tanbuğâi Karmışı tarafından Melik Tatar'a kasıd gelüb iş bu haberi getürdüğü karındaşları Tanbuğâi Karmışı hazretin duâlar idüb iş bu mektûbu irsâl eyledi deyu Melik Tatar'a bir mektub sundu mektub açılıb nazar olundukda iş bu vechle dimişki ol zamânın bin Asâkir-i Mısriyye'nin atabegisi olub verub olmakda iken Sultan Melik Mueyyed Han hal-i hayatında ben kuluna bir niçe nefer emir zam idüb sâyir asâkirden dahi birkaç kimesne zam idüb bir emr-i mühim için bu tarafa irsâl itmişdi ve hem ol zaman ile vasiyyet itmişdiki ben bu dâr-ı gurudan ol makâm-ı sürûra rihlet itmekde oğlum Sultan Ahmed Sultân olub Melik Muzaffer berriyle lâkablanub zaman-ı bulugıyyete degin bu yanda sene-i tedbir-i umûrunda olsun deyu sefâreş itmişdi andan sonra biz bu cânibe gelüb gidüb emr olunan maslahât ne ise tamam idüb gene Diyâr-ı Mısır'a huzur-ı şehriyâre giderken Nâyib-i Haleb Yeşbek bizim üzerimize gelüb başımız almak isteyecek Hakk-ı Sübhâna ve Teâla âna kendü sanusen başına getürüb başı kesildi ve Haleb andan a'vz-ı Tanbuğâi Sağır ki reisü'n-nevbedir âna

virildi andan bu halde benim yanımda olan ümerayla ferman-ı sultan-ı âli-i şan üzre gene daru'l-mülk-i asitâne-i saâdete teveccüh etmek üzerinde iken gene bir haber pürsûz ve cigerdûz erişüb Sultan Melik Mueyyed'in intikâli i'lam olundu bes gene ikdâm olunduki varub sultanın emr-i sâbıkı üzre veledi Sultan Ahmed'i sultan eyleyûb vasiyyet-i mezbûr üzre Sultan Ahmed ki Sultan Muzaffer ile mülakkabdır ânın mülkünün tedbirinde oluna ol halde tekrar haber (38-a 205) geldiki vasiyyet-i sâbıkâ üzre Sultan Ahmed sultân olunub Sultan Muzaffer ile lâkablanmış nitekim vâlidenin vasiyyeti dahi ol vech üzere idi bu kaziyyeden mesrûr olub gene Mısır'a gitmek üzerinde iken gene bu tarafa haber gelüb Şam diyârının nâyibleri a'det-i kadîmeleri üzre makamlu makamlarında mukarrer olub Sultan Ahmed'i sultan bilmegi ve Melik Tatar'ı dahi emir-i kebir nizamü'l-mülk ve müdebbir-i memleket bilmege and verilmege bazı kimesneyle mektûb gönderilmiş bu mektûb görüb Melik Tatar'ı nizamü'l-mülk müdebbir-i memleket bilmege kasem oluna denildüğü kalem-i nâsihden sehv vâki' olmağa haml olunub ol mektûbdan ol lağz-ı mahv etmek emr olundu zîra ma'lumdurki Sultan Melik Mueyyed'in fermân-ı sâbıkı üzre nizamü'l-mülk müdebbir-i memleket ben olacağım deyu mektûbda yazub dahi niçe ra'd misalinde gürleyüb berefd mânendinde şakıldı ammâ bunu bilmedi ki emri temâm olub Melik Tatar nizamü'l-mülk oldu zîra evvelinden dahi heman Tatar bir fırsat gözlerdi çün Tanbuğâi Karmışi hazır bulunmayûb kendüsü emrin tamam eyledi ve lisân-ı hal üzerine kâilin kavlini okuyub didiki şi'ir :

شعرا هبت رباحك فاعتنمها فان لكر خافكة سكون وان ذوت نيا قك فاجتلبها
فما تدري العصيل لين يكون

(İzâ hebbet riyâhuke fağtenimhe fe inne liküllü hâfîketin sükûnu. Ve in zevvet niyâkuke fectelibhe femâ tedrî el-fasîlü limen yekûnu.) bilcümle çün Melik Tatar Tanbuğâi Karmışi mektûbun okuyub eyle didiki her nesneki iradeti hak âna müteallık oldu vâki' olacak oldur zîra cemi' zürat-ı kâinat Zât-ı Hakka müsteniddir ve tasarruf-ı eyşâ ânın kudret-i kabzasındadır bes bu husûsa Sultan Melik Mueyyed Han vasiyyet eyledüki ne fayda ider ihtiyâr-ı cüziyye sarf-ı hud Husul-ı (38-b) matlubda illet-i tâmmе olmadugu zâhirdir belki her şey fâil-i mutlaktan sâdır zîra âlel ıtlak her nesneye ol kâdirdir deyu Melik Tanbuğâi Karmışi mektûbunun cevâbında nizamü'l-mülk Melik Tatar bu zikr olunan vech üzere yazub dahi şöyle didiğim vâkı-ı hal Sultan Melik Mueyyed veledi Sultan Ahmed'e saltanat vasiyyet itmişdi ol vasiyyet olunan üzre Sultan

Ahmed sultan olmağa serir-i mülk-i cülus itdirüldi ol emri tamam olduktan sonra cemi' ümera ve cümle cemaat-i hâsekiyye umumen memâlik-i sultâniyye bir yere cem' olub şöyle didilerki umur-ı devlete müdebbir olan elbette Emir Tatar gerek deyub andan sonra halife ve kuzât dahi hâzır olub cümle umur-ı memleketi bana tevfiz idüb ahvâl-i reâyasının elinde olsun didiler ol ecilden ben dahi nizamü'l-mülk olub tedbir-i umura mübâşeret itdim zîra bunun emsâlinde umur-ı vasiyyet berriyle olmaz belki cemi' müselmanların ittifakıyla olunur bu kaziyyede benim günâhım yokdur amma sizin ahvâliniz dersiniz eger sensin ve eger seninle olan ümera gelüb bunda gelüb gene evvelki menasibiniz tasarruf idesiz didi ve bundan sonra Yeşbek fevt olduktan sonra Haleb'i bu tarafa müşâvere itmeksizün âhir kimesneye virmek acibdir didi elhâsıl Melik Tatar Tanbuğâi Karmışi Haleb'i Tanbuğâi Sağîre sultan tarafına arz itmeksizün virdigünü inkâr idüb hayli virmem âmiz kelimât eyledi ve bu sen ettigünü sıbyân itmez deyu söyledi çün bu ihbâr Şehr-i Dımaşk'da Tanbuğâi Karmışi'ye geldü gelen mektubu kendüyle olan beglere okuyub cümlesi müşâvere idüb Melik Tatar berriyle kital etmek lâzım oldu didiler bunların halleri bu tarîk üzre ol (39-a 206) tarihde gene Melik Tatar'a haber geldiki ne gafilsin ey emir-i kebir ki memleketin her tarafında fitne baş kaldurub Şehr-i Şam'da otuz nefer mikdarı ümerâsının kas ki ittifak idüb seni memleketden ihrâc itmege ikdam ideler bunun üzre her birisi kasemyâd eylediler anların hali ol vechle iken gene anlardan Âli bin Beşar'e Kal'a-i Safed üzre gelüb Nâyib-i Safed Kutl-u Beğay-ı Temmi ile kital ve cidal idüb ahir'ül-emr ânı Safed'den ihrac idüb Safed'e Âli bin Beşar'e hakim oldu mezbur Nâyib-i Safed dahi bu hali görüb Safed'in fîrar idüb Dımaşk'da olan ümera ile ittifak idüb ol dahi seninle muhârebe ve muzârebe itmege kasem eyledi didiler çün emir-i kebir nizamü'l-mülk Melik Tatar bu ihbarı istima' eyledi bildiki Naib-i Şam Melik Çakmak ve emir-i kebir Tanbuğâi Karmışi ve ânınla bile olan begler cümlesi Rabka Dağı'ndan hurûc idüb adâvetleri mukarrer oldu andan derhal dîvan idüb Diyâr-ı Mısır'da olan begleri cem' idüb ol isyân iden beglerin ihbârın bunlara bildirdi bu hususda sizler ne dersiz begler didi andan ol dîvanda beglerin cümlesi bir yerden didilerki bizler senin emrine mut'î ve münkâdız ve her ne emr idersen anda oluruz velâkin nizamü'l-mülk çünkü bu kullarına müşâvere eyledi şimden sonra lâyük budurki ma'zul olan ümerâyâ mansıb verib ve manasıb olanlardan dahi riâyet ve himâyet olunub te'hir itmeyub anların üzerine gitmek gerek varub ol diyârı anların başlarına dar etmek gerek didiler andan emir-i kebir Melik Tatar çün bu beglerin cevapların istima' idüb ma'kul görüb her birisine tahsin ve aferin

itdi andan hemandem ol Şam'da olan beglerin menasıbın (39-b) bunda olan beglere virmege ibtidâ itdi evvel-i emirden Tâni Beg A'lây-ı Asâkir-i Mısriyye'nin atabegisin eyledi ve Tanbuğâi Karmışi ma'zûl kaldı zira bundan evvel Atabegi Tanbuğa idi ve Tâni Beğ makamın İnâl Yusufiye virdi ve ânın makâmın Mîr Çakmak İsâviye virdi elhâsıl ol Şam diyarında olan beglerin menâsıbın bunda olan beglerden lââyık olana virüb ba'zı dahi İskenderiyye'de mahbus olan beglerden getürüb cümlesine buyurub riâyet olundılar andan sene-i mezbure Rebîü'levvel'inin yigirmi ikisinde gene beglerine at tevzi' idüb bir defada dört yüz has at taksim eyledi ve andan emr eylediki Asâkir-i Mısır cümle yerâk üzre olalar zîra ben nefsi-i şerifimle ve Sultan Ahmed'le Diyâr-ı Şam'a azm eylesem gerek ve ol diyarda olan âsîlerin haklarından gelüb vilâyeti anların şerr u şurundan halâs eylesem gerek didi andan cumhûr-ı ümerâ hem sevab dahi budur didiler andan anlar bu halde sefer-i yerâğın görürken Diyâr-ı Dîmâşk'dan Melîk Tanbuğa ve ânınla olan ümerâ tarafından kasıdlar gelüb Nefs-i Mısır'da olan atların ve develerin ve sâyir emvallerin taleb itdiler Melîk Tatar ol taleb olunan emvâli vermeyüb taallül ve bahane idüb didiki ol bunda olan develeri ve atları sultan sefer niyetin idüb asâkir-i zafer dehrine taksim ve tevzi' eyledi ve senin hakkında şeyle didiki iki emirde mukarrir olasın biri budur ki gene bunda Asâkir-i Mısriyye'ye atabegi olasın veyahud anda durub Melîk Çakmak makâmına Nâyib-i Şâm olasın her kangı sen ihtiyâr idersen mâhirsın didi andan ol gelen kasıdıları gene Şâm tarafına irsâl idüb kendüsü sefer emrinde ihtimâm üzre kaldı (40-a 207) Andan Nefs-i Mısır'da ve Etraf-ı Mısır'da nida ol vechle itdirdigi ol vilâyetlerden bir kimesne Şâm tarafına gitmeye ve bundan âna kimesne sefer itmeye eger bir kimesne ol cânibe gider buluna mecal vermeyüb başın alurun didi ve halâyık dahi Şâm diyârına gitmekden ol havf berriyle ferâğat itdiler şehirden çıkan kimesneler dâhi dönüb gene şehre gtdiler Melîk Tatar'ın bu kâziyyeden ğarazı ol idiki Mısır diyârının ahvâlinden Şâm cânibinde begler haberdâr olmaya ve kendünün ol tarafa gidecegünden anlar haber bilmeye ol olmuşdı tâ ol vechle halâyık meyânında nidâ kılmışdı Melîk Tatar'ın bunun emsâl-i ahvâlinden halâyık teaccib iderlerdi zîra ekser ahvâlinden selâtin-i sâliğin silkine münselik ve ol rabka-i münharit idi ve hem hakikat-ı halde selâtin-i mâziyenin ahvâllerine âlem ve ahbarlarına mütefattın idi tevârih-i mülük sâbika-i mazbûti ve evzâ-ı eşhâs sâlîfe-i mahfuzi idi ve a'da üzre gider olsa ol taraf zikr idüb bir tarafa dahi giderdi ve bir cânibe gider olsa ol cânibe haber varmakdan ğayetde perhîz üzre olurdu ve a'dasını hud'ada nazîri yoğdı ve düşmana şeyle kılınırdı ki bunu nihayet mertebede dost tasavvur itdürürdü

amma bâtında elinden gelse ol an başın alurdu velakin zâhirde envaı' riâyetler kılurdu ve fırsat el virince himâyetler kılurdu hattâ cümlesinden birisi Sultan Müeyyed kullarından bir kimesne vardı adına Mîr Âli Bâý Müeyyedî dirlerdi sâyir yoldaşları ile bir gün bir makâmda muhabbet iderken Melîk Tatar'ın ahvâli zikr olundu Sultan Melîk Müeyyed'in vasiyyetin tutmadı ve ol işâret itdüğü tarîka gitmedi belki kendüsi müstakil (40-b) olmak murâd edinür belki yakın zamanda oğlu Sultan Ahmed dahi tahtından indirüb heman kendüsi Sultan ola didiler çün Âli Bâý mezkûr ol cemâat-ı mezbûreden ol haberi istimâ' itdiyse ol meclisde bir mikdar lâf-ı güzaf idüb didiki evvel Melîk Tatar kim olur eger şeyle ki kendü halinde olursa hoş ve illâ Sultan Melîk Müeyyed ruh-ı harisiçün varub kasrda otururken elin alub yabana atmak benim üzerime didi ve niçe bunun emsâli kelimât eyledi ve bu babda nihâyet söz söyledi ol meclisde Melîk Tatar'a müteallik ba'zı eşhas vardı hemandem ol haberi Melîk Tatar'a iriştirdiler Melîk Tatar çün ol haberi istimâ' itdi ol haber getüren kimesneye zinhâr bunu bir dahi söyleme didi andan kendüsü ol Âli Bâý Müeyyed'ie hadden hariç iltiyâmlar ve temellükler eyledi ol mikdar müdara eylediki Mîr Âli Bâý ile tasavvur eylediki Melîk Tatar nihâyet mertebede kendüye dost idene âhir fırsat el virince temelluk idüb fırsat el verecek emrin tamam eyledi ve bir dahi Şâm'a vardıkda Sultan-ı Bağdâd Kara Yûsuf yanından ba'zı ümerâ gelüb Melîk Tatar'ın huzûruna vardılar ol begler idiki Sultan Melîk Müeyyed'den havf idüb firâr itmişlerdi çün Tatar Şâm'a varub ânın yanına geldiler bir yigirmi nefer kimesne vardı her birisi gelüb Melîk Tatar huzurunda ayak üzre durub senin kulunuz didiler Melîk Tatar dahi anları nihâyet mertebede riâyet ve himâyet idüb her birisine in'âmlar ve ihsanlar idüb mukerrib-i hazretinden ve müdebbir-i devletinden idüb dâima kendü mecâlisinden ve enîsinden idüb temelluklar ve tevazzu'lar eylerdi tâ ol dereceye vardıkı kendü erkân-ı devletinden (41-a 208) ve a'yân-ı hazretinden ba'zı huzurına gelüb iş bu vechle söylediler gene yâ melîk'ül-zemânî veya nizâm'ül mülk-î cihan hâtır-ı deryâ makâtır ki arz olunan oldır ki iş bu ümerâ ki vilâyet-i I'rakdan gelüb huzur-ı şerîfnde mukarreb oldılar bunlar onlardır ki senin Mevlân Sultan Melîk Müeyyed'in düşmanlarıdır ânın havf-ı hirâsından terk-i diyâr idüb I'rak-ı zemine gitmişlerdi ve andan hazer idüb bu vilâyeti terk itmişlerdi çün ol dâr-ı dünyâdan rihlet eyledüğünü bildiler gene bunda geldiler oldur ki huzûr-ı şerîfnde izzet buldılar imdi hazretine lâyük olan oldur ki bunlardan hazer idesin sana dahi fırsat bulsalar sahibine ne vechle itdilerse eyle iderler ve bilcümle bunları riâyet ayn-ı zarardır didiler andan Melîk Tatar didiki sizler hûb söylersiz sâhibinüze ol vechle eyledüklerinden

lâzım geldiki bunların haklarından gelüb envâ'-i ı'zâb-u ikâb idüb hayatları defterini düridin veyahud bunları bu vilâyetden sûridin velâkin mürüvvet degildir şimdi bunlar bizi adem deyü yanımıza geldiler ve hem vaz'ı sâbıkâ i'tizar kıldılar bes biz dahi bunları reâyet ve himâyet lâzım ve lâbüddür deyüb ol söyleyenleri ol vechle iskât idüb nalbazgûne eyleyüb sûretde sadâkat gösterüb ma'nâda adâvet mukarrer ve ber karar idi tâ ol zamâna degin ki kendü emrin tamam idüb saltanatda mukarrer oldu andan ol cümlelerin hakkından geldi kimin başın aldı ve kimin dahi habse saldı yanî Melîk Tatar bunun emsâli ahvâli bî hadd ve bî add idi hîle babında kâmil ve dâim hud'a berriyle âmil idi evzâ'ı ânın halka birin gösterirdi ve bir âherin eylerdi ol düşman olan (41-b) ümerâ dahi bunun kulun sâdık vak'a-i mutâbık tasavvur idüb münhad'i olurlardı ğafletle aher bunun elinde helâk olurlardı hele bâri çünkü sene-i mezbûre Rebî'ü'lâhîr'inin dördüncü günü olduysa Melîk Tatar Âlâniyeten Mısır içre nidâ itdürüb sefer bâbında isti'câl üzre olan devlet ve izzetle sultan sefere hurûc itmek zamanı yakın kaldı deyu münâdîler her tarafda nidâlar itdiler andan gene ol tarihte Melîk Tatar Nizam'ülmülk süvar olub cemî'-i erkân-ı devlet ve a'yân-ı hazret ve cümle ümerâ hâsekiyye ve cumhûr-ı memâlik-i sultâniyye kendüyle bile süvar olub Kal'a-i Cebel'den nâzil olub Kubbe-i Nasr tarafına varub şevket ve şöretin semâvât ve salâbetin halâyıka gösterib ol azâmetle gene ayed olub Kâhîriyye'ye dâhil olub bâb-ı züveyleden hurûc idüb mevkeb-i sultaniyye ile gene Kal'a-i Cebel'e tâli' oldu Melîk Tatar'ın ol def'a vâki' olan mevkeb-i evvel idi ve çün ol ayın altıncı günü vâki' olduysa Sultan kullarına nidâ olunub Kal'a-i Cebel'e gelin sefer-i hümayun-ı şehriyâr içün ihsân olunır hass-ül husşa? güzellik didiler anlar dahi cümle anda cem' olub her bir Sultan kuluna yüz frengi flori ihsân olundu ve emir-i kebîre biş frengi flori ihsân olunub andan ğayrı beglerin her birisi kimine dörder bin kimine üçer bin ihsân olundu ve andan sonra bârgâh-ı sultani ve çetr-i hümayun-u hâkânî ve Ridaniyye'de kuruldu ve sâyir ümerânın hayme ve hargâhları ol menzilde uruldu andan Melîk Tatar dahi bârgâhına hurûc itmek zamanında Diyâr-ı Dîmâşk'dan kâsıd gelüb Şâm askerinin Dîmâşk'dan **الجوند** ? (leccune?) çıkdıkların haber virdi andan hemandam (42-a 209) Melîk Tatar ol senenin Rebî'ülâhîr'inin on dokuzuncu günü Sultan Melîk Muzaffer Ahmed Hân ile Kal'a-i Cebel'den kalkub Ridaniyye'de bârgâh-ı âlide serir-i muallâyâ cülûs eyledi ve Sultan Muzaffer'in vâlidesi Hûnde's-Saâdat tahtü'r-revân içre veledi Sultan Muzaffer'le bile gitdi ve ol gice Ridaniyye'de olub vakt-i tenessüm nesîm-i seherden emîr-i kebîre bir niçe begler koşulub câlis içün ileri irsâl olundılar ve andan

sonra Melîk Tatar Sultan Melîk Muzaffer Han'la ve sâyir ekâbir-i erkânla ve kuzât ve â'yânla ve hâlîfe-i zemanla ve asâkiri bî pâyân eyledi ve tecemmülatı-ı bî evranla kalkub taraf-ı Dımâşk'a revân oldılar andan sonra gene Kânî Bâý Hamzavi bir niçe begler koşub Diyâr-ı Mısır'da nâib-i ğaybe kodular ve şehrin ahvâlin kemâlinde ısmarladılar andan Melîk Tatar sâyir ümerâyyla ve Sultan Muzeffer Han'la gelüb Medine-i Ğazze'ye geldiler ve anlar Ğazze'de iken Dımâşk'da kendüye isyân iden ümerâdan ba'zı Dımâşk askerinden firâr idüb bunlara gelüb bu husûsdan Melîk Tatar nihâyetde mesrur oldu andan Ğazze'den sultanla kalkub Cemâziyel-evvel'in onuncusu gün Beysan denilen makâma geldiler ol menzilde iş bu vechle haber geldiki ol Dımâşk'dan firâr idüb anda sizin yanusa varan beglerin anda vardugun Nâyib-i Şâm Çakmak'la Emr-i Kebîr Tanbuĝai Karmışı bildiklerinde nizâmları ve intizâmları hâle bulub izzetleri ve şevketleri zelil buldı ikisinin aralarında hilâf vâkı' olub Emr-i Kebîr Tanbuĝai Karmışı seninle müsâlaha idüb senin nizam'ülmülk olmanı kabul idüb senin taht-ı tâatinde olmak murâd idindi ve Nâyib-i Şâm Çakmak razı olmayub elbetde kıtâl iderin der ol ecilden müfterik olub mâbeynlerinde mübâyenet vâkı' olub ikisi bir araya gelmeden kaldılar (42-b) dimiş çün hal bu vechle olub ikisi birbirine hasm olmak mukarrer olub birbirinin fırsatın aramakda iken Tanbuĝa haber aldı ki Nâyib-i Şâm Çakmak kendüsün ve yanında olan beglerin kabz itmek ister heman Tanbuĝa dahi ol kendüye tâbi' olan begleri yanına çağırđı Nâyib-i Şâm hususunda anlarıyla müşâvere idüb kendülerle adâvet-i mukarrer olub hem kendüleri kabz itmek murâd idindigün anlara dahi bildirdi andan ittifaqları bunun üzre mukarrer eyledilerki Nâyib-i Şâm Çakmak ile muhâvere ideler yani muhârebe ve mukâtele idüb ya vereler veyâhud alalar andan yerâk ve yasâĝa girüb at arkasına geleler Nâyib-i Şâm üzerine yürüyeler ve Nâyib-i Şâm Çakmak dahi bunların kasdların bilüb kendüsü dahi âlât-ı harble ârâste ve esbâb-ı darble pirâste olub bunların gelmesine tevakkuf itdi andan Tanbuĝai Karmışı cem-i tevâbi' ve levâhıkıyla at arkasına gelüb sancak-ı sultani kaldırub sultâna itâatin bildirüb gelüb Kal'a-i Dımâşk'ın mukâbelesine geldi ve çün halâyık bunun ol vechle olub sultana mutî' ve münkâd olub ve hem ânın sancaĝın getürdüĝün gördiler ekser Şâm askeri yanına geldiler ve anların dahi her birisi sultâna mutî' oldılar çün Nâyib-i Şâm Çakmak ol hâlden haberdâr oldu derhal kıtâl niyetine ata süvar oldu ve kendü ashâbı ve ahbâbı ve tevâbi' ve levâhık kim varsa müsellâh ve mükemmel olub Emr-i Kebîr Tanbuĝai Karmışı üzerine geldiler heman Tanbuĝa tarafı anları gördiyse üzerlerine at saldı anlar bunlara ve bunlar anlara bir kıtâl-i azim ve bir cidâl-ı cesim vâkı' olub niçelerin

başları kesildi ve niçelerin kânı döküldü elhâsıl vakt-i felâkdan zeman-ı ğasaka değin (43-a 220) kıtâl-ı müstemir ve muttasıl olub cidal-i mütemâdi oldu âhirü'l-emr sultana itâatin i'lan itmekle Tanbuğa tarafının galebesi zâhir olub anların üzerine hüccetleri bâhir oldu bes bir hamle-i hâyile eyleyüb anların üzerlerine hezimet bıraktı çün Nâyib-i Şâm Çakmak ol hâli görüb Emr-i Âhur Mir Toğan'la ve Mukbil Hüsâmi devâdârla ve elli nefer süvarle Dımâşk'dan firâr idüb Sarhad cânibine çekildi ve âlât ve esbâb Dımâşk'da degildi ve tevâbı' ve levâhıkın belleri büküldü anların hâlleri ol vechle olub Tanbuğai Karmışi Dımâşk'ı zabt idüb üzerine müstevlî ve vâli oldu ve a'yân-ı vilâyete adem salub sultâna ve Emr-i Kebîr Melîk Tatar'a istikbâl itsünler didi elhâsıl Tanbuğa sultanın ve Melîk Tatar'ın nihâyetde mutî' ve münkâdıdır deyü bu ahabârı Dımâşk'dan Melîk Tatar'a irsâl itdiler çün Melîk Tatar bu kazâyayı istimâ' itdüyse nihâyetde mesrûr ve ğayetde mabhûr oldu ve kalbinden Elhamdülillah emrim âsân oldu düşmanın ba'zı ba'zın helâk kıldı deyu söyledi ve bundan ğayrı her ferdi yakînen bildilerki Melîk Tatar vilâyeti Arabistân'a Malîk oldu zîra düşmanlarının ba'zı dost olub ba'zı dahi münhezim ve münkesir oldu bu zikr olunan ahabârı Dımâşk'dan Melîk Tatar'a makaddem'ul ulûf Özdemir Nâsırî getürdi zîra mezbûr Özdemir Tanbuğai Karmışi ile Diyâr-ı Hâleb'e bile gitmişlerdi ve bundan ğayrı ümerâ-i Şâm'la bile olan Nâyib-i Safed Kutlu Buğai Temimi dahi anlardan mufârat idüb gelüb Melîk Tatar yanına gelüb ol dahi ahabâr-ı mezbûre haber virdi andan Melîk Tatar âna hâs-ı hil'ât virdi ve gene Niyâbet-i Safed'e mukarrer olmak üzre tecdîd-i menşûr eyleyüb Safed'e irsâl eyledi andan Melîk Tatar ve Sultan Muzaffer (43-b) ve sâyir asâkir-i İslâm ve ümerâ-i kiram ve kuzat-ı zül ihtirâm ve hâlife-i âlî makam cümlesi ol menzilden kalkub Dımâşk tarafına revân oldılar tayy-ı merâhil ve kat'-ı menâzil idüb gelüb Dımâşk'a geldiler ve mâni-ı mezâhim olmaksızun dârü's seâdeye dahil oldılar zîra Tanbuğa ve ânınla olan ümerâ sultâna ve Melîk Tatar'a istikbâl kıldılar çün gelüb bir iki menzil istikbâl itdilerse Tanbuğai Karmışi Sultan Muzaffer'i gördüğünleyin atdan nâzil olub âdet üzre zemin-bûs idüb Melîk Tatar'ı dahi selâmlayub ı'zâz ve ikrâm itdiler Melîk Tatar dahi zâhira bunlara iclâl ve ihtirâm eyledi andan ol menzilden kalkub Dımâşk cânibine teveccüh itdiklerinde Melîk Tatar Tanbuğai Karmışi'ye ilhâh ve ibrâm eylediki sultânın sağ tarafında emr-i kebir makâmında yürüye Tanbuğa dahi kabul itmeyub sol canibinden yürürüdü Melîk Tatar'a sağ taraf senindir zîra nizâm'ül mülk sensin didi tekrar Melîk Tatar gene ibrâm idüb kabul itmedi andan sultan bir hâs-ı hil'at giydirüb sultânın cânib-i meyseresinde yürümek mukarrer oldu ve Melîk Tatar'ın nizâm'ül mülk

olmasına râzı oldu ve bilcümle çün gelüb Dımâşk'da karar itdiler Melîk Tatar'ın evvel emirden mübâşeret eyledüğü ol idiki Emr-i Kebir Tanbuğâi Karmışi kabz itdirdi ve andan gayrı ümerâ-i mu'teberlerden altı nefer kimesne ve sâyir ümerâdan ve askerden dahi bir kırk bir elli nefer kimesne bile ol cümle-i kabz itdirdi ol zaman Tanbuğâi Karmışi ile kabz olunan ümerâdan birisi Melîk Çeribaşı Kerimi ve birisi dahi Tanbuğâi mürkabi Melîk Bedreddîn Hasan bin Muhibetdîn Trablusi ki Sultan Melîk Müeyyed'in üstâdârı idi ve bunlardan gayrı ümerâdan bu cemâat dahi ol cümle-i kabz itdürüb kayd-û bende saldırdı ve ol cümle-i zındâna doldurdu (44-a 221) ve bu eyledüğü vaz'ı Diyâr-ı Mısır'a bildirdi ve andan divân-ı pâdişâhi ihdâs idüb ümerâ ve küberâ ve sâyir asâkir eger ekâbirdir eger asâğir cümle divân-ı sultaniyye cem' olub Nizam'ül Mülk Tatar önünde zemîn-i bûs idüb her kişi makâmlu makâmına cülûs idüb divân tamam olduysa emr-i kebîr Tâni Beg Âlâiye Niyâbet-i Dımâşk a'ta olunub hil'at-ı hâs giydirüldi Melîk Çakmak'dan ı'vaz ve İnâl-i Hakemiye Niyâbet-i Hâleb ihsân olundı Tanbuğâi Sağirden ı'vâz ve Melîk Yûnus-i Rükniye Niyâbet-i Ğazze virildi ürkmez cülbâniden ı'vâz ve Emir-i Silah Câni Beg Sûfî'ye Asâkir-i Mısriyye'ye atabegilik virildi Tâni Beg Âlâiyye'den bu mesâlih tamam olub andan sonra Nizam'ül Mülk Melîk Tatar beş nefer emire iki yüz nefer Sultan kulu zamm idüb sâbika Nâib-i Şâm olub Tanbuğâi Karmışi ile muhârebe idüb münhezim olub serhâd tarafına firâr iden Melîk Çakmak'ı ele getürmege ikdâm eyledi ve ol giden beglere ihtimâm idüb ısmarladı ve anlar gitudükden sonra Melîk Tatar Diyâr-ı Mısır'a beşir irsâl idüb sultânın ve kendünün Diyâr-ı Dımâşk'a devletle gelüb mâni' ve mezâhim olmaksızun Dımâşk'a dâhil olub ve kendüyle olan beglerle Tanbuğâi Karmışi kabz idüb kayd û bende habse saldurub sâyir ümerâ-i umûma gelüb sultan önünde kendüsü önünde zemîn-bûs idüb Nizam'ül Mülk olmasına can-ı dille râzılar olub itâatında muhkem ve inkıyâdında müstahkem olub cümle vilâyet-i Arabistân'da kendüye muhâlefet ve mübâyenet ider kimesne kalmadugun bu cümle mezkûratı ol Mısır'da olan ehîbbâya ve ısdıkâya i'lâm eyledi çün bu ihbâr-ı sarre birle kâsıd geldüyse Diyâr-ı Mısır'ında her (44-b) makâmda tabl-ı beşâretler çaldırdılar halâyıka emr eyleyüb 'ıyş-u nûşler itdirdiler elhâsıl ol memâlikde ber vechle neşât ve sürûr ve inbisât vücûd olundığı evliyâ mesrûr a'dâ memkûr ve makhûr olub akâsi vilâyetlerde Melîk Tatar'ın satvet ve salâbeti şevket-i şöhreti mütedâvil ve mütenâvil olub şâyi' ve zâyi' oldu ve andan sonra çünki Nizam'ül Mülk Melîk Tatar âlem kendüye yüz tutdugın gördi Sultan Melîk Müeyyed'in hâtûnu Sultan Melîk Muzaffer'in vâlidesi Hûndı's-Saâdeti nikâhlanub ikisi bir makâma gelüb ar-

1 avretle ne vechle eyleser eyle kılub avl-ı âravul avret oldu ve kendünün sultan olmasına ol vaz-i vâsita kıldı bes sultanın a'mmisi validesinin zevci ve mülkinin nizâmı oldu ve çün Melîk Tatar umur-ı sâbika-i tamam etdüyse gene haber geldiki Sultan Melîk Mueyyed'in firar idüb Irâk'a Hân-ı Bağdad Kara Yûsuf yanına giden ümerâ uş senin huzûrına geldiler didiler ol dahi âdem irsâl idüb ı'zâz ve ihtirâmla yanına getürüb in'âm ve ihsân eyleyüb her birisin reâyet ve himâyet eyledi velâkin tımar virmedi ve beglik virmedi zîra Sultan Melîk Mueyye'din kullarından havf eyledi ol beglerden birisi Nâyib-i Trablus Melîk Sudun idi ve birisi Nâyib-i Hamâtani Beg Yahyâvi idi ve birisü Nâyib-i Ğazze Tarbayi Tâhirî idi ve devâdâr-ı Sâni Yeşbek Hakemi idi oldır ki emîr-i Hâc olub Mekke'ye varub Medine'ye geldikde Rekb-i Acem ile Diyâr-ı Irâk'a firâr itmişdi sâbika zikr olunmuştur ve Melik Cânî Beg Hamzâvi ve Melik Mûsâ Kereki idi ve sâyir dahi niçe bunlara tâbi' olub Sultan Melik (45-a 222) Mueyyed'in havf idüb Irâk'a firâr idenlerden ve andan sonra Melik Tatar emr eyledi ki Tanbuğâi Karmışi'nin başın kesdiler ve kendüyle tutulan beglerin dahi cümle boyunlarına urdılar Emr-i Kebîr Tanbuğâi Karmışi adem gönderüb Melik Tatar'a yalvârı gördi fayda itmedi zîra Melik Tatar bilirdüki ol gitmeyunce kendisü sultan olmazdı ol ecilden tazarru'-ı müfid olmadı ve ol zırâatden fayda bulmadı ve lisân-ı hâl üzerine bu vechle söylediki şi'ir:

شمر لا تخدعناك من عدوك دموعاً وارحم شبابك من عدو وترحم
لا يسلم الشيف الرضيع من الكاذب حتى يراة على جوابيه الدم

(Lâ yahda'anneke min 'aduvvike dem'uhu .Ve'rham şebâbike min 'aduvvin ve turhamu lâ yeslemüş-şerefür'r-refî' mine'l-ezâ.Hattâ yurâka 'alâ cevânibihi'd-demu.) bes Melik Tatar'ın kasdı serîr-i izzete cülûs olmağın Tanbuğâ'yı helâk eyledi tâ ol gitmekle murâd-ı müyesser ola zîra Tanbuğâ mukdemü'l-mülûk idi ânın hayâtında Melik Tatar'a tâbi' olmazlardı ve bu def'a dahi Tatar'ın âna fırsat bulduğı kendünün mutî' olması sebebinden vâki' olmuşdı eger şeyle ki itâat itmeyüb kitâle ikdâm itse ekser ümerâ âna tâbi' olacaktı ve bi'l-cümle İrâdetu'llâh ol vechle iktizâ eylediki vâki' oldu beyt kimesne bu dehr-i devvâr içre bâkî kalmadı mevt elinden mîr-u sultan bende âzad olmadı ve bi'l-cümle Tanbuğâi Karmışi dahi ve bu rüzgâr-ı bî vefâdan nâ-murâd olub zecr-u kahırla cân-ı azizden virdi halâyıktan hicâb idüb perde-i türâbe girdi hasenât-ı dehirden birisi idi akl-u ferâset râ-i kiyâset haşmet-i riyâset sâhibi idi lütf-u mürüvvetine nihâyet yoğdı halk-ı fütüvvetine gayet yoğdı şecâat ve şehâmetde bî haddî betâlet ve besâletde bî addî kerem (45-b) ve edebde meşhûr tevâzu ve liynetinde ma'rûf idi hele bâri ruh-i pür fütûhu uc-ı

âsumâne revâne olub âlem ânın hasretinden doldı Râhmetullâhi âleyh ebeden andan çün Melik Tatar anların emrin tamam itdüyse Umur-ı Dımâşk'ı dahi temhîd ve tertîb idüb Hâleb cânibine revâne oldı ve Cemâziyel-âhirin yigirmi beşinde Sultan Muzaffer Hân'la ve sâyir ümerâ ve erkânlar ve kuzât ve a'yânla ve cüyûş-ı bî pâyânla Kal'a-i Dımâşk'dan süvar olub Receb'in evvelinde ya'ni evâilinde gelüb Hâleb'e vâsıl oldı ve sâbık Tanbuğâi Karmışi Yeşbek'i depeleyub ânın makâmına Nâyib-i Hâleb eylediği Tanbuğâi Sagîr Melik Tatar'ın bu heybetle geldigünden haberdâr olub Hâleb'den firâr eyledi andan Melik Tatar tarafından vâli-i vilâyet-i Hâleb olan İnâl Hakemi gelüb Hâleb'de Melik Tatar'dan sâbık karar eyledi ve andan Melik Tatar dahi Sultan Muzaffer Hân'la ve sâyir asâkiriyle gelüb Hâleb'e gelüb Dârü's-saâdeye nüzûl eyledi andan Hâleb'in ahvâlin tertîb ve umûrun temhîd eylemege başladı ve andan Melik Türkmâni hil'atladı ve garb beglerin hil'atladı ve andan sonra sâyir bilâde elçiler irsâl idüb sulh idecekleriyle sulh idüb husûmet idecegi vaktine hâzır ol diyüb umûr-ı memâlik yerlû yerinde tertîb idüb makâmlu makâmına temhîd eyledi andan ol hâlde iken Nâyib-i Şâm Çakmak'la Diyâr-ı Serhâde bile firâr iden Mukbil Husâmi ki dâvâdâr idi andan mufârakat idüb gene Melik Tatar yanına geldi ve andan ı'zâz ve ihtirâm buldı ve sâbık geçen cerâimin afv eyledi velâkin hâtırında nev'a ğazabdan hâli degildi andan sonra Melik Tatar Akbuğayı Müeyyed'i hil'atladı ve İnâl Hakemî'den ı'vaz (46-a 223) Nâyib-i Haleb eyledi ve İnâl Hakemî emir-i silâh oldı Câni Beg Sufiden ı'vaz zîra Câni Beg Asâkir-i Mısıriyye atabegi olmuşdı ve andan sonra Melik Tatar Nâyib-i Şâm Çakmak ardınca irsâl itdüğü ümerâ eğlendi deyü anların ikbâllerince Nâyib-i Trablus Bersebâ-i Dokmaki gönderdi anınla Kâdı Bedreddin'i gönderüb ve kâtibu's-ser dahi bile gönderüb Melik Çakmak'a emân gönderdi ve ânınla bile firâr iden beglere dahi emân gönderüb kasem yâd eylediki birisine zararı degmeye ve eger serhâdı teslim idecek olurlarsa her birisine ihsânım ve in'âmım erişe bu kanda kaldığı anlara zararım dege didi ve bi'l-cümle Bersebâ-i Dokmaki çün Haleb'den serhâd üzre kendüyle bile giden ümerâyyla revân oldıysa gelüb serhâd üzre gelüb Çakmak'a emân haberin virüb âna ibrâm ve ilhâh idüb serhadı Melik Tatar'a teslim itdirüb kendüsü âna mutî' olub Bersebâ-i Mezburle serhaden süvâr olub Dımâşk'a gelüb ve anlarınla Emir Toğan dahi Melik Tatar'ın tââtine gelüb cümlesi Dımâşk'da cem' olub Nâyib-i Şâm Tâni Beg Âlâi ile mülâkât idüb Melik Tatar'a mutî' oldukları haberi söylediler hemândam Nâyib-i Şâm Tâni Beg Âlâi anları kabz eyleyüb habse saldı ve Bersebâ-i Dokmaki kelâmına iltifât ve i'tibar itmedi ben sizi habs iderin nizam'ül mülk

Melik Tatar geldükde dilerse sizi azâd ide ve dilerse katl ide didi anların hâli ol vechle olub Melik Tatar gelmesine kaldılar amma Melik Tatar çün Haleb emrin tamam eyledi Şâm'a gitmek niyyet idüb Haleb'den hurûc idüb taraf-ı Dımâşk'a revân oldu ve Dımâşk'a (46-b) bir azâmet ve şevket ve bir salâbet-i şöhretle geldiki heybetinden âlem dîtreşdi zîra Sultan Muzaffer Hân bile ve cümle ümerâ yanında ve kuzat elinde ve halîfe huzurunda ol vech üzre gelüb Dımâşk'a dâhil oldu velâkin yanında sultan hemân bir âlât-ı mülâhaza idi belki Sultan Melîk Tatar idi ve gelüb Kal'a-yı Dımâşk'a dahil olub Tâni Beg'e duâlar ve senâlar eyledi Melîk Çakmak'ı kabz itdügüne andan sonra cellâdlara emr eylediki Çakmak'a azâb ve ikâb idüb emvâlin kabz eyleyüb zabt eyleye bir niçe zeman ikâb olunub mâlî cümleten ahz olundukdan sonra emr eylediki Kal'a-yı Dımâşk'da katl eylediler andan sonra ânın yoldaşı Emir Toğan'ı zindandan ihrâc idüb betâlen Kudüs'e irsâl eylediler tâ varub Kudüs'de sâkin olub ma'zûl anda kâtın ola tâ taraf-ı nizam'ül mülk'den ne işâret olursa âkıbet ol vechle ola andan ümerâ varınca Kudüs'de kala çün Melîk Çakmak maktûl olub Melik Toğan merdûd ve metrûh oldu Melik Tatar'ın sakalını bir mikdar hiffet buldı husûsan bundan evvel Tanbuğai Karmışi dahi katl itdirmişdi elhâsıl havf eyledüğü ümerâdan ancak Sultan Melik Müeyyed kulları kaldı anların dahi husûslarında kendünün Mevlâsı Sultan Melik Tâhir Berkuk kullarından ba'zıyla müşâvere eyleyüb bunda Dımâşk'da anların dahi emirlerin tamam ideyin gitsün mi veyhûd sabr ideyin Mısır'a varsunlar mı didi andan ol begler gene her birisi ber vechle fikr eyleyüb kim bunda katl itmek gerek diyüb ve kim dahi sabr ile Mısır'a varsunlar didiler Melik Tatar'a dahi emr-i sâni sevâb görünüb (47-a 224) Mısır'a varınca sabr idecek oldu amma Sultan Tahir Berkuk kullarından Melik Kasruh bin Temrâz dirlerdi bir melik vardı ol ayak üzre kalkub didi ki yâ nizam'ül mülk bu Sultan Müeyyed kullarından sen havf eyleme ne Mısır'a te'hîr idecek emir vardır anların bunda emirlerin tamam itmek gerek buna hemân Biğayı Muzafferi'ni zamm eyle biz ikimiz anların emirlerinde kifâyet ideriz anlar ne celeblerdir ki anları bir âdem makâmına vaz' idüb anlardan ya havf oluna veyhûd anlardan hazer kılına didi ve Melik Tanrıverdi Mahmûd'i ve Biğa-i Muzaffer'i ve Yeşbek Hakemî ve Özdemir Müeyyed'i ve iyitmiş hızrı bu cümle Melik Kasruh'a muvâfakat idüb ümerâ-i Müeyyedi'nin Mısır'a varmaksızun haklarından gelmekde Nizam'ül mülk Tatar'a ibrâm eylediler elbette bunları kabz itmek gerek deyu söylediler bes çün Melîk Tatar ol mikdâr ümerânın ibrâmların istimâ' itdi anları Dımâşk'da kabz eylemegi mukarrer itdi andan derhâl Diyâr-ı Mısır'a kâsıd gönderüb Sultan Melîk

Müeyyed kullarından emir-i silâh Kaçkar Kardemi katl eylemek emr eyledi ve Nâyib-i İskenderiyye Melik Kuştem Müeyyedi'yi dahi katl eylemek emr eyledi kâsıd gelüb haber getirüb ol iki emirin katl olmasını i'lâm eyledi ol yılın Şa'bân'ında ol iki nâmdârın başın kesdiler andan Melik Tatar sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Şa'bân'nının yigirmi sekizinde divân-ı âlî ihdâs idüb ümûmen ümerâ divâna gelüb kim oturub kim durub kim alub kim varub âdet üzre kısas okunub henüz simât-ı best olmaksızın ol zikr olunan ümerâ dest-i dırâz idüb ümerâ-i Müeyyedi'nin yanında anda hâzır olunan kabz idüb olmayanları varub oldukları makâmlarından kabz idüb huzûr-ı nizâm (47-b) ül mülk Melik Tatar yanına getürdiler ol zaman anda kabz olanlardan yedi emir-i hâs idi ki her birisi mü'teber emirler idi evvel Emir İnal Hakemî sâni İnal Şeyhi ve Sudun Kâşi ve Melik Cûlbân ki emir-i ahur idi ve Özdemir Nâsır'ı ve Yeşbek İnal'ı ve Âli Bâi Müeyyed'i ve ol yediden ğayrı dahi aşerat beglerinden evvel Mir Moğolbay sâkî ve Mübârek Şâh Remahi ve Mîr Mâmiş Müeyyed'i ve bunlardan ğayrı dahi bir cemâat ol cümle-i Melik Tatar kabz itdirüb Kal'a-i Dımâşk'da habse saldırdı ve andan sonra hâzinedâr başı Mercan Hindî kabz olunub gene ıtlâk olundu çün Melîk Tatar mezkûr olunan ümerâ-ı kabz idüb habse saldı kendüye âlem-i ağıyardan hâlî olub andan sonra maksûduna mübâşeret idüb Sultan Melik Müeyyed oğlu Sultan Muzaffer'i serîr-i saltanatdan indirmege ikdam eyledi ve bu husûsda ümeraya söyledi anlar dahi Melîk Tatar'a cümleten muvâfakat eyleyüb Hicret-i Nebevinin sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Şa'bân'ının yigirmi dokuzunda Sultan Melik Muzaffer'i hal' idüb ol dahi serîr-i mülkden nâzil olub vâlidesi Hundi's-Saâdat yanına dâhil olub Melik Tatar'ın itdüğü hileyi haber virdi zîra bundan evvel Melik Tatar Sultan Muzaffer'in anası Hundi's-Saâdat'ı nikâhlanmışdı çün oğlunu saltanatdan hal' eyledi âna dahi hemân talâk virdi Sultan Melik Tatar'ın zaman-ı saltanâtı serîr-i mülke cülûs eyledin tâ hal' olunca yedi ay yigirmi gün olmuşdı çün saltanatdan hal' olundu gene Melik Tatar kendüyle Mısır'a getirüb bir zeman Mısır'da olub andan sonra kiçi karındaşıyla (48-a 225) İskenderiye'ye iledüb ande habs itdürüb mahbûs iken anda tâûndan fevt oldılar Rahmetellâh aleyhima ve âla va'lîde-i-hüma ebeden serîr-i mülk nişesten Sultan Melik Tâhir ki ura Tatar mi guyend Sultan Melik Tâhir Seyfeddîn Ebû'l-feth Tatar Sultan Melik Muzaffer'i hal' idüb kendüsü sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Şa'bân'ının yirmi dokuzuncu günü ki yevm-i cum'a idi serîr-i mülke cülûs idüb selâtin-i türkûn otuzuncusu vâkî' olub selâtin-i çerâkesenin altıncısı vâkî' oldu ve Kal'a-i Dımâşk'ın kasrında libâs-ı saltanâtı giyüb şîâr-ı saltanatla ve übhet-i mülkle süvâr olub Melik Tâhir Tatar dimekle

lakâblandı ve cemî'-i ümerâ ve kuzat ve hâlife ve sâyir hâsekiye kim varsa anda cem' olup saltanâta rıza gösterüb önünce piyâde yürüyüb baş üzre sâye-bân götürülüb ve âdet üzre ol tayr dahi başı üzerinde getirülüb gene makâmına gelüb ümerâ önünde zemîn bûs idüb saltanat mübârek olsun diyüb ve menâbir-i vilâyet-i İslâm'da adına hutbe okutub derâhim ve denânîre sikke urıldı andan sonra Sultan Melik Tâhir Tatar Dımâşk'da bir niçe gün kâyim olup her gün divân-i padişâhi ihdâs olunub mesâlih-i Müslimin vechi üzre tedbir olunub ümerâdan ba'zın azl ve ba'zın nasb idüb ve kimesne dahi evvelki mansıb üzre mukarrer olmak üzre hil'at-i istimrâr ihsân buyurdı ve andan gayrı kendünün cümle hizmetkârların hâseki eyledi ve ba'zın dahi erbâb-ı vezâifden eyledi ve andan sonra emr eylediki tâ Vilâyet-i İslâm'ın cemî' cevânibine mekâtib-i i'lâm intişâr idüb etrâfî âleme (48-b) kâsıdlar irsâl eylediler evvel mektûb Diyâr-ı Mısır'a ve a'mâline ikinci vilâyet-i Haleb'e ve sevâhiline nüvvâb-ı **اقتطاب** ? (aktâre?) ve etrâfe hükkâm-ı cevanibine ve eknâfe-i teşârif ve tekalid irsâl olundu âdet-i kâdime üzre ve çün ahvâl-i Dımâşk tamam oldu andan Sultan Melik Tatar sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Ramazan'ının on yedisinde ümerâ-i ı'zâm ve asâkir-i zül ihtirâm berriyle Dımâşk'dan hurûc idüb Mısır tarafına revân oldu Sultan Melik Tatar'ın Diyâr-ı Dımâşk'da ahvâli bu zikr olunan vech üzre oldu amma Diyâr-ı Mısır'ın ahvâli Melik Tatar Diyâr-ı Dımâşk'da olurken ol zemân Melik Tatar Ridaniyye'den Dımâşk tarafına asâkir-i nâ-mahsûr ve cüyuş-ı mevfur birle revân oldu Diyâr-ı Mısır'da Emir Çakmak A'lâiye hâkim olup halâyık arasında hükm-ü hükûmet idüb icrâyî şer'i nebevî ve infâz-ı kânun Sultan idüb cumhûr-ı cemâat-i İslâm ânın evzâ'ı ve etvârından râzılar ve şâkirler idi amma Diyâr-ı Saîden Kani Bâi Hamzâvi gelüb Emir Çakmak hükm-ü hükûmetden men' eyledi ve âna kelimada haşûnet berriyle söyledi ol dahi ferâğat idüb Kâni Bâi halâyık meyânında hâkim olup kaldı ol zemana değin ki saltanâtın Diyâr-ı Dımâşk'a varub Tanbuğâyî Karmışi kabz idüb katl eyledi deyü haber geldi üç gün tabl-ı beşâretler ve dehl-i işâretler çaldırub on gün dahi ol vilâyetleri tezyîn itdirüb Mısır vilâyetinin halâyıkı ekl ü şûrb ı'yş ü işret zevk ü sohbet müdâvemet ve mülâzemet itdiler ve gene ol senenin Ramazân'ının sekizinde Melik Tatar Kal'a-i Dımâşk'da Sultan Melik Muzâffer'i hal' idüb kendüsü makâm-ı saltanâtında karar eyledi (49-a 226) denilüb Mısır hâlkının ba'zı mesrûr olup ba'zı dahi mağmû ve meksûr oldu anlar ki Melik Tatar'a tâbilerdir anlar neşâtı anlar ki Sultan Müeyyed'e tâbilerdir inhitâtı oldu zamanın hâlî bu vechledir ki kim feryâd u zâr ide ve kim neşât u istimrâr ide kim zevk u sohbetde mütemâdi ve kimin asumâne erişir feryâdı kimin hâlî yâs u

mâtem ve kim ferh u şâd ve hurrem oldun böyle durdur zemanı,kime efgân kime çenk u çığâne kiminin ı'yş-u manzûm emr-i mevzûn,kimi hayrân gezer mahzûn ve mağbûn kiminin her zaman etrâfı ni'met,kimin başında zâhmet hâl-i hayret kimin etrâfı memlû dilrubâlar,kimin her cânibi dürlü belâlar kimi bulmaz gezer derdine dermân,kimi sıhhatler içre şâd u handân dilersin yaşaya derdine çâre,duâ-güherlerin sâc-ı şehriyâre olâ tâ hâşrede devletde bâki,dola âlem-i fezâsı dondura ? ferâğat eyle ahvâl-i cihândan,ele al terceme-i nakl ile andan çünkü Sultan Melik Tâhir Tatar Dımâşk'dan hurûc idüb kat'-ı merâhil ve tayyi menâzil eyledüyse günlerde bir gün gelüb Medîne-i Sâlihiyye'de nüzûl eyledi sene-i mezbûre Şevvâl'inin ikinci gününde andan Mısır hâlkı Sultan geldüğün istimâ' idüb likâ-i ferhunde iltikâsına hurûc eylediler ve cümle mesrûr olup sürürde fevka'l-hâd ve ziyâdete ani'lâd oldılar ve andan sonra ol menzîlden rihlet idüb satvet ve salâbet-i şevket ve şöhrat birle gelüb Kal'a-i Cebel'e gün bigi tâbân olup kasr-ı sultanide serîr-i hâkâniye cülûs eyledi ve sâbika saltanatdan hal' olunub tarh (49-b) âlât-u esbâbı zer u ziverle ârâste ve lal'ı güherle pîrâste kıldı iş bu ata süvâr olup murâd idindüğü menâzili seyr eyleye ve andan ğayrı bir niçe akmişe dahi irsâl eyledi tâ ol libâslarıyla kendüsün ziynet idüb huzurda ola ve andan ğayrı dahi anda oldukça günde sekiz yüz dirhem vazîfe eyledi tâ halife-i mezbûr ol mezkûr olan derâhimi maâş zarûriyesini sarf eyleye sultandan bu riâyetler ki Emir'ül-Mü'minin El'Müsteînillâh husûsunda vâk'ı oldu halâyıkdan mevki-i ihsanda vâk'ı oldu ve her kişi ol husûsdan sultâna duâlar eylediler bes çün Zilhicce'nin evveli vâk'ı olduysa sultânın marazı ziyâde olmağa başladı ve halâyık arasında erâcîf artmağa başladı ba'zı kimesne öldi diyüb ba'zı dahi henüz cândân ramak var derdi elhâsıl nâs arasında ızdırâb ve inkılâb teellüm ve iltihâb artmağa başladı kim mâl ve menâlin pinhân idüb ve kim dahi ehl-ü ı'yâlin nihân itmege başladı çün Zilhicce'nin ikinci günü vâk'ı olduysa sultan hasret ve firkat-i numûden Sultan Melik Tatar ve iltimâs kerden ez ümerâ-i hayş-ı tâ veled-i hayş sultan-ı Sâlih râ Sultan konend ba'ad ez morden çün kendünün marazı müştâd olduğın gördiyse hazret-i halife ve kuzâtı ve ümerâ-yı cümle ? cem' idüb şöyle söyledi ki ey halife-i üz-zemân ve ey ekâbir ve a'yân ve ey kuzât-ı şer'î ahîrû'z-zemân bilmiş âgâh olun ki iş bu dünya-i deni birkaç gün bizimde yüzümüze güldü eyle biliriz ki bu tâht-ı bî bekâdan bizi dahi yabana saldı ve bu devlet âriyeti bir zemân bizi dahi ol yanâ ve öbür yanâ döndürdi âhir az kaldı ki mufârakat-ı hasretle dilimiz hânesin yandırdı ve biz dahi bir zemân bu cihânı cefâ binâda alduk virdik âhir görürsüz ki bu hâlete (50-a 228) Erdik ve

zemân sâbıkda itdi gümüz ahvâl-i nedâmetde ve inkisârde yüz zîr-ü can-ı şirin teslim itmege intizârde yüz amedi çün rüzgâr-ı ğaddar bizi bu hâlete erişdirdi az kaldı ki tenimiz türâbe karışdırdı amedi iş bu ahîr demde sizlerden tevakkuum oldur ki iş bu cânım murğı bu kafes-i hâkiden mufârakat idüb kâfes hâli kala ve basr ü basîret ve sâyir kuvvet müvâzaane hâk dola lâcerm sizlere bir müdebbir-i umûr ve mukarrer ahvâl-i cumhûr olub cemî' ahvâlinizde âna mürâcaat idecek bir kimesne lâzım ve lâbüddür bes eyle olsa sizlerden âhir hâlimde tevakkuumm oldur ki veled-i emced ya'ni ciger-köşem Muhammed benim makâmıma cülûs idüb bir zemân ol dahi bu fânide bu devlet-i kâzibe berriyle mesrûr ve mebrûr olub âna dahi zemân-ı mukâdder irişdikde bu devlet bî bekâ kime takdîr olunmuş ise ol dahi gele birkaç gün virile hele el ân sizlerden iltimâs olunan oldur ki cigerim pâresi Muhammed Şâh'ı ben bu dâr-ı dünyâdan ol mülk-i bekâyâ revân oldukdan sonra serir-i mülke götürüb sultan idesiz ve emr-i kebîr Câni Beg Sufi ânın emrinde kâim olub müdebbir-i memleket ola ve Barsbây DokmakÎ devâdâr-ı kebîr lâla olub tertibine mütekeffil ola bes çün Sultan Melik Tatar'dan bu haber sûzinâk ve eser cigerçâkı istimâ' itdilerse müttefik'ul kelâm ola bir yerden es-sem'i ve'itaa ol nesne ki sultan buyurur ol ayn-ı sevâbdır ol ma'nâyı biz bendeler üzerimize ayn-ı fârz belki fârz-ı ayn bilüb ânın üzerinde olavuz şöyle ki sultana ol ma'nâ-i merhûb vâki' ola veled-i ı'zz-ı Sultan Muhammed'i serîr-i mülkde sultan kılavuz diyüb bu kaziyyenin vukû-u üzre kasem yâd itdiler amma ne fayda bu kasemi Sultan Melik Mueyyed veledine dahi itmişlerdi ol yemin üzre durmayub ânı serîr -i saltanatdan yabana salub (50-b) vilâyetin elinden aldılar bu acibdir Sultan Melik Tatar'dan ki Sultan Melik Mueyyed âna kendi oğlı hususunda ol mikdâr vasiyyet itmişken ol vasiyyet fayda itmeyüb ânın oğlunun vilâyetin elinden aldı bu kerre kendüsi şimdi oğluna vasiyyet ider kendü Sultan Melik Mueyyed'in vasiyyetin ne vechle tutdı ise ol dahi vasiyyet itdügü ol mikdâr tutacaktır ve bu rüzgârda her kimsene ne itdiyse ânı bulacaktır ve âkıbet âna dahi itdügü kalacaktır beyt dimesin idesin kala yanına sana kalursa kalmaz oğlununkine kişi gitse eyle giderler.Ol sen itdügün sonra iderler evvel sen etdügün sonra kılınur.Gidersen sen veledine olunır bes çün Melik Tatar Sultan Melik Mueyyed'in vasiyyetin tutmayub Sultan Melik Muzaffer'i serîrinden zemîne saldı ve tâç ve tâhtını elinden aldı âkıbet ânın veledine dahi ol vaz' idüb saltanatı elinden aldılar hele bi'l-cümle çün bu kaziyye bu makâma vardıysa Sultan Melik Tatar kâdı'ul-kuzât Veliyyüddin Irâkiyye izn virdigi bu husûsa hükm eyleyüb mevkeb-ı şehriyâr dahi ahîrine erişdi ve halâyık dahi her birisi ol evine gitdiler andan sonra şehir

içünde erâcif çoğaldı sultânın za'fı sebebinden ve a'yân-ı devlet tevzî-i emtiâyâ müdâvim ve ümerâ-i hazret Taksîm Akmişe'ye mülâzım oldılar tâ hıfz idüb âhir makâmlarda pinhân ve nihân ideler zîra vukû-ı fitne mütevakki' olmuşdı zîra Sultan hâlet-i mevte gelmişdi intekâle Sultan Melik Tatar ez in serâyı gurûr vardıkça za'f-ı sultan ziyâde olub sene-i mezbure Zilhicce'sinin dördüncü günü ki yevm-i ehaddir ânun zahve-i kübrasında cân-ı şîrînin teslim idüb ruh-ı (51-a 229) pür fütûhî âşiyân-ı arşa pervâz idüb bu âlem fenâsı andan dahi hâli kaldı ve ânın dahi saltanâtı defteri düdüldi ve ânın dahi dehânına mühr-i hâmûşî uruldu ve ânın dahi nâm ve nişân-ı nakşını taht-ı hayatda kaldırdılar ve tevâbi' ah-u efganla cevâ-i asumânı doldırdılar elhâsıl çün ânun ömri âhire erdi vasiyyet-i mezkûre üzre veledi Muhammed'i Sultan idüb Melik Sâlih birle lâkab urdılar ve andan sonra ümerâ-i ı'zâm bir makâma cem' olub techîzi ve tekvîni emrin görüb ğasl idüb kefen giydürüb nemâzın kılub bâb-ı silsileden ihrâc idüb alub Karefe cânibine gitdüler getirüb anda defn itdiler kânı ol şevket ve şöhret ki alub defn itmege gitdiklerinde meyyitiyle yigirmi kimesne yoğdı zîra inâsı başlû başı kâysı idi kim esbâbın kaçırmakda ve kim dahi veled-i sultânın saltanâtı ahvâlinde idi ve sultân'ın müteveffî olması o an kehûliyetde idi ve zemân-ı hukûmeti Sultan Melik Müeyyed müteveffî oldukdan sonra tâ kendüsi dahi bu dâr-ı dünyadan irtihâl idince on bir ay ve on biş günden eksik olmuşdı bu cümleden müddet saltanatı doksan dört gün olmuşdı bâkî atabegliği zemânı idi ve bu Sultan Melik Tatar Melik-i Celîl idi âlîyyü'l-himmet kesîru'l-şevket tedbir-i tasarrufda bî nazîr idi a'dâsını hud'a itmekde bî mîsl idi azîmü's-siyâset şehîrû'r-riyaset idi ve saltanâta ikdâm eyledi bunun berriyle kendüden a'zam ve şevketde etemm varken ve Sultan Melik Müeyyed kullarının nihâyeti ve ğâyeti yoğiken ve kendünün kaderî alçak ve mertebesi dîn iken ol mikdâr oldur ki cümle devlet kendüye yüz tutub sâyir devletleri münkâriz kıldı bir ekal (51-b) مدنة ? (Müdünde?) âlîü's-şân kaviyyül-bürhân oldı elhâsıl cümle umûr makâmlu makâmında ve mahallu mahâllinde kalurdu ve zâhira bir halde velâkin bâtında esrâr-ı acîbesi ve ahvâl-i garîbesi vardı ve esrârına kimesneyi matla' kılmazdı ve emrine kendüden ğayrı kimesne vâkıf olmazdı ve kendüye muhâlefet idenle hâli tabib-i hâzik bigi idi kâh ihsân itmekle iskât iderdi ve kâh telif itmekle ve kâh başın kesmekle ve kâh merâtib-i â'liyyeye terakkî itdirirdi ve kâh ol mikdâr emvâl ıta iderdi ki ol düşmân olan kimesne hicâb idüb sadâkat iderdi ve eger düşman olunan emr ve nehy itmege hırsı olsa fî'l-hâl hükm-ü hükümet sâhibi iderdi ve günden güne terakkî üzre iderdi hatta Sultan Melik Müeyyed kullarından ba'zına bir günde bir niçe defâ ihsân idüb virdüğü on bin

dinârdan eksik degildi ve kâh oldu ki Sultan Müeyyed kullarından ba'zına bir def'âdan subaşılıktan vezir-i a'zamlık virdi ve kâh oldu ki seyis oluna emr-i âhur kebirlik virüb Istebil-i Sultaniye hâkim eyledi ve bilcümle Sultan Melik Tatar'ın emr-i acib ve vaz-ı gârib idi düşmanlar bu vechle ihsân ve in'âm idüb ehl-i menâsıb-ı seniyye iderdi ve bezl-i emvalde müstemir ve ı'tâ-i iktaâtde mütemâdi ve muttâsıl idi hatta kendünün ashâb ve ahlbâbından ba'zı Dımâşk'dan Diyâr-ı Mısır'a giderken setrle kendüye söyleyüb didi ki ey pâdişâh-i âlem ve ey penâh benî âdem iş bu emvâl-i ı'zam ve esbâb-ı cesâm ki bu vechle sarf ve bezl idersen bu târikle olacak az zamanda hazineyi ifnâ idersin imdi bir mikdar çekerin tutmak gerek ve bir def'âdan bu derecede itlâf ve ifnâ itmemek gerek didi andan Melik Tatar didi ki yâ felan (52-a 230) sen şeyle mi zann idersin ki bu ben tefrîk ve taksîm itdügüm emvâl hemân şeyle gide belki Cenâb-ı izzet hürmetiçün ol emvâl gene benim kabzımdadır ez zemandan göresin ki gene ne vechle hâzine-i âmireye âyid ve râci' olacaktır belki mea'ziyade gene defnime dolacaktır ve ol emvâl ıta eyledigüm kimesneler âkıbet benim elimden ne târikle a'zab ve i'kab bulacaktır ve bilcümle ol tevzî' eyledigüm emvâlin cümlesi benim elimdedir illa ulemâyâ ve fukarâyâ ve sâdâta ve sülehâyâ virilen gitmişdir anların hûd evvelden kendü hassâlarıdır didi bes Melik Tatar'ın fikr-ü ferâseti ve adl u riyâseti ve sabr u dirâyeti kâbil-i ihsâ ve'l imla degildi ve şol nesne ki İmam Makrîzî Melik Tatar'a isnâd idüb aklında hiffet ve nefsinde denâet vardı didi aklında hiffet olan bu vücûh-ı mestûre üzre ifkâr-ı gâribe ve ef'âl-i a'cibe eylemege kâdir olur mı Melik Tatar dürlü mehâsinle ârâsta ve mahâmidle pîrâste idi şecâatde nihâyetde ve ikdâm-ı cesaretde ğâyetde idi lütufda nazîri yoğdı ve hüsn-ü hulkda misli yoğdı ve ecme'l-ul-ahvâl ve asdâk'ul-akvâl ve ahsenü'l-ef'âl idi ziynet ve şöhet nihâyetde severdi şevket ve azâmet ğayetde severdi ol ecilden idiki zeman-ı emâretinde sâyir refîklerinden ziynetde a'zam şöhetde etemm-i va'zda ekrem idi hatta kulları dahi kendü sultan olmadan kendüden evvel Sultan olanlar kullarınca vardı eger kesretde ve eger şöhetde ve sultan oldıktan sonra ol mikdâr zeman-ı kalîlde bir derecede azâmet ve şevket gösterdiki ne kendüden sâbık olanlarda vâki' olmuşdı ve kendüye lâhık olanların vâki' olmuşdı ve mecâlis-i ulemâyâ râğıb ve muvâneset (52-b) sulehâyâ tâlib idi ve fukahâyâ dâim musâhib idi ve erbâb-ı fezâyile cân u dilden muhib idi zîrâ fikr-ü ferâseti bî nazir idi ve dirâyet-i fitratı bî misl idi ve huzûrında şi'ir okunmaya nihâyet derecede rağbet iderdi zîrâ dâima zürefayla sohbet iderdi husûsan lisân-ı türkiyle eş'âr yanında mevki' a'zîmde idi ve semâ-ı savt-ı hüsne meyl ve hem reâyetine kâil idi ve iffetde kemâlde idi

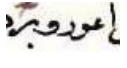
ve umûmen münkerâtıdan îbâ edici ve bedâat olan makâmdan ahîr-i tarîka gidici idi ve mahbûb dost olmağla müttehim idi ol mikdâr müddetde cümle ehîbbâ ve eshâbı müntefî' olup izzet buldılar zîra evvel anları medaric-i âliyyeye is'âd idüb menâdîl-i seniyyeye erkâ eyledi vazâyif ve revâtıb menâsıb merâtıb ıta eyleyüb reâyetler iderdi hatta bir gün Şeyh Muhammed Hanefî'ye bir def'âda on bin frengi flori ihsân eyledi ve bir zâviye binâ idüb âna ıktâât-ı hayle vakf eylediki kâbili takrîr ve tahrîr degildi ve kendü mesâhiblerine ı'tâyâsı vâfire ve in'âmâtı kesîre idi ve beşâseti vechle mevsûf ve hüsn-i hülkla ma'rûf idi ve mâhâsini mahsûr ve ma'dûd degildi ve mahâmidi mazbût ve mahdûd degildi rivâyet olunur ki Diyâr-ı Mısır'da Sultan olup ulûm ve meârif beriyle ârâste ve fûnûn-ı ezâbla pîrâste olanların sânîsi idi ve muâşeret-i ulemâ ve udeba ve zürefa idüb anlardan **خط التلک** ? (hazzalının?) ikincisi idi zîra Sultan Melik Müeyyed dahi kemâlât-ı garibe ile mevsûf ve fûnûn-ı acîbeyle ma'rûf idi âmmâ bu mikdâr var ki Sultan Müeyyed'in müddet-i mülkî mümted olup cümle nâs onun ahvâline âlem olmuşlardı ve Melik (53-a 231) Tatar'ın müddet-i mülki kasir olup hâli mahfî oldu tegammüd Hüma Allah bi ğufraneh kema şehri huma bi hücceti ve bürhâne bu serîr-i mülk nişesten Sultan Salih vaktakim Sultan Tatar saltanâtı oğluna ahd idüb halâyıkdan bi'ad alub müteveffî olup gitdüyse umerâ-i sultan ahd-ı sâbık üzre Sultan Muhammed bin Tatar'ı serîr-i saltanâta getürüb sultan idüb Melik Salih berriyle lâkablâdılar ve tarih-i nebevînin sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Zilhicce'sinin dördüncü günü yevmi ahedde serîr-i mülke câlis oldu zîra vaktakim atası Melik Tatar fevt olup 'âlem zelzeleye geldüyse fi'l-hal halife hâzır olup kuzat ve umera cümle cem' olup Kal'a-i Cebel'den bâb-ı settare câlis olup Sultan Muhammed bin Melik Tatar'ı kasr-ı sultâniden taleb idüb ol dahi gelüb ol meclise gelüb selam virdiyse hemandem Halife makamından kalkub Sultan Muhammed'i yanına alub saltanâta bi'ât idüb hil'at-i halife cübbe-i sevd-i **ادرانی** ? (edrani?) arkasına giydürüb şî'âr-ı mülkle fers-i nevbete süvâr olup cümle ümerâ ve küberâ önünce piyâde olup übhet-i saltanat üzre Kal'a-i Cebel'de kasr-i sultaniye gelüb serîr-i mülkde cülus idüb âdet-i kadim üzre ümera önünde zemin bûs idüb andan halifeye ve Emir-i Kebir Câni Beg Sufî'ye hil'ât buyrulub ol demde Melik Salih birle lakablanub Kahiriyye'de i'lâm olunub tabl-ı beşâretler çalunub dehl-i işaretler urıldı ve sultan oldukda tahminen sinde on vardı ve anası Hunad Kübra idiki Sudun Tahiri kızı idi zemânın da havatin-i salihalardan idi hayratına hadd ve ğayet (53-b) yoğdı ve in'âmâtına add ve nihâyet yoğdı ve Sultan Melik Tatar intikal itdükden sonra kimesneye hâtun olmadı ve andan ğayrı kimesne ânın visaline yol bulmadı

Rahmetellahi aleyha ebeden ve bu Sultan Melik Salih ki Sultan Melik Tahir Tatar oğludur selâtin-i Türk'ün otuz birincisidir ve çerakese'nin ve evladının yedincisidir ve saltanât emri mukarrer olub Câni Beg Sufi müdebbir-i memleket ve mümehhid-i devlet oldu Istabl-ı Sultâniden Hurâke denilen makâmda sâkin olub bâb-ı silsileden anda mütemekkin oldu ve ümeranın mu'azzamları ve sultan kullarının mükerremleri âna munzamm olub anın refiklerinden kılındı ve devâdâr-ı kebîr Bersbay Dokmaki ve lala tabaka-i eşrefide sakin olub âna dahi nice umerâ zamm olundu ümerâ-i mukaddemlerden o cümlelerin a'zamı Melik Tuğba-i Hâcib idi ve dassü'n-nevbe Melik Temraz ve Naib-i Kal'a-i Melik Çakmak 'Alâyi ve Melik Mahmud'u bu cümle Bersbay Dokmaki'ye zamm olundu âmmâ Melik Biğa-i Muzaffer'i ki emir-i silahdır ve Melik Koçak ki emir-i meclisdir ve Melik Sudun bin Abdurrahman ol cümle dahi umerâdan bir guruh olub müşâvere eylediler ki emir-i kebîr Câni Beg Sufi'ye mi zamm olalar ve illa devâdar Bersbay Dokmaki'ye mi zamm olalar bess Sudun bin Abdurrahman Câni Beg Sufi'ye irsal idüb hallerin söylediler ol dahi cevabda hoşnut üzre olub anlar razı oldukları üzre olmadı andan Sudun Mezbûr gene kendü ashâbına gelüb Câni Beg'in cevabın haber virdi anlar dahi bildiler ki devlet Bersbay Dokmaki tarafındadır hemândem ânın hizbinden olmağı mukarrer eylediler andan gene Bersbay Dokmaki (54-a 232) tarafına dahi bir kimesnelerin irsâl idüb kendüsüne muvaffaklatları husûsun arz eylediler ol atabegi biriyle geçen macerayı âna i'lâm eylediler hemândem Melik Bersbay anları ri'âyet ve himayet itmege mücedd oldu bes anlar dahi ânın hizbinden ve cema'atinden olub tevabi' ve levâhikden oldılar zîra ânın huzurunda hüsn-i himâyet bulub revnak ri'âyet buldılar bes andan sonra ânın hidmetinde kaldılar hele ne hal ise ol gice Kal'a-i Cebel'de oldılar ve ba'zı dahi bâb-ı silsilede olub iki taraftan kitâle isti'dad üzre ol gice sabahı intizarda kaldılar âmmâ kimesne hareket itmedi tâ sabah olub sultan kulları at bazarında cem' olub 'âdet-i kadimleri üzre nafaka taleb eylediler ol hususa muta'allık hayli söz söylediler ve kavilde ğalazat idüb kelamda haşûnet idinüb fuhşîyyat söylediler ol dereceye vardı ki fitne ayağa bine âmmâ umerâ bu husûsda ikdâm idüb anları ırza itmege sa'i belîğ ve hadd-i bî diriğ eylediler ve ol cümle Sultan Melik Salih yanına cem' olub ânın huzurundan razı olub gene dağıldılar ve ânın üzre birkaç gün geçüb divan-ı padişahî ihdas olunub ümera divane gelüb Emir-i Kebîr Câni Beg Sufi ba'zı umûr-ı memlekete mübâşeret idüb ba'zı ümeraya hil'at buyurub ri'âyet eyledi ve lâkin Bersbay tarafından havf üzerine müstevli olub anlardan **حذراند** ? (Hizran'da?) vâli oldu bess ol gün ma'lum oldu ki umerâ meyânında fitne sâkin olmamış

ol hali görüb ihtilaf ârâ ve inkilab-ı eşyâ ve ızdırâb-ı devlet ve inhilal-i ‘izzet yüz gösterdi (54-b) ve halayık bir emr üze cem’ olmadılar bes ol ecilden her kimesne hayrete varub dehşete düşdiler ve cümle umur mevkuf kaldı ve her nesne mühmel ve mu’attal oldu husûsan Melîk Bersbay ol gün gelüb Câni Beg Sufi’nin önünde ayak üze durub emrine imtisâl eyledi ve mesâlih-i nasda ânınla müşâvere eyledi nitekim bundan evvel devâdarlar ol vechle iderlerdi ve sultanla ? üze mu’amele iderlerdi âmmâ bu fayda itmeyüb kulub-ı nâs nefret ve vahşet üze idi ve bevâtın-ı nâs meşğul idi ol mikdar nesne berriyle sâkin olmadı andan sonra dîvan gene münteşir oldu ve her kişi ol gice yatdılar kitâle müste’id olub cidâle muntazır oldılar ve gene Zilhicce’nin altıncı günü sultan kulları taht-ı kal’ada cem’ olub vaz’i sâbık üze nafaka taleb itdiler ve gene kelimda ğalazat idüb fuhşiyat söylediler ve emir-i kebirle anlar arasında elçiler varub geldiler ve aralarında niza’-ı dıraz olub niçe söz ve saz oldu hatta ol vech üze musâlaha vaki’ oldu ki on günden sonra taleb itdikleri nafakaları verile andan sonra te’hir u terâhi olunmaya âmmâ ne mikdar nesne verileceği ta’yin olunmadı hele bari gene anlar dahi razı olub biraz fitne sükûn buldı ve her kimesne ol güne degin muntazır kaldılar ve emir-i kebir Câni Beg Sufi yanından dîvan dağılub sultan kulları canibinden ğavğa ve ğalebe bir mikdar sâkin olub her kişi evlü evinde mütemekkin oldılar ve andan sonra Emir Bersbay Dokmaki devâdâr ve Melik Turbay ve Melîk Kasruh ol cümle tabaga-i eşrefiyeye tali’ olub Emîr-i Kebîr Câni Beg Sûfi’nin ashâbına ol vaz’ı hoş gelmeyüb kendü söylediler bu kal’ada olan umera kal’adan nüzul idüb evlü evlerine varmak (55-a 233) gerek tâ senin emrin intizâm bulub murâdın nizâm bula eyle ma’lum olsun ki eger biz bendeler didigünleyin vâki’ olmasa sen kasd eyledigün kazıyye ihtilâle irişüb emrin halle irişür didiler çün Nizam’ül mülk Câni Beg Sûfi kendü ashâbından ol kelâmı istima’ itdi anların sözlerine meyl itdi zîra bir mikdar kendüde hiffet-i ‘akl vardı kendüye nef’ u zar ne şeydedir bilmezdi ol ecilden ol beglerin sözüyle heman Bersbay Dokmaki’ye sâyir refîkasıyla adem gönderüb Kal’a-i Cebel’den nüzul idüb şehir içinde evlerine gitsinler didi bilmedi ki kendü ashâbı ve ahhâbı kendünün evin yıkdı ve sadâkat üze olan kimesneleri kendüye düşman itdi hele bari çün Emir-i Kebir Câni Beg Sûfi’nin idâmesi Melik Bersbay’a vardı Hacib’ul-Hüccab Emir Tarbay’ı ve reisu’n-nevbe Melik Kasruh’u ânın yanında bile buldı Emîr-i Kebir Câni Beg Sûfi irsâl eyledigü haberi i’lam idüb sizlere Emir-i Kebir Câni Beg kal’adan nâzil olub hemân evlerine varsunlar ve Sultan huzurında Çakmak A’lâiden ğayri kimesne kalmasun didi ve heman andan aherler bu demden kal’adan gitsünler deyu Câni Beg Sûfi cânibinden

gelen rusul-ı risaleti tamam eyledi çün Melik Bersbay Dokmaki sâyir yoldaşlar berriyle bu haber-i ğayri ma'kulü istima' itdilerse Câne Beg'in hâli neye iriştüğün bildiler ve bu hususda mutahayyir oldılar 'acebdir bizim âna sadâkat itdigümüz 'adâvet yerinde oldu didiler andan Melik Bersbay Dokmaki diledüğün cevabda hoşnut idüb gelen rusul-i ğalazatla redd eyleye ve lâkin Hâcib'ül-Hüccab Tarbay ve Ruûsu'n-Nevbe Kasruh Bersbay iskât idüb kendüleri ahsen-i vechle cevâb virüb es-sem'u i'taâ didiler ve hazreti emir-i kebir bizbendelere (55-b) üç gün mühlet virsünler üç günden sonra kal'adan nâzil olub evlü evimize gidelüm didiler bes Resul Câne Beg Sûfî gene 'âyid olub bu haberi Câne Beg cânibine getürdi Câne Beg hoş diyüb sükût itdi âmmâ tevabi'i sükût itmeyüb elbetde bu gün kal'adan nâzil olsun deyu tekrar Câne Beg'e ibrâm ve ilhah eylediler ol begler ki ol zeman Câne Beg'e ibrâm itdiler birisi Mir Yeşbek Hükümü emir-i ahur-i kebir idi ve birisi Melik Karmışi A'ver Tahiri idi ve dahi bunların emsâli niçe kimesneler idi bes tekrar Bersbay Dokmaki tarafına adem göndermekde ibrâm itdiler tâ emirleri kuvvet tutmadan kal'adan nüzul itsinler didiler velâkin Câne Beg ol ibrâm eden umerânın kelâmların istima' itmedi zîra gördü ki ol gün Tarbay kal'adan nâzil olub Bersbay ve Kasruh dahi esbabların cem' idüb kal'adan nüzul itmek suretin gösterdiler velâkin bâtında bunun hilâfı idi hemân Câne Beg tarafın hud'a idüb suret-i ita'at göstermek idi tâ kal'adan nüzul bâbında ibrâm etmeyeler zîra batında Melik Bersbay Dokmak'ın emrinde mücedler idi ol ecilden ol günde Bersbay tarafına umerâdan ve sultan kullarından hayli kimesne mâyil olub ânın tarafına kâyil oldılar zîra Câne Beg cânibinin saâdetinin kılleti bunlar tarafının devletinin kesretine delil oldu ol ba'isden ümerâ Câne Beg tarafından nefret idüb bunlar cânibine meyl itdiler ol Bersabay gürûhundan olan beglerden birisi Sûdun bin Abdurrahman idi ki sâbıkâ Câne Beg yanına haber gönderüb bir kazıyye eclinden evvel dahi cevabda hoşnut idüb gene Sûdun tarafına gelmek sâyir yoldaşları ile Sûdun gelüb Bersbay Dokmaki cema'atinden olmuşlardı ve ânın yanında ri'âyet ve himâyet bulmuşlardı (56-a 234) ol haber ki ol zaman Sûdun bin Abdurrahman Câne Beg'i irsal idüb ol ğalazatla cevap virdigü oldu ki Yeşbek Hükmi ki emir-i ahur idi zîra bu Sûdun bin Abdurrahman sâyir yoldaşlarıyla vilayet-i şarkda Sultân-ı Bağdad Kara Yusuf yanında olurlardı andan sonra Melik Yeşbek Mezkur dahi Sultan Melik Müeyyed'den havf idüb Medine-i Münevvere'ye gelmiş iken andan şark hacılarıyla Bağdad'a gitmişdi ve Mısır haccâcın Medine'de terk itmişdi zîra kendüsü emir-i hâc olub Kâbe'ye gitmişdi sultandan havf idüb ol sebebden şarka firâr itmişdi ve bi'l-cümle çün Medine'de Mısır hacılarından

mufârakat idüb Şark hacılarıyla Bağdad'a gelüb Sûdun bin Abdurrahman ve Tarbay ve Tani Beg Yahya'yı ve Câni Beg Hamzavî ve Musa Kereki dahi ve bunlardan ğayrı niçe vardı ol cümle Bağdad'a Kara Yusuf yanında olurlardı zîra Sultan Melik Müeyyed'den havf idüb cümle anda firâr itmişlerdi gelüb ânın yanında karâr itmişlerdi çün Yeşbek Mezbûr ol havfdan Medine-i Resul aleyhisselamdan haccâcî koyub şark-ı haccâciyle Bağdad'a kara Yusuf yanına gelüb anları anda buldı ve lâkin ol emir-i hâc olub Kâbe'ye varub Medine'den firâr idüb Bağdad'a geldüğü sebebdan Kara Yusuf huzurunda riâyet bulub ol sâbık olan umerâdan Kara Yusuf yanında mukaddem oldı ol ecilden umerâ-yi mezkûruna ol halde ğayetde 'asir olub nihayetde bî huzur oldılar zîra bu Yeşbek Mezbûr ol beglerin kulları mertebesinde idi zîra Yeşbek hâkim kullarından olurdu hakem-i hûd bunların evveliden yoldaşları idi zîra cümlesi Sultan Melik Tahir Berkuk kullarından olurlardı çün (56-b) Kara Yusuf'un âna riâyetin gördüler ğam ve ğusssdan az kaldı ki can virdiler ve lâkin ellerinden ne gelür şol nesne ki hayırdır el ân ol sükût derdiler bes ol ecilden sükût itdiler çün Kara Yusuf ecel şarabın nûş idüb bî akl u bî can yıkıldı ol zikr olunan begler bir mikdar Yeşbek Mezkûr inhitâtından mesrûr olub anda kaldılar ve lâkin iradet-i hak ol veche üzre oldu ki Sultan-ı Mısır Sultan Melik Müeyyed dahi bu dâr-ı gururdan ol makâm-ı surûra azm eyledi ol ânın havfından şarka varan begler cümle diyar-ı Dimaşk'da Sultan Melik Tatar yanına geldiler âmmâ killet ve zillet cigerlerin hûn itmiş fakr-u fâka yürekleri kanan gözleri yaşına katmış ah vahları uc-ı asumâni renk âmiz itmiş ve bilcümle enva'ı şedayidle cigerleri hûn halleri diger ğûn olub Melik Tatar yanına geldiler ve eyledikleri vaz'ı nâ ma'kule nedâmet idüb istiġfar kıldılar ol dahi bunları ri'âyet idüb hazretine mukarreb ve ikrâm ve ı'zaz berriyle hallerin mutayyib ve umurların mevzûn ve müretteb eyledi ve andan gene sâbıkda Kara Yusuf ri'âyet idüb üzerlerine takdim itdüğü Yeşbek'i ol dahi takdim idüb cümlesinden evveli ve âhiri gördü ve hem mansıb-ı 'âli virüb emir-i ahur-ı kebir eyledi ve andan ğayri kendü kerimesi Hunda'l-Kübra Fatimetü'z-Zehra'ya akd-i nikâh eyledi ol umerâ-i sâbıkın Bağdad'a bî huzur oldıkları dereceden dahi ziyâde oldılar âmmâ gene ellerinden ne gelür sükût itdiler zîra Melik Tatar'ın Yeşbek'e meyli Kara Yusuf'dan ziyâde olduğun bildiler hemândem sabr eylediler vaktakim Melik Tatar dahi hayâtı memata deġişdiyse Yeşbek Mezkur bu kerre Câni Beg Sûfi'ye munzâm oldı (57-a 235) ve ânın dahi mukarrebinden oldı çün ol Bağdad'a ve Dimaşk'da Yeşbek'den rencide hâtır olub harâşide zâmir olan begler makale fırsat buldılarsa ittifak itdiler ki varub Câni Beg'e bu husûsda söylediler bununla geçen

macerayı ‘arz eylediler ol varan beglerden birisi Melik Sudun bin Abdurrahman ve Karmışi ? (Avruz?) dahi Biğâi Muzafferi idi ol üçü varub Câni Beg Sûfî’ye vardılar ve bâb-ı silsilede Yeşbek ininden geçüb Câni Beg’in huzûrına dâhil oldılar âmmâ Abdurrahman bin Sudun ol makamdan geçerken Yeşbek’e selam virmedi ve sâyirleri selam virdiler ve hele bay ol mekândan dahi ileru varub emir-i kebir Câni Beg huzûrına varub selam virüb işâret olunan makâma cûlus ideler ve andan sonra Abdurrahman bin Sudun kelimâta başlayub evvel emirden dedi ki ya eyyühe’l-emir’el-kebir eger ben ve eger benim refiklerim sana cân u dille selâm ve dâa ideriz ve andan sonra sözümüz oldur ki sen bizim emir-i kebîrimizsin ve her husûsda müdebbir ve müşirimizsin ve riyasetimizde vâfi ve siyâsetimizde kâfisîn ve cümlemizin a’zam ve ekremi ve a’lamı ve efhâmısın ve bizler senin emrine muti’ ve münkâdız ve kavline razı sana ibâdız ve ubûdiyetde hâlis ve muhkem ve rakiyyetde sâfi ve mustahkem avz ve her nesne ki hazretin biz bendelere işâret eyleye bin cân u dille husûletde müced ve vücûdunda mucidiz âmmâ yâ izam’ül mülk biz bendelerin dahi ‘inayetle sizlerin ısığa ve istima’ buyur sözümüz budur ki iş bu sabi ki Yeşbek’dır bizim havâcedâşımız Melik Hukem’in kullarından bizim akrânımız ve emsâlimiz degildir ve hem bilâd-ı şarkda bizler hususunda andan hayli sû-i edeb vaki’ olmuşdur ve ol vilâyetde bizim cânımıza (57-b) çok ceza ve eza kılmışdır ve el-ân dahi huzur-ı şerîfde ânın mertebesi bizlerden âli ve isnâdır zîra ol emir-i uhurdur ve bizden menzilde âli ve hürmetde ve ‘izzetde ziyâde husûsen bizim kullarımızın ednâsı derecesindedir imdi bizler bu vaz’a râzı degiliz zîra tâkat getürmezüz ve sabr yitürmezüz bunu dahi dimezüz ki emir-i kebir ânı kabz idüb ya habs veyahud katl ide zîra kendü gözü müntemi ve müntesibdir heman bunu murâd edinirüz ki bu âsitânededen ba’id ola bir mekânda dahi her ne mansıb virilirse razıyuz didiler ve hemân murâdımız oldur ki didik andan sonra bizler hemân hizmetinde ita’atde kâmil ve her ne emr idersen ânı ‘âmile olurız ve hazretin ta’atinde dahil olub hemân Sultan Melik Tahir Berkuk gene hayat buldı deriz didiler ve ol gene ‘âlem-i hayâta gelüb bizler evvelkileyin mevlamız hidmetinde olur bigi oluruz didiler bizler evvelde bu mikdar hurûb ve durûb ve kitâl ve cidâl vâki’ olub melâlet ve şetât-ı ğurbet ve hasret ehl u ıyaldendur vatan ve maldan mahcur bu derecede şedâyid ve mekâyid çekdigimiz bu Yeşbek emsâli kendisün bilmeyen kimesnelerdendir ki bizleri Hazret-i Sultan Müeyyed’e ğammaz idüb bu mertebede umur-ı nâ ma’kule sebep olundı ve lâ cürm bu keyfiyyet üzre ibrâmımız gene ol vechle vaki’ ola deyudur hâsıl bu husûsda tarazzumuz kabul olunmak nihâyet

mertebede muraddır didiler çün emir-i kebir Câni Beg Sûfi bu zıkr olunan ahhârî istima' itdiyse ğazaba gelüb kâkdi ve gözleri yıldırım mânendinde şakıdı ve ğalazat vech üzre cevab virdi bir söz söyledi ki mahassıl ma'nası bir emir kimesne bana gele iltica idüb bana munzâm ola ânı ib'âd eylemek ne vechle mümkün olur ve sizin hatrınız içün ben ânı giydirmek nice câiz olur didi ve benim mehabbet itdügüm (58-a 236) kimesnesiz gelüb bana ânı yenikden redd eyle demek lââyık mıdır didi elhâsıl bu babda tedvil-i kelimât idüb tebzir-i makâlât itdi andan sonra Sultan Melik Tâhir Berkuk kulların mezemmet idüb acib halleri var anların dâima asâret-i fitneye bâisler ve dâ'iler ve darb u harbe sa'ilerdir didi ve her zaman şirretle mevsûflar ve fesâdatla ma'ruflardır didi çün Sudun bin Abdurrahman Câni Beg Sufi'nin bu derecede mutehennak ve ğazabın görüb sükût eyledi ve hayrete varub dehşete vardı ol halde kendüye ma'lum oldu ki devletin bununla aşinalığı yok hemân na'lbazgûne ma'nasın gösterdi ferağat eyledi evvelki sözden dahi iş bu vechle söylemeğe başladı ve didi yâ Mevlânâ biz bu sözü didigimiz hazretinüzün ol derecede âna mehabbeti ve müddeti yok tasavvur eylerdin çün yakînen bildik ki ânun ri'âyeti uzer göze lâzım ve lâbüd imiş şimden sonra biz bendeler dahi ol vechle söz söylemekden ferağat ideriz ve ânınla sâyir ümerâ mabeyninde olan vahşeti def' u ref' itmeğe mecid olurız ve ânınla ol beglerin aralarında olan 'adâveti sadakâta tebdil ideriz tâ cümlemizin sözü bir olub ittifâkımız muhkem ve irtifâkımız mustahkem ola ve biz bendeleri dahi ânın hizmetin ideriz nitekim ol hazretinüzün hizmetindedir diyüb sâkit oldu çün Câni Beg Sufi Sudun'dan bu sözü istima' eyledi eyle tahayyül eyledi ki nefsü'l-emrden söyledi ve hemâdem munhadi' ve müncelib oldu andan didi ki bes iş bu vechle gerek beni dileye ânı dahi ri'âyet itmek gerek didi andan heman Sudun Mezbur ol makâmdan kalkub gene kendüy irsâl iden begler yanına geldi ve Câni Beg Sufi ile geçen hikâyeti anlara nakl eyledi ve ne didiyse (58-b) nakîr ve kıtmîr söyledi çün ol begler bu ihbârî istima' itdiler hayretten kendülerden gıtdiler ve gene Melik Sûdun Mezkûr didi ki eyyühe'l-umerâ tahkikan bilmiş ve âġâh olun ki sizler bu günden sonra Yeşbek Hukem'in hizmetkârlarındansız eger Câni Beg'e muti' olursanız zîra Câni Beg Yeşbek'i cânından ziyade sever ben eyle tasavvur eyledim ki eger kendüsü sultan olursa kendü veledi mertebesinde mülki vasiyet ider didi vatkakim ol begler Melik Sûdun bin Abdurrahman'dan ol kelâmı dinledilerse başlarına kıyâmet kopdu âlem başlarına aġdı ve ġûya başlarına daş yağdı bes ol zemandan hemân cümlesi can u dille Bersbay Dokmaki'ye meyl olub ânın üzerlerine hâkim olmasına kâyil oldılar zîra bu Melik Bersbay devâdâr-ı

kebir idi ve hâcib'ul-hücab Melik Tarbay dahi âna tabi idi ve andan didiler ki çün bu bir oğlan ecilinden bizden ferağat eyledi hususa bir kapu kulları idik eger sonra sultan olursa bize ne işleyecektir vallah biz buna itâat itmeziz didiler eger ruhûmuz dahi giderse didiler ve andan sonra heman bâtın yüzünden inhidâm devletine ağız açdılar ve 'izzeti binasının yıkmağa dürüşdüler anların halleri ol vech üzre olub murâdların ilerü götürmekde ve Câni Beg Sûfi ârâdan götürmekde kaldılar âmmâ bu taraftan çün ol vakt Melik Sûdun Câni Beg yanından kalkub gene gitdiği zeman Yeşbek Mezkûr'u taleb idüb Sûdun Mezbûr'un söylediği sözleri âna bildürdü ve ânınla müşâvere idüb biz bu begler birle ne vechle itmek gerek didi ve anlar bizden zencide hâtır u hırâşide zâmir olmuşlardır ne tarikle iderüz ki mülk bizim elimizde bâki kala didi andan gâh ol söyleyüb (59-a 237) ve gâh bu söyleyüb ahrânın üzre ittifâk eylediler ki emir-i kebir Câni Beg Sûfi temâruz ide evvela ol begler ibâdete geleler ol vakt heman mecal vormeyüb kabz u bend ideler bes bu ittifâk üzre ol gice yatub begler görmege geleler deyu intizârda kaldılar âmmâ bu taraftan kimesne görmege gelmeyüb belki vardıkça Bersbay tarafının ve Tarbay cânibinin şevketleri şöhet tutub 'azımuş-şan ve kuvvete'l-bürhân oldılar ve Câni Beg tarafından hiç kimesne cem' olmadılar belki Sultan Melik Müeyyed kullarından birkaç kimesne geldiler anların a'zam-ı devlet Bay Mahmudi Es-Sâki idi vaktakim sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Zilhicce'sinin sekizinci günü vakt-ı sabah olduysa halâyık arasında şâyi' ve zâyî' oldiki emir-i kebir Câni Beg Sâfi mariz olmuş denildi bu haberi halk istima' itdüklerinleyin didiler ki bu degildir illa mekîdedir ve hud'âdır didiler ve bundan ğaraz degildir illa Bersbay ı'yâdete gelsün kabz idin dimekdir didiler ve Bersbay dahi gelüb görmege gelmedi ve Câni Beg dahi murâdın bilmedi ve hal bunun üzre müstemîr olub Zilhicce'nin üçüncü gün olduysa ki yevm-i 'ıyddır devâdâr-ı kebir Bersabay emir-i kebir Câni Beg Sûfi'nin salavât-ı ıyde gelmesine tevakkuf ide görüb gelmedi çün gördü ki gelmez kendüsü sâyir ümerayla gelüb sultân-ı harimden ihrâc idüb salat-ı ı'yde teveccüh itdiler ve cümle ümerâ bile gitdüler varub salat-ı ıydi eda idüb kadı'ul-kuzat şafiye hutbe okuyub namaz tamam olub andan Bersbay ve Tarbay sultanla bab-ı settâreye gelüb anda bir niçe bin ğanem kurban idüb ve niçe bekr dahi kurban olunub andan begler her birisi evlü evlerine varub kendi nefisleri için kurban itmege vardılar (59-b) çünki ber pâyı hasten der-meyân-ı Bersbay ve Câni Beg ve Bersbay tabakâ-i eşrefiyeye gelüb Tarbay kendü evine vardı her birisi makamlu makâmında olurken nagâh Melik Bersbay tarafına ol halde haber gelüb dinildi ki emir-i kebir Câni Beg Sufi ahen pûş olub sâyir kendüye tabi'

olanları dahi cümle müsella ve mükemmel idüb harb-ı murâd idiniyor ol ecilden halâyık-ı Mısır muztar bilirdir didiler vâki' ol halde iken kal'a kapısı yapulup darb-ı harbi çalındı ve halâyık ortasında gene fitne baş kaldırdığı bilindi rivâyet olunur bu kaziyyeye sebeb bu vaka' olmuşdu ki vaktakim Câni Beg Sûfî işâret-i Yeşbek birle temâruz itdiyse ve kimesne halin sormağa gelmediyse bu kerre fikr ol vechle eylediki alât-ı harble ârâste olub kendüye tabi' olan cemâat dahi cümle esbâbın giyüb hemân Bersbay ve Tarbay tâyfasiyle ceng-e ahenk idüb Kal'a-i Cebel'e anları teng ideler ve ol ecilden salat-ı ı'ydı terk idüb hemân cenge ikdam itdiler çün bu taraftan Bersbay Câni Beg'in esbâbı cenkle at arkasına geldigün istima' eyledi derhal kendüsü ve tevabı'ı ve levâhıkı 'umumen âlât-ı pûşide olub kasr-ı sultâniden yana yürüdü ol taraftan Câni Beg dahi ol cânibi kasd idüb iki tâyfa kasr-ı sultâniye karib makamda mukâbil olub bir saat mikdarı bir mikdar cânibinden tir-u bârân itdiler niçesin maktûl idüb ve niçesin dahi mecruh itdiler ol halde iken asâkir-i kesire ile emir-i silah Tarbay dârından hurûc idüb cümlesi ahene müstağrik olmuşlar gelüb bab-ı silsile mukabelesine alay bağlayub bir mikdar durdukdan sonra ol cemaat-ı kesire anda durub kendüsü Melik Tarbay emir-i meclis Mir Koçak'ı dahi bile alub bâb-ı (60-a 238) silsilede Câni Beg yanına vardılar ve kendü ta'atinde olmak suretin gösterdiler çün huzurına girdiler gördülerki kendüsü ve sâyir tevabı'ı cümle ahen pûş ve emir-i ahur Yeşbek yanında verib almakda andan çün Tarbay ol hâli görüb üzerine gevahir-i hud'a saçdı ve hile babından kapuları açdı evvel emirden didi ki niçün salat-ı ı'ydı sultanla ve sâyir ümerâ ile gelüb kasdın veyahud bu silahı kiminle kital itmek içün gitdin cümle ümerâsının muti' ve münkâdın didi andan Câni Beg bir mikdar Bersbay Dokmaki'den şikâyet idüb umur-ı memleketde bana muvâfakati yokdur ve benim yanımda su-i zânı çokdur didi elhâsıl benim ânınla bir şehirde cem' olmağım yokdur didi ve Melik Tarbay bu haberi istima' idüb hile yüzünden didi ki yâ melik'uz-zeman ve yâ nizâm'ül-mülk fi'lan her nesne ki buyurursun es-sem' ve't-tâa bu hususı ümerâyyla müşâvere idüb Bersbay'ın hakkından gelelim ve eger emir-i kebir dilerse ânın canına cezâlar ve ezâlar kılalım didi cümle ümerâsının ta'atinde oldukdan sonra ol mikdar didi andan Câni Beg'in derûnunda Tarbay'ın sözü tesir idüb kaniye begler didi andan Tarbay didi ki cümle bab-ı silsilede dururlar hazretin Yeşbek'le bu makamdan nüzûl idüb emir-i silah Biğâ-i Muzaffer andan cümle begler cem' olmuş iken bu sözü anlara söylemiş ki sen tâ ânın emrin tamam ideler ve hazretin Yeşbek'le anda varub beglere söyledikten sonra heman emr tamam olur didi andan Yeşbek didi ki biz ânın önüne nice varalım ki ol

bizimle müttefik degildir didi ve Melik Tarbay didi ki eyle deme beglerin hatırlarına nefret virme ol emir-i kebirin muti' ve münkâdıdır diyüb evlakdır söylediği Câni Beg'i aldadı (60-b) ve Yeşbek'le ikisin akılların oğurladı ikisin bile bâb-ı silsileden anda varub Melik Biğa-i Muzaffer'i öne alub gitdi ve bin düşman itmez ol vaz'ı ki ol gün Tarbay sadâkat suretinden Câni Beg'e itdi elhâsıl elin alub yabana atdı mesel "ma tefa'alul a'dau l-cahil" "Ma yef'alul cahilu binefsihi" terceme cahile a'dası itmez ol işi" ki ede kendüsüne cahil kişi" bes hele ne hal ise çün Câni Beg Sûfi ol dar-ı meskûrun kapusuna vardıysa hemândem itele kapudan içerü girdi ol makâmda bir emir vardı adına Özbek Muhammedî dirlerdi Câni Beg Sûfi gördüğünleyin nidâ idüb diledi ki "Eyyühe'l-ümera heze ğarim'us sultan kad dehale 'indeküm yani ey begler ne oturursuz bu gelen sultânın garimidir ele götürün hakkından gelin," didi ve hem henüz dare dâhil olmadan kapuya bağladılar ve Câni Beg'in yüreğın dağladılar ve Yeşbek'le ikisi bile ağladılar andan Câni Beg başladı ol beglere refikle söylemege ve didi ki mürüvvet idib sizlere lâıyk oluna eşlik bizim canımızı bize bağışlan didi ve bilcümle ol dâre dahil oldularsa Biga-i Muzaffer'i gördiler kendi halinde ferağat idüb kebâb idüb tenavül ider ol halde iken ol Özbek Mezbur sıçrayub Yeşbek'in başından ışıgın alub hâke depdi ol halde Yeşbek'in gözleri kanlu yaşla doldı bu hal 'âlem gözlerine karagû oldu hayret, her endâmına yol buldı ve reng-i ruy-ı soldu çün ol hâli Biğa-i Muzaffer'i gördi, kendüsüne ğayetde zahmet ve meşakkat virdi hemândem haykurub eline tir ve keman aldı ol tirin gözün kirişde kaldı ve eyle kallab urubb çekdiki toldı kask eyledi ki Özdemir'i depeleye ve kânın hâke sepeleye Özdemir ol hâli görüb can başına (61-a 239) sıçradı derhal ol makamdan kaçub kendüsün pinhân itdi âmmâ havfından kendüden gitdi zîra sebt ve tevbihde Biğai Muzaffer'i fevka'l-hâd itdi ve didi ki Allah'dan havf idüb rusûlünden hicâb itmez misin ki bir beg kişi bu derecede zebûn olmuşken sen halk arasında ânı rûsvay itmege kask idesin ve begler düşecek hürmeti gider mi belki müteveffı dahi olursa anlar zi'l-ıhtiramdır didi andan bir mikdar ğazab sâkin olub emr eyledi ki Cân Beg'i ve Yeşbek'i atından indirib sâyir begler gelüb kabz edüb kayd u bend idüb kal'aya getürdiler andan sonra Bersbay kitalsız ve cidalsız bab-ı silsileye malik olub kimesne mani' ve mezâhimi meşâcir ve muhâsım kalmadı zîra Câni Beg'in devleti müsâid degildi Bersbay devleti kemal derecede murâdına muvâfık ve merâmına mutâbık idi ol ecilden Cân Beg bâb-ı silsileden nâzil olub ol makâmı terk eyledi ma'a haza bir emr-i mucib yoğdı belki heman Melik Tarbay'ın muhâda'ası olmuşdı ki ol vaz'a irtikâb itdirdi ve muktezay-ı denâet akli idiki

itdirdi husûsen ol vakit Tarbay hud'asıyla bâb-1 silsile'den nüzul kasdın itdikde bazı havâsı dedilerki yâ emir bu terk idüb gidecegin bâb-1 silsiledir buna dâhil olmağa canlar verirler sen bunu bila sebep terk idüb gidersin gel bu vaz'ından ferâgat eyle bâb-1 silsileden ferâgat eyleme son nedâmet fayda itmez didi âna cevab ol vechle itdi ki bir maslahat eclindendir benim bundan nüzûlüm didi ol kimesne gene didi ki maslahat oldur ki bundan nâzil olmayasın öyle bil ki sen bu makâma gene âid ve raci' olmazsın bu menzili bir dahi bulmazsın didi ol şahsın (61-b) sözüne i'tibar ve iltifat itmeyüb Tarbay'a tabi olub gitdi zîra saâdetine noksan ve rubhında hüsrân vardı ve yahud İrâdetallah ol vechle vâki' olmuşdı ve bilcümle çün Melik Bersbay bitemâmuha bâb-1 silsileye mâlik olub nizam'ül mülk olmak tarikine sâlik oldı ve Tarbay dahi ana tâbi olub ikisinin ittifakı ve irtifakı muhkem ve mustahkem oldı derhal memalik-i sultâniye mabeynlerinde nidâ itdirüb gelin nafaka alın denildi çün sultan kulları ol nidâyı istima' eyledi fitne ve fesâdın ferâgat idüb Bi 'inayetullah Teâla buldılar ve her birisi müteselli olub evlerine gitdiler andan sonra halâyık fitneden halas buldı gene çarşular feth oldı ve her kimesne bey'u şerâye mübâşeret eylediler bunun berriyle ki halkın i'tikadları zeman-ı tavil cenk ve cidal-i müstemir ve mütemâdi olaydı zîra Câni Beg tarafının kesretine nihayet yoğdı ve Bersbay cânibinin vefretine ğayet yoğdı bes halkın tasavvûrundan gelenler hilafı vaki' olub bari Teala'nın irâdeti vuku' buldı ve andan sonra Melik Bersbay tedbir-i memleketde müstakil olub temhîd-i umûrda münferid oldı ve Melik Tarbay dahi âna muâvin ve müzâhir oldı ve çün ol yılın Zilhiccesinin on birinci günü olduysa Arġun Şah Nevruziye Salahaddin Muhammed bin Nasrallah'dan bedel ustadarlık verilüb hil'at buyruldu ve hem ol gün Câni Beg ve Yeşbek Zindan-ı İskenderiye'ye irsal olundılar ve anda iledülüb zindan kılındılar ve çün şehir-i mezkûrun on altıncı günü olduysa kasr-ı sultanide divan-ı hakanî ihdas (62-a 240) olunub cumhur ümerâ ve küberâ ve mecmu' kuzat ve fudela ve umûmen a'yan ve ulemâ ve cümle meşâyih ve hulefa ol divâna cem' oldılar ve cümlesi Nizam'ülmülk Melik Bersbay'dan ri'âyet ve himâyet buldılar andan şehriyar-ı zu'l-ıhtiram yani Sultan Melik Salih Han Melik Bersbay Dokmaki Câni Beg Sufi'den 'avz-ı nizâm'ülmülk mertebesin buyurub hil'ât ihsan buyurdı ve şimden sonra benim memleketim müdebbirisin ol didi nitekim Melik Tatar devlet-i sultan Melik Muzaffer'de ol vechle idi ve hâcib'ül-hüccab Melik Tarbay'a Diyar-ı Mısriyye'nin askerinin atabegiligin buyurub hil'ât buyurdı ol dahi Câni Beg Sûfi'den 'ivaz-ı atabegi oldı zîra Câni Beg asâkir-i Mısriyye'nin Atabegisi ve hem nizam'ülmülk müdebbir-i memleket

idi ve Sûdun bin Abdurrahman devâdâr-ı kebir oldı Bersbay'dan 'ivaz ve Emir Kasruh reisü'n-nevbe emir-i ahur-u kebir oldı Yeşbek Hükmi'den 'ivaz ve Çakmak 'Alaîye hacib'ül-hüccablık virildi Melik Tarbay'dan 'ivaz ve Özbek Muhammediye reis'ün-nevbelik virildi Melik Kasruh'dan 'ivaz elhasıl Sultan Sâlih beglerinin ba'zın azl ve bazın nasb eyleyüp mabeynlerinde tebeddûlat ve tağayyûrat vâki' oldı ve andan ol maslahat tamam olub Halife-i Abbasiye el-Mu'tezitbillah umûr-ı devletin cümlesin Nizam'ülmülk Bersbay Dokmaki'ye tevfiz eyledi tâ cümle ahval ânın elinde ola ve hükm-i hükümet ânın elinde kala tâ Sultan Salih makâm-ı bülûğa irişince çün halife ol vechle söyledi kadı'ul-kuzat hanefi ol kavlin sıhhatine hükm eyledi ve Melik Tarbay dahi ânınla dâima muâvin ve muzâhir ola denildi ve Bersbay tabaka-i eşrefide (62-b) ola ve emir-i kebir Melik Tatar Bay bâb-ı silsile mukabelesinde olan kendü evünde ola ve hem Melik Tatar Bay dâima Bersbay hidmetine gele ve anınla tedbir-i memleket ide bu cümle tamam olub divan-ı sultan dağıldı ol cümle ümerâ ve küberâ ki divân-ı padişâhiden hurûc itdiler Nizam'ülmülk Bersbay önünce gitdiler tâ olduğu menziline götürdüler ve gene ol makamda dahi kendüsü divan eyledi ve andan umûr-ı devleti ve ahval-i memleketi kendü murâdı üzre tasarruf eyledi andan sonra halâyık kaza-yi havâyic eclinden Bersbay kapusuna gelüb gider oldılar andan sonra Bersbay 'azimüşşan kuvve-i el-bürhân oldı ve gene ol tarihte yani sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Zilhicce'sinin on sekizinde Nizam'ülmülk Bersbay tarafına Diyar-ı Haleb'den haber gelüb iş bu vechle arz olundı ki ey şehriyâr-i saâdet-i destgâh ve ey padişâh-ı 'âlempenah asitân-ı saâdet aşıyanına arz-ı bendeki oldur ki Haleb melik'ül-ümerası Tanrıverdi ta'at-ı sultâniden hurûc idüb ol vilayetlerde olan ümerâ-i cümle kılıçdan geçirdi ve Türkistan dilâverlerin ve Arabistan serdârların yanına cem' idüb şevketi şöhret tutub satvet ve salâbet tutdı ve ol diyarlarda ne dilerse ol vechle itdi elhâsıl Mahruse-i Haleb elden gitdi dinilmiş âmmâ Nâyib-i Haleb ol vech üzre ta'atden hurûc itdügüne sebep ol olmuşdı ki bundan evvel Melik Tatar azl idüb Haleb'i Nâyib-i Trablus Tani Beg'e virmişdi ol dahi ânı istima' itmişdi ol ecilden tarîk-ı isyâna gitmişdi çün Melik Bersbay bu haberi istima' eyledüyse beglerle müşâvere eyleyüb ittifâk ânın üzerine (63-a 241) vaki' oldı ki Nâyib-i Trablus Tani Beg'i hükm-ü cihan muta' yazılıb şeyle denildi ki ol diyarların asâkirin yanına cem' idüb varub ol daği'nin hakkından gelüb vilâyet-i Haleb'i zabt idesin ve anda hâkim olub re'âyât-ı re'âyâda sa'i belîğ ve cehdini diriğ idesin ve şeyle ki ol memâlik-i 'adl-i bezlin berriyle ma'mur idüb halâyıkın mebrûr ve mesrûr idesin enva'ı mehâsinime mazhar ve ri'âyet ve

himayettime makarr olasin elhâsıl benden ne diler sen bulasın dedi ve andan Zilhicce'nin yigirmi yedisinde Nizam'ülmülk Melik Bersbay Sultan kullarına nafaka tevzi' itmege ibtida eyledi âmmâ eger Melik Bersbay olsun ve eger sâyir ümerâ olsun memâlik-i sultâniden havf ve hazer üzre ve ru'b ve hatar üzereler idi almayalar ve verilen mikdar-ı dinârı kabul kılmayalar dirlerdi ve artık virmege hazine hâli idi nesne yoğdı zira Melik Tatar cümle hazinede olanı tevzi' idüb nesne kalmamışdı bunun berriyle ki henüz kabz olunmadan Câni Beg yüzer yüzer dinar virmege sultan kullarına bildirmişdi ve anların kulakların ol avzayla doldırmışdı çün ol mahbûs olub Nizam'ülmülk Bersbay oldıysa hazinede emval az olmağın sultan kullarına az virmek murâd idindi elhâsıl ol yüz dimiş iken bu ancak ellişer virdi zîra hazinede altmış bin dinardan ğayri nesne bulmadılar hele bâri çün Bersbay sultan kullarına nafaka virmege bir makama culûs itdiyse anda cem' olan sultan kullarına ihsan-ı vechle söyleyüb didi ki agâh olan yoldaşlarım Melik Tatar hazinede mal komayub cümle telef eylemiş ve şimdi ki halde cem' itmekde vaktin ve sa'ti yoktur imdi henüz kâdir olunan bu (63-b) mikdardır inşallah vaktimize ves'at gelsün sizlerin herbir gözü du'ânız ve himâyetler idem didi andan yazıcıya da bir bir adların çıkarub ellişer dinar virüb yaz didi ve sultan kulları henüz Bersbay yanına gelirken yüzden eksik almazız dirlerdi ve her kimesne ki yüzden eksik alursa ânı depelerüz dirlerdi veyahud evde yakarız dirlerdi hele bari çün Nizam'ülmülk Bersbay yanına cem' olub Bersbay'dan ol haberi istima' itdiler serkâtib olan evvel emirde elli dinarı ihrâc bir kimesnenin ismin nida itdiyse ilerü gelüb alub didi ki eger sultan bize bir avuç turâb dahi verirse kabul ideriz ve devâm-ı devletine dualar ve senâlar idüb makamlu makâmımıza gideriz didi çün Melik Bersbay bu sözü ol kimesneden istima' itdi mesrûr'ul bâl ve mebrûr'ul hâl oldı ve ol kişiden şükran gösterdi ve ânın nafakasını üzerine sundırdı ol dahi öpüb başına koyub gene zemin bûs idüb duâlar idüb çıkdı gitdi andan sonra sultan kullarından bir ferd almakdan ibâ itmeyüb cümlesi gelüb alub sultâna ve Melik Bersbay'a duâ idüb gitdiler elhâsıl ol nafaka her ferde ellişer üzre tevzi' ve taksim olunub her ferd şâkir ve râzı olub emir-i ahz oldı ol def'âda nafaka taksim olunan üç bin iki yüz nefer kimesne idi tevzi' olunan dinar dahi yüz altmış bin dinar idi ve çün sekiz yüz yigirmi beşinci yılın Muharrem'inin üçüncü günü ki yevm-i ehaddır ol vâki' olduysa Diyâr-ı Haleb'den âsitâne-i saâdete kâsıd gelüb sâbıkan sultâna isyân idüb umerâ-i Haleb'i katl idüb ol vilâyetleri zabt iden Nâyib-i Haleb Melik (64-a 242) Tanrıverdi'nin el-an nâyibi nasb olunan Nâyib-i Tıرابلس Tani Beg elinden münhezîm ve münkesîr olup firâr itdigün

haber virdi bes bu haber meserret-i âsardan hazreti şehriyâr ‘âli makam ve nizam’ülmülk zü’l-ihiram ve sâyir umerâ-i kiram ve belki cümle ehl-i İslam ferh ve neşât bulub surûr ve inbisât buldılar andan hazret-i saltanât-ı penahdan ferman ol vechle sâdır oldu ki memalik-i mahrûsada vâki’ olan hasun ve kıla’ın her birisinin burc-ı barusunda tabl-ı beşâretler darb olunub etraf-i ‘âlem sayt ve sadâ-i beşâretle dola ve eknâf-ı cihan satvet ve savt-ı işâretle mâlâmâl ola didi hem dahi ol cihetle olunub halâyık mülket-i mahmiyye-i gıbtat ve surûr ve behcet-i huburla ziynet tutdılar ve ‘ıyş u ‘işretde dunî gûne katdılar ve her ferd can u dille padişaha dua etdiler zîra her zaman fiten-u fesâdın ‘âr’i degillerdi ve mihen-i inâddan beri degillerdi ve mezkûr olan Câni Beg becâsi-i gussası oldu ki meger Diyâr-ı Irak’dan sâyir umerâyyla geldikde Melik Tatar ânı ri’âyet idüb Niyâbet-i Hama virmişdi zîra vilâyet-i şarka gitmezen dahi Sultan Müeyyed zamanında Hama nâyibi olmuşdi ve çün Melik Tatar Diyâr-ı Dimaşk’dan gene memleket-i Mısır’a gider olacak Niyabet-i Tıرابلس virmişdi vaktakim Tani Beg’e Tıرابلس nâyibi olduğu haberi geldüyse Hama’dan Hecin’e süvar olub Sultan Melik Tatar ardınca revân oldu bes ğur didikleri makamda Tani Beg Sultan Tatar’ın ardından erişdi ve Hecin’den nâzil olub Sultan önünde zemin bûs idüb Ürkmes Cûlbâni’den ‘ıvaz-ı Nâyib Tıرابلس (64-b) olub hil’ât-ı teşrif giyüb kendü hâkim olduğu diyâra gitdi yani Tıرابلس’a azm itdi âmmâ ol zaman ki Sultan Melik Tatar önünde zemin bûs idüb hil’ât giyüb gene Tıرابلس’a azm eyledi Melik Bersay Dokmaki setrle âna didi ki sana Sultan-ı Niyabet-i Haleb virmek murâd idiniyor Tanrıverdi’den ‘ıvaz âmmâ sen bunu bir zaman kimesneye deme dimişdi zîra Bersbay berriyle Câni Beg aralarında sadâkat-ı hâlise vardı bu kaziyye şehir-i Ramazan’da vâki’ olmuşdi bes Câni Beg niyâbet-i Tıرابلس’dan müstemir oldu tâ arafe gününe degin çün arafe gün olduysa Diyâr-ı Mısır’dan mersûm-ı şerif-i vârid olub Melik Tanrıverdi’den ‘ıvaz seni Nâyib-i Haleb eyledim zîra bana isyân idib Rabk-ı tâatından hurûc itmiş imdi buyurdum ki hükm-i şerifim sana vusûl buldukda bir an te’hir ve terâhi itmeyüb Diyar-ı Haleb’e varub ol dağ ve bağıyle mukatele idüb ânın başın alub der-i devletime irsal idüb sen anda hâkim olub cumhûr re’âyayı ri’âyet ve halâyık himâyet eylemekde sa’i belîğ ve cehdini diriğ idesin ve şeyle ki ol vilâyeti ol cemâat cehâlet asârın şerr u şurlarından pâk idesin ‘ızzu huzûrumda merâtib-i âliyye ve menzâil-i seniyye irişesin deyu Sultan Melik Tatar’dan bu vecihle hüküm vârid olub heman ol an bila tehir velâ terağ tavakkuf itmeyüb hükm-i şerife es-semi’ vel itaa’ deyub yanında olan asâkir-i zafer rehber ve dilirân nusret-i hem-serle mahruse-i Tıرابلس’dan hurûc idüb sene-i mezbûre

Zilhicce'sinin on dördüncü günü Tıرابلس önünde nüzul idüb sâyir mesâlihini görmek üzere iken nâgâh gene bir kasıd-ı ğamnâk (65-a 243) ve giribân-ı çâk ve şekl ve şemâil-i pür hâk Câni Beg huzûrına girdi ve tâcın hâke urdu ve Sultan Melîk Tatar'ın bu dâr-ı gururdan intikâl itdüğü haberin virdi bes Melik Tani Beg çün bu haber-i suz-i nâk ve ciğerçâkı istima' idüb çeşminden hunab-ı revân ve bir zeman işi ah-u efgân oldu âhir cihân didi ve kâr-ı azmûde kimesne eyler ve gelüb nasîhat idüb didiler ki ey Meliku'l-zaman hâtır iderdin kâr-ı bâğım ve gussa-i taşra sal ki ahvâl-ı rüzgâr bu vech üzeredir kim gelüb geçmekte ve kim konub göcmektedir kim neşât ve sururdadır ve kim şetât ve seburdadır kim 'ıyş u 'işretde ve kim raht u mihnetdedir âkil olan bu dar-ı bî karar i'tibar itmez ve bu fâniye gönül virüb i'timad itmez ölen ardınca kimesne ölmez ve bu malumdur ki cihanda kimesne kalmaz hemân lâıyk oldur ki Sultan Melik Tatar'ın du'â berriyle revânın şâd idesin ve bu gam-ı eleminden kendünü âzâd idesin didiler çün Tani Beg ol kimesnelerden bu kelam-ı dürr-i intizamı istima' itdiyse cill-i istibâra temessük idüb tarık-ı ibâdete sülûk itdi ve gene Haleb'e gitmeden ferağat idüb Tıرابلس önünde kaldı tâ göre ahval-i âlem ne vechle intizâm tutar ve bu nath-ı cihanda lûbla saltanat güherin kim öter deyub anda olurken gene ol zeman sultan Melîk Salih bin sultan Melik Tatar'dan Tani Beg'e mersûm-u şerîf vârid olub eyle buyurmuş ki: sen ki Nâyib-i Tıرابلس Tani Beg'sin imdi bilmiş ve âgâh olasın ki çün tarih-i resul-i kâinat ve hulasa-i mevcûdat sekiz yüz yigirmi dördüncü yılın Zilhicce'sinin dördüne irişdiyse Hak Sübhanehu ve Teâla'nın irâdeti âna mutaâllık oldu ki yevm-i mezbûrde validim Sultan Melik Tatar'ın rûh-i pür fütûhu bu (65-b) âlem-i hâkdan mufârakat idüb âlem-i eflâka 'uruc eyleye ve çün ol vechle olub ol saltanât-ı bî bekâdan muarra ve müberra düşüb fî mak'âd sıdk-ı inad Melik Muktedir havâsıyla mucella ve muterra düşdi ve bu cihân-ı fenâ finâdan ol cihan-ı bî bekâ binâya rihlet idüb bizler hasret ve firkatde kaldık ve kerbet ve mihnetle mâlâmâl olduk âhir'ul-mevt şeribe yeşribeha küllînnâs mefhûmun mulâhaza idüb her ferde ol şarabdan sunulacağın bildik ol fikr berriyle bir mikdar müteselli olduk ve andan sonra erkân-ı devlet ve a'yan-ı hazret ittifâk idüb bizi serir-i saâdete is'âd idüb anda cûlus itdim zikr olunan saatde serir-i sultani cûlus-ı şerifim eyle müşerref itdim bes ahvâl-i re'âya tedbir ve temhid itmege mübâşeret idüb etrâf-ı memâlik-i mahrusânın ahvalinden bazı mütenebbih olub def'i mezâlim ve ref'i mehâyif itmede sa'î-i belîğ ve cehdi bî diriğ üzere oldum eyle olsa sem'-i şerifime şeyle vâki' oldu ki darü'l-mülk-i Haleb'de nâyib olan Melik Tanrıverdi tâ'atden hurûc idüb mertebe-i isyâna 'uruc itmiş bes ferman-ı kadr-ı turânım

ile sâdır oldu ki mahrusâ-i Haleb'e seni hâkim ve vâli kıldım ve ol diyârın hükm-i hükümetin ânın elinden alub senin zimmetinde kıldım ve buyurdum ki hükm-i şerifim sana vusul buldukda bir an tevakkuf itmeyüb varub Haleb'e makâm-ı kefâletine gide ve taği mezkûrun şerr u şûrun ol vilayetden def' ve ref' ide ve anda nefis-i Tıرابلس'da olan asker-i zafer rehberim seninle bile olub gidesin dimiş çün sultan Salih bin Sultan Melik Tatar'dan bu vecihle hükm-i şerif vârid oldu hemândem Melik Tani Beg gelen hükm-i cihan metânı öpüb gözüne sürüb heman göç buyurdu ve bir an te'hîr itmeyüb Haleb tarafına azm eyledi ve nâ'yib-i Safed İnal Nevruzi dahi kendüye muvâfakat idüb (66-a 244) Nâ'yib-i Haleb kitaline bile gitdi ve bu taraftan Nâ'yib-i Haleb çün kendüsü niyâbet-i Haleb'den ma'zul Haleb Tani Beg'e virilüb gele durduğı haberini bildiye can başına sıçrayub hemân Haleb'den firâr idüb anlar gelmeden gitdi ve bazı rivâyetiden mukatele ve muharebe oldıktan sonra münhezim ve münkesir olub vilayet-i Rum'a azm eyledi ve nâ'yib-i lâ hak Tani Beg nâ'yib-i sâbık Tanrıverdi'nin ardınca bir mikdar gidüb ele getüremeyüb gene darü'l-mülk Haleb'e 'â'id ve raci' oldu ve gelüb Haleb'de nüzul idüb Haleb halkı gelüb hayr-ı mikkadem diyüb azim ri'âyetler ve cesim hürmetler itdiler ânın hali ol vechle olub ahval-i re'âyâyâ nazâr idüb def'i mezâlim ve ref'i mehâyif idüb siret-i hüsnâ üze kaldı âmmâ bu tarafta Nizam'ülmülk Melik Bersbay dahi asâkir-i Mısıryye'nin ahvallerin tertîb ve temhîd idüb kimin azl ve kimin nasb kimin habisten ihrâc idüb kimin kabz idüb habs idüb mal ve menâllerin zabt itmekde ibtida-i vukû'-i vahşet ender Meyan-ı Bersbay ve Tarbay velâkin bu evza'ı ki Melik Bersbay tasarruf iderdi emir-i kebir atabeg asâkir-i Mısıryye Melik Tarbay'a hoş gelmeyüb ikisinin meyanlarında vahşet vaki' oldu vukû'u vahşete ve vücûd-ı nefrete sebep bu vâkı' olmuşdu ki zîra Bersbay tedbir-i umûrda müstakil olmak Tarbay'a gâyet asîr geldi ve candan bu mânaya takat getürmeyüb bunu getürmedi zîra cam'-i halâyık ânın kapusuna varub giderler asla Tarbay kapusuna kimesne varmaz oldu husûsan Câni Beg Sûfî mertebe-i nizam'ülmülk'den ref' itmek Tarbay tarafından olmuş idi ve Câni Beg'i asıl Tarbay hûd'a kılmışdı bu kerre Bersbay hiç Tarbay'a ökünmez (66-b) oldu ol ecilden Tarbay havf eyledi ki eger Bersbay'in hali bu vechle müstemir olursa saltanat kendüye 'â'id olacaktır ve ben isem olursa bu devlet ânın elinde kalacaktır diyüb bâtında Tarbay bu fikr idüb ben olmasaydım Bersbay'ı bu merterbeyeye ne vechle kâdir olurdu hemân sevab oldurki ben nitekim Câni Beg hud'a idüb nizam'ülmülk olmasını elinden aldım gene bunu dahi ele getürüb kabz itmege dürüşmek gerek didi ve hem hakikat oldur ki bi hiseb'z-zâhir Tarbay

olmasaydı Câne Beg'i ele kimesne götürmezdi ve Bersbay ânın eserin görmezdi ve Tarbay'ın Câne Beg'i kabz itmege kasd itdüğüne bâis ? Bersbay berriyle ikisinin aralarında olaydı çün Câne Beg emri tamam olurdu Bersbay istiklâl üzerine oldu nedâmet itdi Câne Beg'e itdigü hud'aya âmmâ ne fayda nedâmetin faydasi gitdi Bersbay'ın maksûdu yerine yitdi hele bari çün Tarbay nihâyet mertebede bî huzur olub ğam ve ğussa başından aşdı ve sabr itmege takâtı kalmadı ve düşeyin kasd gördi olmadı âhir kendü havâsına söyledi yani anlarınla müşâvere eyledi ve Bersbay'la benim halim neye varsa gerek sizler hud bilirsiz eger ben olmasam Bersbay'a kim dirlerdi benim Bersbay'a sâ'i itdüğüm gördüler ol ecilden halâyık ânın taht-ı taâtine girdiler ol hud iman-ı ğalaz ve şedad itmişdi benim müşavirimsiz bir nesne itmeye ve benim gösterdiğüm rahdan ğayrıya gitmeye şimdi ki halde görürsüz ki şevket ve şöhreti hadden hâriç oldu ve savt ve sadâsı âleme doldu ve bana hiçbir emirde müşâvere itmez oldu belki cümlete'l-mülk hâkim oldu ve az kaldı ki Sultan Sâlih'i dahi hal' idüb kendüsü sultan ola bu husûsda sizler bana ne nasihat idersiz cânımdan aziz (67-a 245)refiklerim ve dâyima muâvin ve murâfıklarım ve üzerime rahim ve şefiklerim siz didi andan ğayri tenden ağladı elhâsıl ol kimesnelerin ciğerin dağladı andan ol müşâvere itdüğü kimesneler eyle didiler ki ey emir-i mükerrerem ve ey muktedây-i muâzzam biz bendeler anladığımız oldur ki birkaç gün divâna varmasanız göresiz ki Bersbay ne âmel eyler ve senin hakkında ne söyler didiler Melik Tarbay dahi kendi hizmetkârlarına muti' ve münkâd idi hoş diyüb divândan kesildi ve hizmetkârları dahi kendisüne mehabbet-i zâyid ve şefkat-i azime iderlerdi ol ecilden anların kelâmına mağrur olub divândan kesilüb kendi kulların bile alub Sahra-yı Cizye gitdi ve anda atların oturmak bahâne itdi ve Safer ayından yigirmi sekiz gün anda olub ğamum ve hemum eyle doldu ânın hali ol vechle oldu âmmâ bu tarafda Melik Bersbay vaktakim Emir Tarbay kendüden bî huzur olduğuna vâkıf oldıysa ve kendüye kasd itdigini bildiyse tahkikan bildi ki Tarbay dahi oradan gitmeyünce kendü maksûdı eline gelmez ve ol gitmezse kendü sultan olamaz hemândem Tarbay'ı ele götürmek tedbirinde oldu ve lâkin Tarbay kabz olunub murâd tamam olmak ğayet 'asir oldu zîra Tarbay'ın yanında ümerâ-i kesir oldu ol zeman Tarbay'a munzam olan umerânın a'zamı Sudun bin Abdurahman idi ki dâvedâr-ı kebir idi ve re'isü'n-nevbe Temraz idi ve Yeşbek Saki'ül ağrac idi ve niçe anların emsâli dahi begler cümle âna tâbi'ler idi ve sâyir begler dahi egerçe zâhirde Bersbay ile olurlardı ve lâkin pünhânı Tarbay'la müttetikler idi amma bir tarafa mâyil olub izhâr itmege havf iderlerdi ve dâima ikisine bile sen bizim ağamızınsın

ve muktedâmızsın dirlerdi ol ecilden Bersbay bilmezdi ki beglerden kendüye kim tabi'dir ve kim tabi' degildir amma ol sabıkda Tarbay yanında olurlar deyü 'ad olunan umerâ bir kaziyye eclinden Tarbay'dan (67-b)mufârakat idüb Bersbay yanına geldiler ve Tarbay ve tevabı'-ı Tarbay gene yalnız kaldılar ve ol begler gelüb zâhiren ve bâtinen Bersbay'a muvâfakat itdiler çün Bersbay anların kendüsüne muvâfakat ve murâfakat itdiklerin yakinen bildiyse anlarınla kalbleri kuvvet tutdı andan sonra hemân hîle ve hud'ada mücedd oldı ve bir alay begler irsâl eyledi ki varub reâyet berriyle ve ta'zim ve tekrim berriyle ol olduğu sahrâdan götüreler ve eger maslahat varsa ânı bitüreler ve bilcümle her cânibden ademler koyub hîle ve hud'a itmek ardınca oldı vaktakim Rabi'ulevvel tali' olduysa ikinci günü emir-i kebir Tarbay mer'idenden kalkub kendü evine geldi ve sâbıkan Melik Bersbay hîle yüzünden vaz' eylediği beglerin birisi ki Yeşbek Saki-i ağrec idüb gelüb Tarbay evine nüzul itdügünleyin huzûrına gelüb huşûnet vechile Tarbay'a söyledi ve hayli ve rehm-i âmiz kelimât eyledi ve kendü muhtaslarından geçüb her taraftan sözler açdı ve cemi'i cevânibden üzerine hubûbat-ı hîle saçdı ve cümle sözünden birisi oldu ki niçün divâna gelmedin ve dâim ne cihetden makâmına câlis olmadın ve anda olan umerâdan cümle Sultan Melik Tahir Berkuk kullarındandır ve senin üzerine bir kimesne ihtiyâr itmezler didi ve sen varken âhir kimesne kapusuna gitmezler didi ve Bersbay'ı hürmet ve izzet itdikleri hazret ki ânınla mu'âvin ve muzâhir bilirler ve illa sen varken hiç âna adem derler mi didi elhâsıl ol mikdar söyledi ki miskin Melik Tarbay'ın aklın oğurladı zîra evvelden bu Yeşbek Tarbay'a tâbi olanlardandı amma bir vazı' rencide olub Bersbay'a tâbi olmuşdı Tarbay sanurdu ki evvelinleyin kendine sâdik ve muvâfık tasavvur iderdi ve lâkin Yeşbek na'lbazgüne yüzünden idi buna dost olmak suretin iderdi velâkin ânın hilâfı idi belki Bersbay berriyle ittifâkı ve irtifâkı vardı ol ecilden bunun divânına varmasına mecd olub ikdâm iderdi ve sen divâna var ki günden güne şevket ve salâbetin artar ve Bersbay'ın emri mütelâşi olub muzmahil olur zîra (68-a 246) nâs seni görmedikçe senden nefret iderler didi hâsıl ol kadar hîle ve hud'a hububatın dikdi ki Tarbay'ı dâm-ı belaya bağladı velâkin Bersbay işin sağladı bes divân-ı Bersbay'a varmağa razı olub vakt-i seherden varacak oldı ve bunun üzre mukarrer oldı ki vatkakim Rabi'ulevvel'in üçüncü günü olduysa ki ol gün sabahdan Bersbay Melik Sudun Hamevî ve Kansu Nevruzi ikisinde imsak idüb kayd u bend itdirdi ikisi dahi sancak begi idi ve ikisi dahi Melik Tarbay'ın ashâbından ve ahhâbından olurlardı ve her zeman ânın hidmetin kılurlardı çün bu haberi Melik Tarbay istima' itdiyse hayretten kendüden gitdi

ve can u dilin ğam ve ğussa tutdı ve başına kıyamet kopub cümle endişesin unuttı husûsen ol gün divâna varacak idi çün ashâb ve ahhâb bu hâle vâkıf oldularsa umûmen Tarbay önüne gelüb didiler ki ey emir gördün mü Bersbay sana ne hîle idüb divâna iletmek isterdi ve seni dahi ol begler bigi kabz idüb kayd u bend itmek isterdi hele elhamdülillah ki sizler divâna varmadunuz hemân şimden sonra sana lâzım olan oldur ki kendü başın maslahatın göresin evvel sen Bersbay’a bir zafer bulmak gereksin ki murâda eresin didiler imdi şimden sonra hazer üzre ol ve zinhar divana varmakdan sakın didiler ve Yeşbek urucla kavlı itdük yarın divana tulu’ ideydin ve ânınla Bersbay önüne varub gideydin minnet Huda’ya ki def’ oldu didiler ve Tarbay bu kendü tevabı’nın kelimâtın istîma’ itmedi ve anların nasihâtın tutmadı belki elbetde divâna varsam gerek ve benim sadâkatimi ne cihetden tutardı Bersbay’a sorsam gerek didi ve ol begleri kayd u bendden ihrâc idüb ol vartadan.

DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, 15. yüzyıl Memlûk tarih yazıcılığının en özgün örneklerinden biri olan Muhammed bin İbrahim bin Muhammed bin Zâhirü'l-Hanefî tarafından kaleme alınan “Keşfu'l Ğumem fî Târihu'l Ümem” adlı eserin Hicri 823 ve 824 (Miladi 1420-1421) yıllarını kapsayan 341. ve 472. sayfaları üzerinedir. Eserde sayfa numaraları 209'dan 220'ye geçmekte olup eserin 20 sahifesi kayıptır; bu 20 sahifenin müellifin yazdığı orijinal eserde mi yoksa Leysi Çelebi tarafından yapılan çeviride mi kayıp olduğu bilinmemektedir. Yapılan incelemede, metnin 173. sahifesinde müellifin doğum yılının Hicri 823 olarak kaydedilmesi ile anlatılan olayların aynı yıllara denk gelmesi kronolojik bir tezatlık değil bir gelenektir. Bu gelenek müelliflerin olayları anlatırken kendisinden önce yazılan eserlerin kaldığı yerden olayları devam ettirmesidir. Eserin müellifi olan Zahirü'l Hanefî yazdığı eserdeki bilgileri muhtemelen yakın çevresinden öğrenmiştir. Buna rağmen eser, Sultan Melik Müeyyed Şeyh'in son günleri, haleflerinin taht kavgaları ve Emir Melik Tatar'ın mutlak iktidara yükselişi gibi kritik olayları belgelemesi açısından paha biçilmezdir. Eserin bu bölümleri, Memlûk Devleti'nin siyasi kaosu, sosyal dönüşümleri ve iktidar mücadelelerini birincil elden, çoğu zaman olayların bizzat tanığı olan bir müellifin gözünden aktarmaktadır.

Bu kıymetli eser, Memlûk sahasında kaleme alınmış olmasına rağmen yüzyıllar boyunca önemini korumuş ve Osmanlı ilim dünyasında da büyük itibar görmüştür. Leysi Çelebi tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilerek Osmanlı tarih yazıcılığına kazandırılmıştır. Bu tercüme faaliyeti, eserin sadece Memlûk coğrafyasıyla sınırlı kalmadığını, Osmanlı fikir dünyasında da temel bir başvuru kaynağı olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Keşfu'l Ğumem'in çevrilen bölümleri, yalnızca bir kronik olmanın ötesinde, yazarın olayları yorumladığı, yargıladığı ve bizzat siyasi şahsiyetlerin savunuculuğunu üstlendiği bir tarih yazımı örneğidir. Eserin akademik değerlerinden biri, dönemin kudretli tarihçilerinden biri olan Takiyüddin Makrîzî'nin anlatımıyla açıkça hesaplaşmasıdır. Makrîzî, Sultan Müeyyed'i “zalim, fesatçı, hilekâr ve hasetçi” olarak nitelerken; Zâhirü'l-Hanefî bu iddiaları sert bir dille reddederek bunun apaçık bir iftira olduğunu savunur. Yazar, Makrîzî'nin aksine Sultanın iyi huylu, dirayetli, kerem sahibi, ulemayı seven, şeriatın hükümlerinin uygulayan, Müslümanlara iyilik eden biri olduğunu

ileri sürer. Yazar, Sultan Müeyyed'in dindar, ekseri gün oruç tutan ve Şeyhu'l İslam Celaledin Belkini gibi âlimlere derin saygı duyan biri olduğunu belirtmekle kalmaz aynı zamanda idari reformlarından da bahsetmiştir. Örneğin Sultan Müeyyed Han'ın Kahire içinden ve Manzaratü'l Hamr gibi bölgelerden getirilen meyvelerden alınan ve yıllık yedi bin dinar tutan meyve vergisini (öşür) kaldırması ve bu emri halka ilan etmek için Bâb-ı Züveyle'deki cami kapısına nakşettirmesidir. Ayrıca, ulemayı koruduğu ve onlara karşı çıkan emirlerin haklarından geldiği de vurgulanmıştır. Müellifin Sultan Melik Müeyyed'i böylesine savunmasının sebeplerinden biri de Şeyh el-Mahmûdî ekolünden gelmiş olmasıdır.

Sultanın imar faaliyetleri de bu dönemde zirveye ulaşmış; Siryakus Kasûru yerine Kahire dışında yeni bir dinlenme alanı olan Kurb-u Tâc bostanını inşa ettirmiştir. Ayrıca kendi adını taşıyan ve müellifin “dünyada bir eşi daha yok” dediği Müeyyed Camii (Câmi-i Müeyyedî), Memlûk mimarisinin ihtişamını temsil eder. Sultanın sosyal hayattaki varlığı, Kadı Nasıreddin Barzi'nin hutbelerini dinlemek için camilere gitmesi ve oğlu İbrahim ile sık sık Kal'a-i Cebel'den halkın arasına karışmasıyla tasvir edilir. Ancak Sultanın son yılları ağır hastalıklarla (ayak ağrısı, şiddetli ishal ve sancı) geçmiş, Hicri sekiz yüz yirmi dördüncü yılın, Muharrem ayının, dokuzuncu günü yaklaşık 50 yaşında ve 8 yıllık saltanatın ardından vefat etmiştir. Vefatı sırasında kefen dahi bulunamaması gibi detaylar, müellif tarafından dünyanın faniliğine bir atıf olarak kaydedilmiştir.

Sultan Müeyyed'in vefatından sonra, henüz bir yaşında olan oğlu Sultan Muzaffer Ahmed Han (Ebu's-Saâdet) tahta çıkarılmıştır. Bu durum, Memlûk askeri aristokrasisi içinde büyük bir boşluk yaratmış ve iktidar mücadelesini körüklemiştir. Asıl güç mücadelesi bu noktadan sonra başlamıştır. Sultanın vasiyetinde devlet işlerini Atabeg Tanbuğa-i Karmışî'ye bırakmasına rağmen, Emir Melik Tatar (Melik Tahir Tatar) zekice manevralarla ipleri eline almıştır. Tatar, öncelikle rakiplerini tek tek saf dışı bırakmış; Kaçgar Kardemi, Melik Çakmak Argun, Tâni Beg Âlâ-i ve Yeşbek Yusufî gibi güçlü isimleri zayıflatmıştır.

Emir Tatar, devlet işlerini yönetme yetkisini (nizamü'l-mülk) devralırken bunun sadece bir vasiyetle değil, halife, kadılar ve tüm emirlerin ortak kararı ve ittifakıyla gerçekleştiğini savunarak meşruiyetini halk ve ordu nezdinde güçlendirmeye çalışmıştır.

Tatar, bu görevlendirmenin Müslümanların ittifakı ile olduğunu vurgulayarak, kendi üzerine düşen bir günah olmadığını ifade etmiştir.

Emir Tatar'ın otoritesine karşı en ciddi direniş Suriye bölgesinden gelmiştir. Özellikle Atabeg Tanbuğa-i Karmışî ile yaşanan Haleb krizi bu mücadelenin kırılma noktalarından biridir. Tatar, Tanbuğa'yı Haleb'in yönetimini merkeze danışmadan başkasına devretmekle suçlamış; Tanbuğa ise bu suçlamaları reddederek Şam'daki diğer beylerle birlikte Tatar'a karşı savaş kararı almıştır. Bu süreçte sadece Şam değil, çevre bölgelerde de hareketlilik yaşanmıştır. Ali bin Beşare, Safed Naibi Kutlu Buğay-ı Temimi'yi mağlup ederek şehirden çıkarmış; yerinden edilen nâib ise Şam'daki muhalif emirlere katılarak Tatar'a karşı savaş yemini etmiştir. Şam Naibi Melik Çakmak ve Tanbuğa-i Karmışî önderliğindeki yaklaşık otuz emir, Rabka Dağı mevkiinde toplanarak Tatar'ı görevden uzaklaştırmak için açıkça isyan başlatmıştır. Emir Tatar, bu tehlikeli ittifakı haber alır almaz Mısır'da bir divan toplamış ve isyancıların niyetini diğer beylere bildirerek karşı savunma ve iktidarını koruma hamlelerini başlatmıştır. Tatar, Diyar-ı Haleb, Şam, Safed ve Ğaza (Medine-i Ğazze) gibi merkezlerdeki isyanları bastırarak otoritesini kurmuştur. Özellikle Tanbuğa-i Karmışî'nin, Yeşbek Yusufi'yi Haleb'de mağlup etmesine rağmen sonunda Tatar'a boyun eğmek zorunda kalıp idam edilmesi, dönemin askeri dehasının ne kadar acımasız olduğunu gösterir. Tatar, küçük sultanın annesi Hatun Hunda's-Saâdat Muazzama (Zâtü's-Saâdat) ile nikâhlanarak meşruiyetini perkiştirmiş ve nihayetinde Sultan Muzaffer'i tahttan indirerek bizzat sultan olmuştur. Ancak Tatar'ın saltanatı sadece 94 gün sürmüştür, Zilhicce 824'te vefat ederek defnedilmiştir.

Melik Tatar'ın vefatından önce yaptığı vasiyet üzerine, yaklaşık on yaşındaki oğlu Muhammed bin Tatar, Sultan Melik Sâlih lakabıyla lakaplanıp Hicri 824. yılın Zilhicce ayının 4. günü tahta geçmiştir. Annesi Sudun Tahiri'nin kızı Hunad Kübra'dır. Bu dönemde Câni Beg Sufi, "müdebbir-i memleket" (Atabeg) olarak atanmış, Bersbay Dokmaki ise devâdâr-ı kebir ve lala olarak görevlendirilmiştir. Ancak Tatar'ın vasiyeti de uzun ömürlü olmamış; Bersbay Dokmaki ve Melik Tarbay, kurnazca bir planla Câni Beg Sûfi'yi ve adamı Yeşbek'i hile ile yakalatıp İskenderiye Zindanı'na göndermişlerdir. Bu tasfiyenin ardından Melik Bersbay, devletin fiili yöneticisi (Nizamü'l-Mülk) haline gelmiştir.

Eser, Mısır dışındaki gelişmelere de geniş yer ayırarak Memlûklerin dış siyasetine ışıktır. Bağdat, Tebriz ve Irak hâkimi Kara Yusuf, Timurlenk'in oğlu Şahruh ile girdiği mücadelede vefat etmiş, yerine oğlu Şah Muhammed geçmiştir. Müellif, Kara Yusuf ve sülalesini Bağdat'ı harabeye çevirdikleri ve dini terk ederek Hristiyanlaştıkları (nasrânî) gerekçesiyle şiddetle eleştirir. Anadolu'da ise Karaman oğlu Muhammed Beg ve oğlu Emir Mustafa'nın Kayseri kuşatması, Zulkadir oğlu Nasıreddin Beg'in direnişi ve Erzincan hâkimi Pir Ömer'in Kara Yülük (Mir Osman bin Tur Ali) tarafından öldürülüp başının Kahire'de Bab-ı Rum'da sergilenmesi gibi olaylar detaylandırılmıştır. Ayrıca Hısn-ı Keyfâ sahibi Süleyman Eyyubi ve Yunan (Rum) coğrafyasındaki diğer beylerle olan diplomatik yazışmalar eserin kapsamını genişletmektedir.

Eserin transkripsiyonu yapılan sayfaları, sadece siyasi bir kronik değil, aynı zamanda 15. yüzyılın biyografik bir ansiklopedisidir. Lügat âlimi ve Kâmus'ul-Muhîr müellifi Mecdüddin Ebu Zâhir Muhammed bin Yakub, Şafî fakih İbn Hasbâni, Hanefî kadısı İbn Şihne, Şeyh İzzeddin el-Bağdâdî ve Sultan Melik Nâsır Ferec gibi isimlerin vefatları ve hayat hikayeleri metne zenginlik katar. Metin ayrıca “ustadâr”, “devâdâr”, “çeri başı” gibi Türkçe askeri terimleri barındırmasıyla, Memlûklerin çok kültürlü yapısını yansıtır.

Sonuç olarak, *Keşfu'l Ğumem Fi Tarihu'l Umem*, Memlûk Devleti'nin en çalkantılı yıllarını Makrîzî'nin sert eleştirilerine karşı dengeleyici bir bakış açısıyla sunmaktadır. Zâhirü'l-Hanefî'nin bu eseri, saray entrikalarından vergi reformlarına, mimari şâh eserlerden uluslararası savaşımlara kadar geniş bir yelpazede sunduğu verilerle, geç dönem İslam tarihi araştırmaları için temel bir başvuru kaynağıdır. Ayrıca Memlûk Devleti'nin en çalkantılı yıllarını Makrîzî'nin sert eleştirilerine karşı dengeleyici bir bakış açısıyla sunmaktadır. *Keşfu'l-Ğumem*'in belirli bir bölümü akademik dünyaya kazandırılmış ve eserin Memlûk tarih yazıcılığındaki özgün yeri tespit edilmiştir. Zâhirü'l-Hanefî'nin olaylara “içeriden bir göz” olarak bakması, resmî belgelerle desteklediği anlatımı ve dönemdaşlarıyla girdiği entelektüel tartışmalar, bu eseri 15. yüzyıl İslam tarihi araştırmaları için vazgeçilmez bir kaynak haline getirmektedir. Bu çalışma, Memlûklerin sadece askeri başarılarıyla değil, aynı zamanda geride bıraktıkları bu devasa ve çok sesli tarih literatürüyle de İslam medeniyetinin en verimli dönemlerinden birini temsil ettiğini bir kez daha kanıtlamıştır.

KAYNAKÇA

Aliyeva, Nargiz, “İslam Tarihçiliğinde Bilimsel Biyografi Eserleri”, *Uluslararası Prof. Dr. Halil İncalcık Tarih Ve Tarihçilik Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, 610-620.

Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler (1250-1517)*, İsam Yayınları, İstanbul 2013.

Ayaz, Fatih Yahya, “Memlûkler Döneminin (648-923/1250-1517) Öne Çıkan Vefeyât, Tabakât Ve Terâcim Eserleri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 2016, 1-25.

Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler'de Tarih Ve Tarihçiler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

Ayaz, Fatih Yahya, “Memlûk Tarih Yazıcılığına Dair”, *Uluslararası Prof. Dr. Halil İncalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, 243-255.

Düzenli, Aygöl, “Memlûkler Dönemi Tarih Yazıcılığının Son Örneklerinden Er-Rayzu'l-Basim Fi Havadis-i'l-Umr Ve't-Terâcim”, *Turkish Academic Research Review*, 8 (3), 2023, 657-674.

Düzenli, Aygöl ve Fatih Yahya Ayaz, “Memlûkler Dönemi Hristiyan Tarihçileri”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 2017, 83-112.

Emecen, Mustafa Feridun, Yavuz Sultan Selim, Yitik Hazine Yayınları, 2010, 361-755

Keleş, Hasan, *Memlûkler'de Bilimsel, Sosyal Ve Kültürel Hayat*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2010.

Kortantamer, Samira, “Memlûk Tarihçiliğine Genel Bir Bakış”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1 (1), 1983, 31-41.

Kortantamer, Samira, “Memlûklarda Devlet Yönetimi Ve Bürokrasi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2 (1), 1984, 27-38.

Kortantamer, Samira, “Memlûk Tarihçiliğinde Bir Üslup Unsuru: El-Acaib Ve'l-Garaib”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 9 (1), 1994, 69-90.

Metin, Tülay, “Memlûk Tarihçisi İbn İyâs'ın Hayatı Ve Eserleri”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 2005, 423-438.

Öztürk, Mustafa, “Tarih Ve İdeoloji”, *Uluslararası Prof. Dr. Halil İncalcık Tarih Ve Tarihçilik Sempozyumu Bildirileri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2022, 257-265.

Yiğit, İsmail, “Aynî’yi Yetiştiren Memlûkler Dönemi İlmî Hareketine Genel Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13-15), 1997, 27-44.

YİĞİT, İsmail, “Memlûkler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, İstanbul 2004, 90-97.

www.ehlisunnetbuyukleri.com, “*Leys-Zâde Pir Ahmed Çelebi*”, İslam Alimleri Ansiklopedisi

EKLER

Unvanlar

Asâkir-i ekâbir: Büyüklerin, devlet ileri gelenlerinin askerleri.

Asâkir-i kesire: Çok sayıda asker, kalabalık ordu.

Devâdâr-ı kebîr: Büyük divitdar; hükümdarın yazı takımlarını taşıyan ve resmi yazışmalardan sorumlu olan üst düzey bürokrat.

Emir-i ahur: Saray ahırlarından ve atlarından sorumlu olan yüksek görevli.

Emir-i silah: Silahdar başı; hükümdarın silahlarından ve silahhaneden sorumlu görevli.

Hacib'ul-Hüccab: Haciblerin başı; saray protokolünün en üst düzey sorumlusu ve hükümdar ile halk/memurlar arasındaki aracılardan amiri.

Istebil-i Sultaniye: Sultana ait atların bulunduğu ahırlar.

Kadi'ul kuzat: Başkadi; kadıların başı olan en yüksek yargı yetkilisi.

Kâtib'us-ser: Sır kâtibi; hükümdarın gizli mektuplarını ve yazışmalarını kaleme alan görevli.

Nakibu'l-ceyş: Ordu sorumlusu; askerlerin işlerini, isimlerini ve maaşlarını takip eden görevli.

Nâyib: Vekil, yardımcı; bir makamı asıl sahibinin yerine temsil eden kişi.

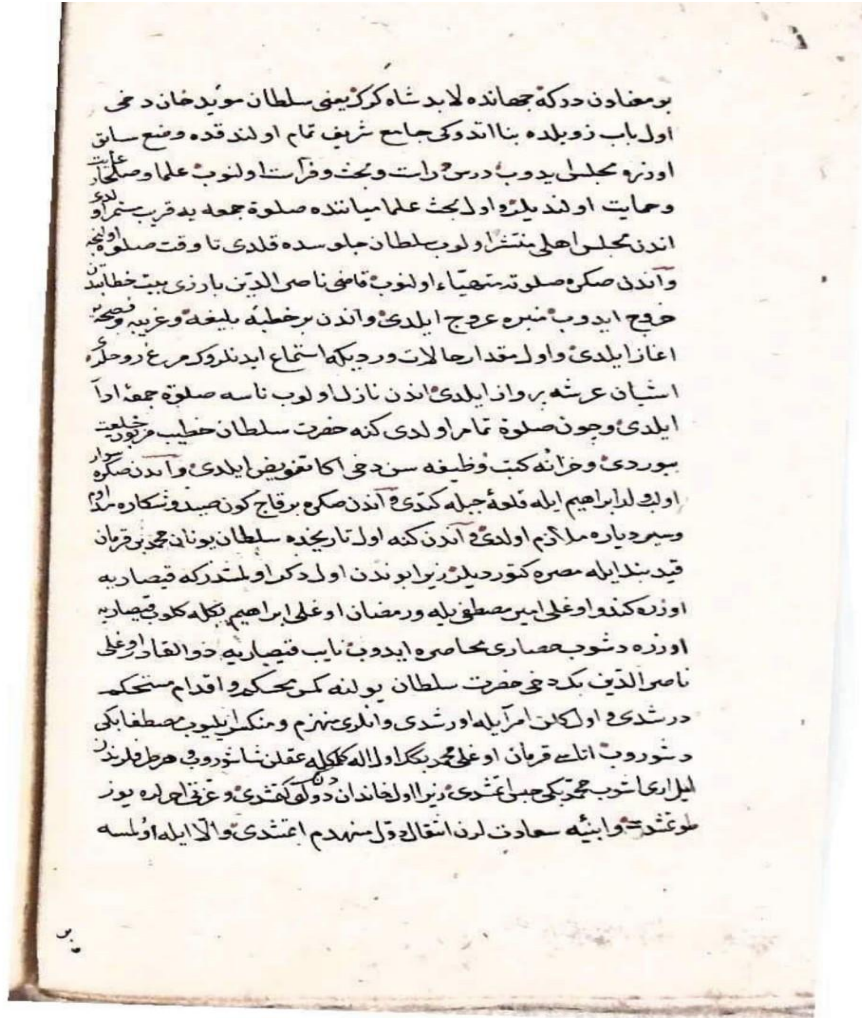
Nizam'ül-mülk: Mülkün (devletin) düzeni, nizamı anlamına gelen bir lakap ve unvandır.

Reisü'n-nevbe: Nöbetçilerin reisi; Memlûklerde ve bazı İslam devletlerinde saray muhafızlarının veya nöbetçi emirlerin başı.

Bu unvanların kullanıldığı dönem veya devletler: Memlûklü Devleti, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti'dir.

Ek 1. Keşfü'l Ğumem Fi Tarihi'l Ümem Adlı Eser

Ek 2. Keşfü'l Ğumem Fi Tarihi'l Ümem Adlı Eserin Örnek Sayfası